

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№1 (224)**

Київ 2020

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 1 (224). – К., 2020. – 110 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №11 від 13.12.2020 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕШКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), CyberLeninka, Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2020. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2020

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№1 (224)**

Киев 2020

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 1 (224). К., 2020. – 110 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №11 от 13.12.2020 г.

Сборник статей посвящен научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроэкономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 28 декабря 2019 № 1643 данный сборник включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук, категория «Б».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ЗАХАРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат экономических наук, директор
ВАРНАЛИЙ Э.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
СИГАЙОВ А.А., доктор экономических наук, профессор
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ГАРБАР Ж.В., доктор экономических наук, доцент, профессор
ЧЕРКАШИНА Е.Ф., кандидат экономических наук, доцент
ИВАНОВ Е.И., кандидат экономических наук (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный акредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело», Научная электронная библиотека eLIBRARY.ru

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), CyberLeninka, Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2020. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2020

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№1 (224)**

Kyiv 2020

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 1 (224). K., 2020. – 110 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM

Protocol No. 11 dated December 13, 2020

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
A. SIGAYOV, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo, Scientific Electronic Library eLIBRARY.ru

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), CyberLeninka, Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2020. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2020

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699043>

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Пучок причин тінізації влади в Україні як інструментарій адекватного дослідження

Предметом дослідження є теоретичні аспекти дослідження пучка причин тінізації влади як системи гальмування соціально-економічного прогресу, ефективного реформування суспільних відносин.

Метою дослідження є визначення змісту пучка причин тінізації владних процесів антимодернізаційного розвитку.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтована необхідність протидії системній тінізації владних відносин на підставі дослідження пучка причин та застосування ефективних засобів їх обмеження та локалізації, подолання розвитку процесів прискореної розбудови тіньової влади як головного тінізаційного чинника реформування.

Галузь застосування результатів. Система наук з галузі державного управління, широке коло методологічних аспектів соціально-економічних наук з проблем функціонального розвитку.

Висновки. Основні підсумки дослідження та його теоретичні результати можна звести до формулювання: 1) вихідною мегапроблемою дослідження тінізаційних владних механізмів є проблематика дисфункцій влади в Україні як системи гальмування соціально-економічного прогресу, ефективного реформування суспільних відносин самої влади; 2) одним із принципових аспектів дослідження є висновок про те, що при дослідженні причин тінізації влади в якості базового положення необхідна розробка особливої множини тренду, атракторів антимодернізаційного розвитку, притаманного відносинам вітчизняної тінізації влади, владного реформування.

Ключові слова: тінізація влади, особливості моделі держави «осілого бандита» в Україні, «автономна» тіньова держава, екстрактивні інституції влади, архаїзація владних відносин.

ПРЕДБОРСКИЙ В.А.

Пучок причин тенизации власти в Украине как инструментальный адекватного исследования

Предметом исследования являются теоретические аспекты исследования пучка причин тенизации власти как системы торможения социально-экономического прогресса, эффективного реформирования общественных отношений.

Целью исследования является определение содержания пучка причин тенизации властных процессов антимодернизационного развития.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, исторический, логический, что дало возможность обеспечить концептуальное единство исследования.

Результаты работы. В статье обоснована необходимость противодействия системной тенизации властных отношений на основе исследования пучка причин и применения эффективных средств их ограничений и локализации, преодоления развития процессов ускоренного построения «автономной» теневой власти как главного тенизационного фактора реформирования.

Отрасль применения результатов. Система наук из отрасли государственного управления, широкий круг социально–экономических наук с проблем дисфункционального развития.

Выводы. Основные итоги исследования и его теоретические результаты можно свести к формулировке: 1) исходной мегапроблемой исследования тенизационных властных механизмов является проблематика дисфункций власти в Украине как системы торможения социально–экономического прогресса, эффективного реформирования общественных отношений самой власти; 2) одним из принципиальных аспектов исследования является вывод о том, что при исследовании причин тенизации власти в качестве базового положения необходима разработка особенно–го множества трендов, аттракторов антимодернизационного развития, присущего отношениям отечественной тенизации власти, властного реформирования.

Ключевые слова: тенизация власти, особенности модели государства «оседлого бандита» в Украине, «автономное» теневое государство, экстрактивные институты власти, архаизация властных отношений.

PREDBORSKIJ V.A.

A bunch of reasons for tenizing authorities in ukraine as a tool for adequate research

The subject of the study is the theoretical aspects of the study of the bunch of reasons for shadowing power as a system of inhibition of social and economic progress, effective reform of social relations.

The purpose of the study is to determine the content of the bunch of reasons for shadowing the power processes of anti–modernization development.

Methods of research. A set of scientific methods and approaches, including systematic, historical, logical, was applied in the work, which made it possible to provide the conceptual unity of the research.

Results of the work. The article substantiates the need to counteract systemic shadowing of power relations on the basis of studying a bunch of reasons and using effective means of limiting and localizing them, overcoming the development of accelerated construction of an «autonomous» shadow power as the main shadow factor of reform.

Application of results. The system of sciences from the field of public administration, a wide range of socio–economic sciences with problems of dysfunctional development.

Conclusions. The main results of the study and its theoretical results can be summarized as follows: 1) the initial megaproblem of the study of shadow power mechanisms is the problem of power dysfunctions in Ukraine as a system of inhibition of social and economic progress, effective reform of public relations of the government itself; 2) one of the fundamental aspects of the study is the conclusion that the study of the causes of the shadowing of power as a basic position requires the development of a special set of trends, attractors of anti–modernization development, inherent in the relations of domestic shadowing of power, power reform.

Keywords: shadowing of power, features of the model of the state of «settled gangster» in Ukraine, «autonomous» shadow state, extractive institutions of power, archaization of power relations.

Постановка проблеми. Дослідження кризових особливостей сучасних процесів вітчизняного розвитку свідчить про наявність перманентного відтворення дисфункційної неспроможності інституційної структури суспільства, її системної нетранспарентності та тінізації, високої гальмівної спроможності щодо суспільного реформування. У чому причина наявності цього стійкого антимодернізаційного тренду щодо задоволення корінних суспільних інтересів, перманентної неспроможності влади щодо демонтажу пострадянського системного тренду, низької її суспільної дієздатності, чи є вони проявом лише стохастичної неефективності сучасного політико-економічного класу, чи є наслідками нездоланих довгострокових протиріч вітчизняного розвитку, сегментом світової змови щодо ліквідації вітчизняного суспільства?

Вимоги суспільства щодо протидії тіншовим суспільним процесам знайшли відображення в ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про запобігання корупції» (2014), укази Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003) та «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки» (2015), інші відомчі акти з питань обмеження її зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з теорії тінізації відносин влади належать праці В. Д. Базилевича, А. В. Базилюка, О. І. Барановського, В. М. Бородюка, Г. С. Буряка, З. С. Варналія, А. С. Гальчинського, Я. Я. Дьяченка, С. О. Коваленка, І. І. Мазур, В. О. Мандибури, О. В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії тінізаційним проявам зробили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ тінізаційних протиріч розвитку, перш за все у владному сегменті суспільних процесів, причин їх існування, історичних особливостей формування тіншової інституційної струк-

тури влади, потребують подальшого дослідження дисфункціональна структура влади, її гальмівні, антиреформістські спроможності, механізми наднаціонального тіншового тиску, що стають потужним тіншовим буфером на шляху здійснення системних суспільних реформ. Все це обумовлює необхідність розробки спеціальної теорії тінізації влади як вихідної полісистемної проблеми нездатності держави.

Метою статті є подальший дискурсивний розвиток вивчення сутності причинного та функціонального комплексу тінізаційного зростання влади, формування у зв'язку з цим спеціальної теорії її тінізації, її категоріального комплексу, предмета та об'єкта дослідження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз широкої низки історичних вітчизняних суспільних трансформацій свідчить про наявність стійкого відтворення суттєвих протиріч між інтересами влади і широких верств населення у виборі способів, вихідних напрямків і засобів модернізації державно-владної сфери. Чергові сподівання на задоволення справжнього споконвічного національного інтересу щодо вивільнення потужних національних продуктивних сил, зняття з їх розвитку історичного зароку щодо деформації влади та системних жорстких обмежень на ефективність державно-владних рішень лишаються невиправданими, відбувається лише модифікація гальмівних протиріч, зміна модернізованої форми протистояння влади та суспільства. Пошук причин наявності закономірностей на обмеження глибини суспільних реформацій обумовлює необхідність дослідження особливостей їх механізмів, зокрема фундаментальних для суспільства протиріч процесів його модернізації, причин і факторів відтворення в них потужної системи соціальної деградації, закритості, тінізаційної асиметричності, зокрема щодо відносин влади та суспільства.

Дослідження причинності в процесах тінізації владних відносин не тільки є однією з базових складових системи теоретичних положень про тіншову владу, а й стрижнем розробки заходів державної політики щодо зниження рівня девіації у владних відносинах. Значною мірою саме рівень дослідження причинності є індикатором загального стану теоретичної та практичної довершеності всіх поверхів будівлі знань щодо детінізації владної діяльності.

Застосування системного підходу до визначення синергетично зв'язаної множини причин тінізації влади здатне підвищити теоретичний рівень дослідження причинності тінізаційного зростання.

На наш погляд, існує широкий спектр наступних декомпозицій причин тінізаційного зростання щодо систематичної нездатності держави в досягненні поставлених стратегічних цілей щодо прискорення розвитку ефективних реформацій: реальна реалізація стратегії ліквідації індустріального потенціалу країни, депопуляції, розпаду країни та знищення функцій інституцій держави; системна нерівномірність, асиметрія щодо доступу до ресурсів влади, а через них до всіх інших економічних ресурсів, гальмівний вплив синергетизму тиску модифікованого російського імперіалізму та архаїзованої маргінальної неозалежності від імперської метрополії національної влади; сформування під впливом світової тіньової корпоративної філософії тіньової влади щодо системного виведення ресурсів країни за кордон, використання антиінвестиційної моделі розвитку; відтворення неоколоніальної фінансової залежності від зовнішніх запозичень, імперативної необхідності зовнішнього управління з боку західного капіталу та істеблішменту; недостатня інформаційна насиченість владних процесів (обмежена негентропійна насиченість), нетранспарентність, непрозорість їх механізмів; обмежені прямі та зворотні зв'язки, обмежений та недосконалий контроль над реакцією приватного сектора щодо його діяльності; обмежений та недосконалий контроль над реакцією приватного сектора щодо його діяльності; обмежений та слабкий контроль над бюрократією; обмеження, що накладені політичними процесами.

Головні та найнебезпечніші прояви гальмування суспільного прогресу, регресу соціально-економічних структур виявляються у сфері владних процесів як державних (міждержавних, надкраїнових), так і недержавних, у значному загальному зниженні їх рівня професіоналізму, розповсюдження кримінальної й напівкримінальної ідеології, антипатріотичних установок, здирництва, хабарництва, посилення в них авторитарних, кланових, силових методів керівництва, корупції, бюрократизму, втрати, зняття чи суттєвого зниження адекватного реаліям соціально-економічних процесів рівня адміністративного контролю над багатьма видами економічних явищ [1, с. 2].

Архаїзацією¹ (тіньовою деградацією адміністративно-владної діяльності) пояснюється й інший болісний для офіційної соціально-економічної структури суспільства процес зростання функціональної дисфункції владних інституцій, втрати стратегічної державно-владної перспективи розвитку, децентралізації адміністративних функцій влади, розмивання абсолютної монополії держави на легітимне насилля – створення альтернативних державі центрів влади, насамперед у вигляді організованої владної злочинності, позаправової діяльності недержавних військових угруповань тощо [2, с. 26–31].

До основних пучків причин, необхідність застосування яких, як множини засобів для адекватного дослідження тінізації влади, складного полісистемного соціально-економічного явища, тінізаційного переродження влади в Україні, є наступні:

1) причина формування влади в Україні на основі модифікованої моделі держави «осілого бандита»;

2) причина наявності особливого тінізаційного обтяження влади у вигляді існування «автономної» тіньової влади;

3) причина наявності у влади особливих екстрактивних інституцій за Д. Аджемоглу та Дж. Робінсоном.

Усі ці фактори історично, онтологічно, паралельно та послідовно формують особливий кризовий тінізаційний режим влади, що утворює «залізобетонне» тінізаційне розмежування влади і народу в країні.

Існує безліч різноманітних теорій, що по-різному пояснюють походження держави, природу державної влади, генетичну спрямованість її механізмів, цілей та функцій історичного розвитку. Слід зазначити, що якщо прослідкувати розвиток сучасних національних держав, то їх моделювання Н. Мкіавеллі, Ж. Боденом, Т. Гоббсом, Дж. Локком та іншими здійснювалося у біфуркаційні епохи історії своїх народів, і це, природно, не

¹ Архаїзація (історичне повернення, соціально-економічне субдукційне гальмування), категорія, дослідження якої має суттєве значення для розуміння наслідків модернізації у залежних країнах, – це процес розвитку у залежних, некапіталістичних країнах під впливом модернізаційного тиску розвинутих країн – явища своєрідної цивілізаційної субдукції не стільки власне вестернізованих, модернізаційних порядків, скільки таких псевдомодернізаційних суспільних ретроградних, архаїчних перетворених укладних форм із системних трендів попереднього розвитку, з якими ці залежні периферійні країни у домодернізаційний період не стикалися чи стикалися лише в обмеженому обсязі. У цих країнах процес модернізації є джерелом утворення величезного обсягу перетворених (тіньових) економічних форм.

могло не накласти свій відбиток на особливості методології сформульованих ними парадигм, моделей чи концепцій держави та влади.

Існуючі теорії держави умовно можна поділити на чотири групи: про сутність держави, про її цілі та задачі, про засоби та методи її діяльності, про протиріччя становлення і тренди їх подальшого розвитку. Оскільки різні аспекти держави існують в тісній взаємодії і взаємообумовленому існуванні, то теорії, що відносяться до різних груп, утворюють різні сполучення цих аспектів змісту.

Серед теорій, що відносяться до сутності держави, слід виділити наступні.

Теорія еліт. Вона виникає на початку ХХ ст. завдяки роботам В. Парето, Г. Моска, які досліджують роль та значення окремої групи людей, невеликої тісно згуртованої частини суспільства (еліти), її вплив на різні сфери суспільного життя. Вільфредо Парето висунув концепцію «зміни еліт», згідно з якою основою суспільних процесів є боротьба еліт за владу. За цією теорією політика поділяється на дві сфери, опозиційні одна до одної. В одній з них головне місце посідає еліта, правляча меншість, в іншій – підкорена більшість. Тільки еліта здатна на ефективну політичну діяльність, тільки вона може забезпечити справжню свободу, прогрес, гармонійний розвиток, справедливість в суспільстві.

Технократична теорія. Виникла в 20-х роках нашого століття та отримала значне розповсюдження в 60–70 роки. Вперше технократичну теорію висунув американський економіст Т. Веблен. У праці «Інженери і система цінностей» (1921) він стверджував про необхідність передати управління виробництвом технічним спеціалістам, виходячи з раціональної ідеї про невідповідність інтересів фінансової олігархії потребам розвитку науки та техніки. По суті справи, дана теорія є однією з інтерпретацій теорії еліт.

Першу цілісну концепцію про вплив науки, виробництва та технічних фахівців на соціально-політичний розвиток створив А. Сен-Симон. Прихід до влади носіїв наукового знання розглядався ним як закономірний результат суспільного розвитку. Враховуючи значення впливу науково-технічної революції на життя суспільства, керівництво державою має здійснюватися кращими представниками науково-технічної інтелігенції, що приводить до виникнення нової суспільно-політичної системи – технократії.

Теорія «держави загального добробуту». Вона виникла після другої світової війни і знайшла свій розвиток у працях Д. Кейнса (в 30-х роках), Д. Мюрдала, А. Пігу, К. Боулдінга, В. Мунда та інших. Сутність теорії виявляється в тому, що сучасна держава стала надкласовою, реалізує інтереси всіх прошарків населення, забезпечує для людей такі соціально-економічні умови розвитку, котрі стали для них стимулом у сприйнятті існуючого суспільного устрою. Термін увійшов у вжиток протягом 1940-х років, у той час, коли швидко зростала роль держави в цій сфері (особливо в розвинутих країнах Заходу), існування певної форми держави загального добробуту приймається більшістю сил усього політичного спектру, а докорінно заперечують її тільки прихильники доктрини свободи волі, лібертаріанці, для яких вона уособлює порушення прав тих, хто має сплачувати податки для забезпечення її функціонування.

Теорія правової держави. Суть концепції правової держави полягає в аналізі співвідношення держави та особистості. Основне положення цієї теорії виявляється у твердженні: в будь-яких ситуаціях інтереси особистості мають пріоритет перед інтересами держави. Це вихідний принцип правової державності, принцип гуманізму. Одним з перших в новий час актуальність даному твердженню надав автор фундаментальної філософської та політичної ідеї І. Кант (XVIII ст.).

Теорія конвергенції. Теорія з'являється у 50–60-х роках ХХ ст. (роботи Д. Гелбрейта, Р. Арона, Я. Тінбергена, У. Ростоу та ін.). Теорія розглядала взаємний вплив та взаємну дифузію держав капіталізму та соціалізму, на основі якої з'явиться нове єдине суспільство, побудоване на поєднанні позитивних якостей обох суспільних систем. Прихильники теорії обґрунтували її, посилаючись на об'єктивну тенденцію до інтернаціоналізації економічної, політичної та культурної сфер у сучасну епоху, на всесвітній характер сучасної науково-технічної революції, на початкову потребу у спільному вирішенні загальнолюдських глобальних проблем [3, с. 232–235].

До одних із найбільш методологічно цікавих теорій держави відноситься опозиційна пара – природна держава (держава обмеженого доступу) та держава відкритого доступу. Природна держава покликана вирішити проблему насилля, створюючи правлячу коаліцію, що обмежує доступ до найбільш цінних ресурсів – землі, праці,

капіталу, бізнесу, інформації, доступ та контроль над цінними видами діяльності – такими як торгівля, релігія чи освіта, – надаючи його тільки елітам. Створення монополії, на цій основі отримання ренти через обмеження доступу до ресурсів, є системоутворюючим фактором, що утримує елітну коаліцію разом, надаючи можливість елітним групам виконувати свої функції та утримуватися від широких перерозподільчих процесів всередині еліти. Обмеження доступу до організаційних форм має ключове значення для природної держави, оскільки обмеження доступу не тільки утворює стрибок вартості через виключні привілеї, що мають еліти, але й напряду підвищує цінність цих привілеїв, роблячи еліти більш продуктивними завдяки їх організаціям.

Держава з обмеженим доступом є природною, оскільки на протязі майже всіх останніх десяти тисяч років для суспільства, що складається із більш ніж декілька сотен людей, вона фактично стала єдиною формою устрою суспільства, що в змозі забезпечити функції збереження внутрішньої та зовнішньої безпеки, акумуляції ресурсів на найважливіші його потреби. До природних держав відноситься широка різноманітність суспільств – від Месопотамії III тисячоліття до н.е., Британії при Тюдорах та сучасних пострадянських держав, однак сутність цих суспільств в них дуже різна. Порядок обмеженого доступу – це не особливий набір політичних, економічних, юридичних, культурних або релігійних інститутів. Це фундаментальний спосіб організації та розвитку держави та суспільства, базовий спосіб взаємовідносин еліти та людини.

Для природних держав притаманні організаційні форми, що побудовані за типом відносин патрон-клієнт. Відносини в природних державах є дискреційними, особистісними. Це, зокрема, виявляється в тім, що у відносинах ієрархії еліти представники невеликих груп із власного її сегменту знають один одного завдяки прямому особистому контакту та історії взаємодії. Ці елітні кола сплетені в єдині корпорації, в яких всі особи знайомі і зв'язані з іншими представниками еліти, що перебувають у верхніх поверхах соціальної ієрархії, в тому числі й у владному їх сегменті. Ієрархії еліт відрізняються рівнем централізації владних функцій – від гостро централізованої пірамідальної структури з вертикаллю влади, що виходить від короля чи двору, до більш плоских, з більш горизонтально розвинутими мережами еліт.

Еліти держав з обмеженим доступом знаходяться на верхівці соціальної ієрархії в суспільстві, але також включені у відносини патрона і клієнта, які розповсюджуються зверху донизу на решту суспільних відносин. Ієрархія всередині еліт репрезентує загальну модель ієрархії організацій, які вони представляють. Найбільш значне джерело монопольної ренти, що зв'язує інтереси еліт в загальний інтерес, – це рента, що надходить від їх організаційних спільнот. Відносини патрона і клієнта поєднують в собі елементи неформальних і формальних (контрактних) організацій. Це одночасно і неформальні (тіньові) відносини, побудовані на механізмах особистих стосунків між лідерами елітних груп та їх клієнтів, і більш формальні організації, де лідери мають можливість використовувати доступ до тристороннього улагодження внутрішніх конфліктів за допомогою звернення до панівної коаліції.

Альтернативною формою суспільного устрою по відношенню до природної держави (держави обмеженого доступу) є держави відкритого доступу.

При режимі відкритого доступу політичні, економічні, юридичні та соціальні механізми визначають набір силових структур, які можуть легітимно застосовувати насилля, а також набір політичних організацій, які контролюють застосування насилля, тобто політична система обмежує доступ до засобів насилля; відкритість економічного і соціального доступу забезпечує відкритість доступу до політичної системи; надійні заборони на використання насилля як засобу конкуренції підтримують відкритість економічного та соціального доступу; нарешті, політична та судова системи забезпечують підтримання заборон на використання насилля. Подібним чином, відкритий доступ до організацій у всіх підсистемах суспільства підтримує режим їх конкурентного функціонування. Конкуренція у всіх системах, в свою чергу, допомагає підтримувати відкритий доступ.

Режими відкритого доступу суттєво відрізняються один від одного, і цю різницю можна прослідкувати як на протязі 150-річної історії їх існування, так і в будь-який даний момент сучасності. Одні з них мають парламентську форму правління, тоді як інші – президентську; одні є невеликими торговими державами, інші – великими країнами зі складною, диверсифікованою економікою. У той же час всі режими відкритого доступу

мають ряд загальних характеристик. По-перше, у режимах відкритого доступу громадяни поділяють системи переконань, що конституують рівність, спільний доступ і загальну участь в доступі до ресурсів. Для підтримки цих переконань всі порядки відкритого доступу використовують інститути і проводять політику, що дозволяє розподіляти вигоду і знизити індивідуальні ризики участі в ринковій діяльності, що включають загальну освіту, набір програм соціального страхування, а також розвинуту соціальну інфраструктуру і великий обсяг суспільних благ. По-друге, політичні партії борються за доступ до влади на конкурентних виборах. Успішне функціонування партійної конкуренції залежить від відкритого доступу, якому сприяє економіка досконалої конкуренції і громадянське суспільство, діяльність якого забезпечує система недержавних, самоврядних організацій, що представляють найширший спектр суспільних інтересів і можуть мобілізувати самих різних виборців, у випадку якщо правлячий режим буде намагатися зміцнити свої електоральні позиції шляхом створення ренти, обмеження доступу або примусу. По-третє, ряд інститутів і систем стимулів створюють додаткові витрати для правлячої партії, яка намагається зміцнити своє становище шляхом систематичного створення ренти (не лише в економічному сенсі – В.П.) і обмеження доступу: систематичне створення ренти веде до економічного спаду і зниженню податкових надходжень. Мобільні ресурси полишають країну, що веде до погіршення її конкурентних позицій на міжнародних ринках. Подібна реакція створює прямі витрати для режиму, який намагається обмежити доступ, і надає опозиції конкурентну можливість залучити голоси виборців, щоб повернутися до влади.

Всі режими відкритого доступу в основному безособові. Ці суспільства мають тільки такий тип уряду, який може систематично надавати громадянам і організаціям послуги та блага на безособовій основі, тобто не звертаючи увагу на соціальний стан громадян або ідентичність і політичні зв'язки керівництва організацій та їх патронів. Програми страхування по безробіттю насправді приносять користь тим індивідам, хто недавно втратив роботу, а не людям з гарними зв'язками або клієнтам могутніх патронів. Важливою особливістю безособистості є верховенство права: громадянські права, справедливість і захист

зв'язані правилами і є неупередженими. Економіка в цих державах також визначається наявністю безособистого обміну.

Нарешті, порядки відкритого доступу не можуть легко маніпулювати інтересами. Оскільки порядки відкритого доступу надають суспільні блага всім громадянам, цим державам складніше примушувати потенційних опонентів до своєї підтримки погрозами позбавити їх доступу до важливих послуг, якщо вони цього не зроблять. З іншої сторони, порядки відкритого доступу не можуть маніпулювати інтересами також і в зв'язку з тим, що повноваження уряду в цих державах обмежені: їх конституції створюють те, що соціальні мислителі іноді називають сферою приватних справ поза досяжністю уряду. Громадянські права, наприклад, обмежують дії уряду таким чином, щоб забезпечити індивідам свободу від політичних маніпуляцій та переслідувань [4].

Перехід від держави з обмеженим доступом до держави відкритого доступу відбувається у два етапи. На першому з них відносини всередині пануючої елітної коаліції трансформуються із особистісних у безособистісні, а потім подібний устрій розповсюджується на більш широкі структури суспільства. Перехід починається за природної держави, тому перші кроки повинні відповідати логіці природної держави і особистісних взаємовідносин. Безособистісні взаємовідносини еліти можуть розвинути всередині природної держави шляхом зміни формальних правил, перетворюючи привілеї еліти у права. Коли в природній державі розвиваються інститути, організації і переконання, що дозволяють елітам відноситися один до одного безособистісно, тоді це суспільство знаходиться на порозі. На другому етапі, тобто власне етапі переходу суспільства, що знаходяться на порозі, продовжують перетворювати взаємовідносини всередині еліти. Створення інститутів, які формально захищають безособистісні ідентичності еліти і доступ еліти до організацій, дозволяє розповсюдити ті ж самі права на більш широкі прошарки населення [4]. Однак у зв'язку з тим, що Україна відноситься до природних держав, точніше до тих з них, для яких є характерними поглиблене кризове протиріччя між елітою і суспільством, протиріччя всередині еліти, слід розглянути цей конкретний вид природних держав.

Модель української держави близька до виду моделей природних держав, що отримали наз-

ву «держава осілого (стаціонарного) бандита». У відповідності з даною теорією М. Олсона авторитарна держава асоціюється з «осілим бандитом», так як вища влада насильницьким, позаправовим шляхом відбирає у мешканців на визначеній території частину доходів у вигляді податків, що утворюють форму окупаційної данини.

Оскільки держава – «осілий бандит», до походження якої можна віднести нормандську теорію про походження влади в Київській Русі, привласнює собі частину суспільного продукту у вигляді податку–грабунку, їй (державі) є вигідним забезпечити населення не тільки захистом від зовнішньої загрози, але й іншими благами, що це населення не може отримати від ринку. В даний час широко розповсюджено розуміння того, що ринок не в здатності забезпечити багаточисельне населення такими благами як контроль за стихійними лихами, пандемічними захворюваннями, захистом від агресора – благами, якими неминуче скористаються широкі маси населення. Забезпечення цими благами є раціональною метою «осілого бандита», оскільки він отримує суттєву вигоду у вигляді зростання податкових надходжень від будь-яких суспільних благ, які сприяють підвищенню продуктивності економіки чи зростанню населення, що контролюється ним [5].

Реальна модель української влади має ряд обтяжливих характеристик, що погіршують умови та результати владної діяльності.

До найбільш важливих сутнісних характеристик модифікованої моделі «осілого бандита» за українських умов, що визначають головні рушійні протиріччя трансформаційної кризи влади, слід віднести протиріччя у ланках «автономна (закриті, тіньові ланки) правляча влада – офіційна влада позаправлячого клану, «правляча кланова влада – еліта», «правляча влада – суспільство». Основні девіаційні характеристики цих протиріччя зв'язані з наявністю вкрай замкненої, ізольованої (структурно та функціонально), закритої, тіньової системи правлячого владного клану, що вкрай асиметрично монополізує основні домінуючі ресурси влади та бізнесу.

На відміну від існуючих – домінуючих у світі трендів розвитку центральної державної влади, що об'єктивно набувають підвищену публічність, відкритість, транспарентність, українська центральна державна влада (в особі «автономної держави осілого бандиту»), що у формі малої кланової

адміністративно–олігархічної групи діє за трендом узурпації ресурсів влади, вкрай закритою, не-транспарентною, ізольованою «автономною» (від офіційної влади, позаправлячої еліти, суспільства) структурою влади, яка сформована паразитичною компрадорською буржуазією, логіка розвитку якої неминуче виштовхує її за межі закону. Модель «осілого бандита» за українських реалій на підставі узагальнення багатовікової історичної тяглості генетичної природи влади модифікується у більш жорстку, корупційногенну вихідну модель – модель автономного (від офіційної влади, суспільства) бандита–конкістадора, що здійснює соціально–економічну інвазію в політичній структурі, влади, бізнес, ЗМІ, суспільство задля масштабного, перманентного макроперерозподілу ресурсів влади, бізнесу, інвестицій на свою користь.

Обсяжна поява експолярних, перетворених тіньових форм, зокрема «автономної» тіньової влади, відбиває розвиток особливого режиму формування, самоорганізації соціально–економічної системи селянської цивілізації під тиском домінуючих систем, її реакції на зовнішні впливи, із–за досягнення в специфічних умовах вищої впорядкованості та цілісності динамічної поведінки та стійких станів – атракторів.

Соціально–економічна система має широкий комплекс генетично визначених архетипів режимів еволюційної поведінки в залежності від значень певних внутрішніх і зовнішніх параметрів функціонування (вони називаються керуючими). Різним режимам відповідають різні варіанти архітектоники складних економічних механізмів, що запроваджують комплекс асимільованих архетипів і реалізуються відповідно до характеру зміни керуючих параметрів. У залежності від цього система «обирає» той чи інший режим.²

Розвинута «автономна» тіньова влада, як діалектичний результат кризової незавершеної модернізації, архаїзації попереднього історичного розвитку влади – це закрита офіційно, залаштуноква, тіньова зона влади, синергетично інтегрована тіньовим бізнесом, плутократією, олігархією,

² Динамічна система може характеризуватися тою чи іншою сукупністю параметрів, кожен з яких приймає значення з певної множини. Область значень усіх таких параметрів становить простір станів цієї системи. Виявляється, що автономна поведінка дуже широкого класу динамічних систем влаштована так, що приводить систему до певного підпростору станів, в якому вона стійко перебуває, тобто під час руху не виходить за межі згаданого підпростору. Цей підпростір і є аттрактор. Зовнішні впливи можуть вивести систему з її аттрактора, однак, коли вони припиняють дію, вона знову повертається до нього.

базовий (у межах тінзаційного простору) системоутворюючий сектор владної структури, сектор інституційної асиметричності, викривленості, клановості, що визначає головні інтереси, виробляє та приймає державно-владні рішення, активізує протиріччя між владою та суспільством, тінзуючі фактори суспільного розвитку. Це синергетична форма утворення та розширення міжсекторного розламу в суспільстві незавершеної модернізації, що покладена на підсилення потоку гібридизації (синкретизму) влади, бізнесу плутократії. Особливості конкретної соціально-економічної форми тінзового автономного сектора залежить від відповідних модифікацій цього сектора за конкретно-історичних умов формування.

Змістом категорії «автономна» тінзова влада, таким чином, є владні, вкрай нетранспарентні закриті, кланові інституційно нелегітимні тінзові відносини для обмеженого кола осіб з владного клану та зовнішнього управління, забезпечених олігархічними, плутократичними, бізнесовими, політичними корпоративними із світового закулісся зв'язками з представниками зовнішньорядового істеблішменту, корупційними (у тому числі наднаціонального рівня), родинними зв'язками з вищими щаблями адміністративної, судової влади, правоохоронних органів, політичних партій, ЗМІ; відсутністю економічної, політичної конкуренції в поєднанні з тінзовою системнокорупційною монополією на експлуатацію державно-владного ресурсу, не обмеженим доступом до експлуатації національних ресурсів країни, функціонування державної влади. У цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним атрибутом адміністративно-владної системи, іманентним способом її регуляції.

Форма прояву автономного сектора всередині офіційної держави органічно набуває ознак організованих форм девіаційної діяльності, у тому числі злочинної – альтернативних тінзових центрів влади, разом із тінзовим силовим забезпеченням. «Автономна тінзова влада» – це вкрай закриті сфера владно-бізнесових відносин, що монополізована синкретизмом владно-олігархічних структур, котрі мають на меті отримання надвисоких рентних доходів за допомогою використання значною мірою, тінзового монопольного адміністративно-владного ресурсу, спекулятивного фінансового капіталу. Вона є головним гальмом суспільного реформування та соціально-економічного зростання.

Таким чином, діалектична логіка становлення та розвитку «автономної тінзової влади» на попередніх етапах призвела до виникнення сучасного архаїзованого, небезпечного явища паразитарної «автономної» тінзової влади (паразитарної автономної влади всередині офіційної). Межі її поширення визначаються синергетичним впливом двох інтегрованих факторів – потужностей тінзової влади та бізнесу. «Автономна тінзова влада», перекладаючи свою частку фіскального тягаря на плечі ординарної, архаїзує її та змушує останню шукати можливостей виживання за допомогою наведеної тінзації.

Набуття тінзовим парасуспільством паралельної тінзової реальності щодо розвинутих тінзових проявів свідчить про наявність нового тінзового технологічного базису як змісту дисфункційного розвитку цього процесу. Таким є становлення криміногенно-інноваційного типу тінзового зростання [6].

Одним із суттєвих факторів економічного зростання є наявність екстрактивних інститутів влади як причина тінзації влади, ефективних інститутів влади як стимулів для розширеного відтворення економічної активності щодо залучення все більш широкіх контингентів населення до економічної та бізнесової діяльності, все більш широкого відтворення якостей особистого фактора виробництва у вигляді нагромадження та використання їх професійних чеснот і навичок, при цьому розширенні права вибору – де саме працювати, на що саме пред'являти ефективний попит – за кожною окремою особою. Подібні інститути влади слід назвати інклюзивними [7, с. 105]. Частиною інклюзивних інститутів влади обов'язково є захищені права приватної власності при повноті визначеності прав власності – наявності повноти елементів («пучків» – за визначеннями Р. Коуза, А. Алчіана та ін.) права власності. Наявність захищеного права приватної власності передбачає реалізацію принципу примата верховенства права, розвинутої системи правосуддя, в тому числі й щодо захищеності від корупції; рівних можливостей для участі всіх громадян в економічній активності, вільний вхід на ринок та вихід з нього нових компаній.

На відміну від інклюзивних, екстрактивними [7, с. 104–108] інститутами влади є такі, що спрямовані на забезпечення розширеного відтворення асиметрії у суспільстві щодо статків, доходів, забезпечення права власності, експлуатації

більшої частини суспільства на користь владної меншості, її максимального збагачення, забезпечення тотальних її позаправових переваг у всіх сферах життєдіяльності. Наявність «автономної» тіньової влади, застосування моделі держави «осілого бандиту» є одним із найсуттєвіших синергетичних чинників існування екстрактивних інститутів в національному суспільстві, забезпечення їх функціонування у тіньовому режимі.

Таким чином, змістом синкретизму гострокризкової форми моделі «осілого бандиту» двоєвладдя «автономії» (від відповідальності перед суспільством, законом) держави та тіньового, паразитарного (олігархічного) сектора з екстрактивними інститутами влади є відносини монополізації адміністративно-економічного, бізнесового, політичного ресурсу для обмеженого кола осіб, забезпечених олігархічними, політичними відносинами, корупційними та родинними, партійними зв'язками з вищими щаблями адміністративної та судової влади, правоохоронних органів, відсутністю економічної, політичної, кадрової конкуренції в поєднанні з необмеженим доступом до національних ресурсів країни. Форма існування симбіозу елітного сектора та «автономної» влади набуває в сучасності поширеної домінуючої форми тіньового парасуспільства – альтернативного нелегітимного, другого, тіньового центру влади та суспільного розвитку. В цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним мегаатрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції. Тіньове парасуспільство – це закрита бізнесово-владна сфера суспільства, що монополізована олігархічними структурами, котрі мають на меті набуття політичного впливу та надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу. Існуюча як пануюча тіньова структура, тіньове парасуспільство утворює, відповідно до своїх потреб, й тіньову політичну, судову, правоохоронну, соціально-економічну інфраструктуру, що зумовлює тіньовий режим функціонування рядових суб'єктів господарювання.

У сучасній Україні, в інших країнах СНД створено такий тіньовий, кланово-олігархічний, прихований, другий (по відношенню до офіційного) двоєвладний сектор, котрий, значною мірою, має для суспільства суто паразитарний тіньовий паралельний характер, що знайшло своє відо-

браження, зокрема в явищі паралельної тіньової реальності. В нашій країні, суспільно якої перебуває в стані незавершеної модернізації, для якого притаманними є «відсутність чітких кордонів між сферами діяльності» та гібридизація влади, всі компоненти якої – політика, великий бізнес, адміністративно-владні функції, кримінальна діяльність – злиті в єдине ціле. Як наслідок формується соціально-економічна модель трансформаційних процесів, в якій відбувається монополізація елітною автономною владою політичних, адміністративних і економічних функцій держави, що забезпечує нейтралізацію потенційних форм контролю та регулювання з боку держави за цим сектором, знищується конкурентний економічний простір. Виведення «автономної держави» з-під контролю держави, що означає її тінізацію, одночасно тінізує й діяльність інших – ординарних секторів влади через наведену форму тінізації. «Автономна» держава, перекладаючи свою частку фіскального тягаря на плечі ординарної економіки, змушує останню шукати можливостей виживання за допомогою наведеної тінізації.

Висновки

До основних пучків причин, необхідність застосування яких, як множини засобів для адекватного дослідження тінізації влади, складного полісистемного соціально-економічного явища, тінізаційного переродження влади в Україні, є наступні:

1) причина формування влади в Україні на основі модифікованої моделі держави «осілого бандита»;

2) причина наявності особливого тінізаційного обтяження влади у вигляді існування «автономної» тіньової влади;

3) причина наявності у влади особливих екстрактивних інституцій за Д. Аджемоглу та Дж. Робінсоном.

Усі ці фактори історично, онтологічно, паралельно та послідовно формують особливий кризовий тінізаційний режим влади, що утворює «залізобетонне» тінізаційне розмежування влади і народу в країні.

Змістом синкретизму гострокризкової форми моделі «осілого бандиту» двоєвладдя «автономії» (від відповідальності перед суспільством, законом) держави та тіньового, паразитарного (олігархічного) сектора з екстрактивними інститутами влади є відносини монополізації

адміністративно–економічного, бізнесового, політичного ресурсу для обмеженого кола осіб, забезпечених олігархічними, політичними відносинами, корупційними та родинними, партійними зв'язками з вищими щаблями адміністративної та судової влади, правоохоронних органів, відсутністю економічної, політичної, кадрової конкуренції в поєднанні з необмеженим доступом до національних ресурсів країни. Форма існування симбіозу елітного сектора та «автономної» влади набуває в сучасності поширеної домінуючої форми тіньового парасуспільства – альтернативного нелегітимного, другого, тіньового центру влади та суспільного розвитку. В цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним мегаатрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції. Тіньове парасуспільство – це закрита бізнесово–владна сфера суспільства, що монополізована олігархічними структурами, котрі мають на меті набуття політичного впливу та надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу. Існуюча як пануюча тіньова структура, тіньове парасуспільство утворює, відповідно до своїх потреб, й тіньову політичну, судову, правоохоронну, соціально–економічну інфраструктуру, що зумовлює тіньовий режим функціонування рядових суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Армия погибших от фальсификата. Потребитель. 2004 (30 янв.). С. 2.
2. Предборський В. А. Розвиток тіньового ринку торгівлі людьми як наслідок процесів архаїзації соціально–економічної структури. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Наук.–дослід. економ. ін–ту Мін–ва економіки України. К., 2010. Вип. 9. С. 26–31.
3. Общая теория права и государства / Под ред. В. В. Лазарева. М. : Юрист, 1994. 360 с.
4. Норт Д., Уоллис Д., Вайнгаст Б. Насилие и социальные порядки. URL: http://www.telenir.net/delovaja_literatura/nasilie_i_socialnye_porjadki/index.php.
5. Бренделева Е. А. Институциональная экономика. URL: www.studfiles.net.
6. Предборський В. А. Системна дисфункція влади як фактор утворення тіньового парасуспільства. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр.

Державного наук.–дослід. ін–ту інформатизації і моделювання економіки Мінекономрозвитку України. К., 2018. № 4. С. 14–22.

7. Аджемоглу Д., Робинсон Дж. Почему одни страны богатые, а другие бедные. М. : Изд–во АСТ, 2016. 693 с.

References

1. Armyia pohybshykh ot falsyfykata. Potrebytel. 2004 (30 yanv.). S. 2.
2. Predborskyi V. A. Rozvytok tinovoho rynku torhivli liudmy yak naslidok protsesiv arkhazatsii sotsialno–ekonomichnoi struktury. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Nauk.–doslid. ekonom. in–tu Min–va ekonomiky Ukrainy. K., 2010. Vyp. 9. S. 26–31.
3. Obshchaia teoriia prava y hosudarstva / Pod red. V. V. Lazareva. M. : Yuryst, 1994. 360 s.
4. Nort D., Uollys D., Vainhast B. Nasylye y sotsyalnye poriadky. URL: http://www.telenir.net/delovaja_literatura/nasilie_i_socialnye_porjadki/index.php.
5. Brendeleva E. A. Ynstytutsyonalnaia ekonomyka. URL: www.studfiles.net.
6. Predborskyi V. A. Systemna dysfunksiia vlady yak faktor utvorennia tinovoho parasuspilstva. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Derzhavnoho nauk.–doslid. in–tu informatyzatsii i modeliuvannia ekonomiky Minekonomrozvytku Ukrainy. K., 2018. № 4. S. 14–22.
7. Adzhemohlu D., Robynson Dzh. Pochemu odny strany bohатыe, a druhye bedные. M. : Yzd–vo AST, 2016. 693 s.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри економічної теорії, Національний авіаційний університет, д.е.н., професор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные об авторе

Предборский Валентин Антонович, профессор

кафедры экономической теории, Национальный авиационный университет, д.э.н., профессор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskiy,

professor of the department economic theory NAU
doctor of economics, professor,
e-mail: prvika2015@gmail.com

Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку

Предмет дослідження – сукупність чинників, обставин та передумов, які визначають специфіку розвитку галузей переробної промисловості України.

Актуальність теми дослідження. Після трирічного періоду непевного зростання промисловий сектор України зазнав рецесії на тлі загального зростання національної економіки. Водночас, тоді як більшість галузей переробної промисловості перебуває в стані стагнації та досі не досягла докризового рівня, низка виробництв продовжують активно розвиватися попри всі несприятливі обставини зовнішнього середовища. Відтак постає необхідність визначення того, які фактори дійсно сприяють розвитку вітчизняної промисловості, а які виявились недієвими перед викликами сьогодення.

Мета і завдання дослідження. Стаття має на меті узагальнити тенденції розвитку переробної промисловості України у період наростання й загострення кризових явищ 2013–2015 рр. та проблеми посткризового відновлення у 2016–2019 рр., а також аргументувати необхідність цілеспрямованої промислової політики держави для реалізації позитивних зрушень у вітчизняній промисловості.

Методологія. Дослідження побудоване на основі методів компаративного та ретроспективного аналізу, які дозволили оцінити стан розвитку промисловості України порівняно з докризовим рівнем та визначити величину впливу факторів на розвиток окремих галузей виробництва.

Результати дослідження. Проаналізовано показники розвитку української промисловості в цілому та на рівні окремих галузей. Ідентифіковано основні чинники, що перешкоджають розвитку вітчизняної промисловості на сучасному етапі. Дано оцінку впливу деяких заходів промислової політики держави (введення мораторію на експорт необроблених лісоматеріалів, підвищення ввізного мита на брухт чорних металів, запровадження компенсації витрат на закупівлю сільгосптехніки вітчизняного виробництва) на динаміку розвитку окремих галузей виробництва в Україні.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути використані для просування ідеї інтенсифікації промислової політики в Україні з метою подолання хронічних проблем вітчизняного виробництва і деіндустріалізації економіки країни.

Висновки. Виклики, перед якими постала вітчизняна промисловість, потребують активної державної політики. Першочерговими кроками вбачаються запровадження критеріїв локалізації в публічних закупівлях, створення індустріальних парків, банку розвитку, торгових представництв при посольствах за кордоном, запуск експортно-кредитного агентства, перегляд митно-тарифної політики.

Ключові слова: промисловість, машинобудування, валовий внутрішній продукт, державна підтримка, економічна політика, аграризація, деіндустріалізація.

ГУЖВА І.Ю.,
ГОНЧАРЕНКО К.А.

Промышленность Украины: современные тенденции и факторы развития

Предмет исследования – совокупность факторов, обстоятельств, предпосылок, определяющих специфику развития отраслей перерабатывающей промышленности Украины.

Актуальность темы исследования. После трехлетнего периода вялого роста промышленный сектор Украины вошел в рецессию на фоне всеобщего роста национальной экономики. В то же время, тогда как большинство отраслей перерабатывающей промышленности находится в состоянии стагнации и до сих пор не достигла докризисного уровня, ряд производств продолжает активно развиваться, несмотря на неблагоприятные обстоятельства внешней среды. Поэтому возникает необходимость определения того, какие факторы действительно способствуют развитию отечественной промышленности, а какие оказались неэффективными перед вызовами современности.

Цель и задачи исследования. Статья имеет целью обобщить тенденции развития перерабатывающей промышленности Украины в период нарастания и обострения кризисных явлений 2013–2015 гг. и проблемы посткризисного восстановления в 2016–2019 гг., а также аргументировать необходимость целенаправленной промышленной политики государства для реализации позитивных сдвигов в отечественной промышленности.

Методология. Исследование построено на основе методов сравнительного и ретроспективного анализа, которые позволили оценить состояние развития промышленности Украины по сравнению с докризисным уровнем и определить величину влияния факторов на развитие отдельных отраслей производства.

Результаты исследования. Проанализированы показатели развития украинской промышленности в целом и на уровне отдельных отраслей. Идентифицировано основные факторы, препятствующие развитию отечественной промышленности на современном этапе. Дана оценка влияния некоторых мер промышленной политики государства (введение моратория на экспорт необработанных лесоматериалов, повышение вывозной пошлины на лом черных металлов, введение компенсации расходов на закупку сельхозтехники отечественного производства) на динамику развития отдельных отраслей производства в Украине.

Область применения результатов. Результаты данного исследования могут быть использованы для продвижения идеи интенсификации промышленной политики в Украине с целью преодоления хронических проблем отечественного производства и деиндустриализации экономики страны.

Выводы. Вызовы, перед которыми стоит отечественная промышленность, нуждаются в активной государственной политике. Первоочередными шагами усматриваются введения критериев локализации в публичных закупках, создание индустриальных парков, банка развития, торговых представительств при посольствах за рубежом, запуск экспортно-кредитного агентства, пересмотр таможенно-тарифной политики.

Ключевые слова: промышленность, машиностроение, валовой внутренний продукт, государственная поддержка, экономическая политика, аграризация, деиндустриализация.

GUZHVA I.Y.,
HONCHARENKO K.O.

Industry of Ukraine: current trends and factors of development

The subject of the study is a set of factors, circumstances and prerequisites that determine the specifics of the Ukrainian manufacturing development.

Topicality. After a three-year period of sluggish growth, Ukraine's industrial sector has experienced a recession while economy continued to grow. At the same time, while most manufacturing sectors are stagnant and have not yet reached pre-crisis level, a number of industries continue to actively develop despite all the adverse circumstances. Therefore, it's necessary to determine what factors are actually contributing to the development of the domestic industry, and which have proved to be inactive.

The purpose of the article is to summarize the tendencies of Ukrainian processing industry development during the increase and exacerbation of the crisis phenomena in 2013–2015 and the problems of post-crisis recovery in 2016–2019, as well as to explain the necessity of purposeful industrial policy of the state for realization of positive changes in the domestic industry.

Methodology. The research is based on methods of comparative and retrospective analysis, which made it possible to assess the state of development of the Ukrainian industry in comparison with the pre-crisis level and to determine the influence of different factors on the development of various industries.

Results. The indices of the Ukrainian industry development are analyzed. The main factors that hinder the development of the domestic industry are identified. The influence of some measures of the state industrial policy (introduction of a moratorium on export of untreated timber, increase of

export duty on ferrous scrap, introduction of compensation for the purchase of domestic agricultural machinery) on the dynamics of development of certain industries in Ukraine is evaluated.

Area of application. *The results of this study can be used to promote the idea of intensifying industrial policy in Ukraine in order to overcome chronic problems of domestic production and deindustrialize the country's economy.*

Conclusions. *The challenges facing the domestic industry require an active public policy. Priority steps include the introduction of localization criteria in public procurement, the establishment of industrial parks, development banks, trade missions at embassies abroad, the launch of an export-credit agency, revision of customs and tariff policy.*

Key words: *industry, mechanical engineering, gross domestic product, state support, economic policy, agrarianization, deindustrialization.*

Постановка проблеми. Україна завершила 2019 р. з тривожними тенденціями у вітчизняній промисловості: незначні темпи зростання протягом 2016–2018 рр. перервалися падінням промислового виробництва, яке за підсумками 2019 р. склало 1,8% [1]. Допоки експерти ведуть дискусії довкола ситуативних причин скорочення виробництва, вбачаємо за доцільне здійснити більш глибокий та системний аналіз ситуації, що склалась з українською промисловістю протягом останніх кількох років. Якщо проаналізувати динаміку індексів розвитку переробної промисловості, стає очевидно, що сучасні проблеми – лише зовнішній прояв системних деформацій, що роками накопичувалися у вітчизняному виробництві. Це актуалізує дослідження новітніх тенденцій у промисловому розвитку України та системних факторів впливу, які їх обумовили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню промислового розвитку України присвячено низку ґрунтовних наукових напрацювань, серед яких необхідно відзначити науково-аналітичну доповідь фахівців Інституту економіки і прогнозування на тему: «Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки» [2], а також статті у фахових виданнях Н.В. Кондукцової [3], М.М. Якубовського і М.О. Солдака [4], Б.Я. Остап'юк і М.І. Груник [5] та ін. Зокрема, Н.В. Кондукцова аналізує позитивні та негативні чинники, що вплинуть на розвиток вітчизняної промисловості у короткостроковому періоді. М.М. Якубовський розглядає регіональний аспект промислового розвитку в контексті відтворювальної структури виробництва, наукомістких технологій, товарної пропозиції на зовнішніх ринках тощо. Колектив авторів на чолі з Б.Я. Остап'юк акцентує дослідження на місці промисловості України у глобальних виробничих

процесах. Віддаючи належне існуючим доробкам з порушеної проблематики, слід наголосити, що комплексному розгляду особливостей та проблем вітчизняного промислового розвитку у період після кризи 2013–2015 рр. досі залишається приділено недостатню увагу, що визначає необхідність подальших досліджень у даному напрямку.

Мета статті полягає в узагальненні тенденцій розвитку низки галузей переробної промисловості України у період наростання й загострення кризових явищ 2013–2015 рр. та проблем посткризового відновлення у 2016–2019 рр., а також в аргументації заходів цілеспрямованої промислової політики держави як чинника, що сприятиме позитивним зрушенням у вітчизняному промисловому секторі.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна промисловість досі не змогла повернутися до рівня, який мала у 2012 р. перед початком рецесії у 2013 р. та подальшої кризи 2014–2015 рр. За підсумками 2019 р. індекс промислової продукції був на 22,9% нижчим від рівня 2012 р. За незначними винятками, переважна більшість галузей вітчизняної промисловості не досягли докризового рівня виробництва та збуту. Особливо критична ситуація спостерігається в секторі машинобудування, що виробляє найбільш високотехнологічну продукцію з високим рівнем доданої вартості.

У порівнянні з 2012 р. рівень виробництва у легкій промисловості залишається нижчим на 9,5%, у харчовій галузі – на 14,6%, хімічній – на 17,6%, у галузі сільськогосподарського машинобудування – на 22,2%, верстатобудування – на 31,2%, виробництва побутових приладів – на 43,7%. Протягом 2012–2018 рр. виробництво у галузі вагонобудування обвалилось на 71,2%, а виробництво легкових і вантажних автомобілів – на

77,7% [6]. І це без урахування втрат на тимчасово окупованих територіях півдня та подій на сході.

Виявляється, далеко не всі галузі змогли переорієнтуватися з втрачених ринків збуту в країнах СНД на ринки країн ЄС та інших високорозвинених держав. Поряд з цим, значні економічні потрясіння, ще більше відкриття доступу іноземній продукції на внутрішній ринок не залишили багатом вітчизняним виробникам жодного простору та можливостей для розвитку. За таких умов уникнути занепаду було майже неможливо.

Ситуація ускладнюється тим, що ряд власників підприємств не бачить особливих перспектив продовжувати розвивати промислове виробництво та диверсифікує свою діяльність у сільське господарство або переносить його в інші країни. Як наслідок, протягом останніх десяти років спостерігається тенденція аграризації вітчизняної економіки – частка сільськогосподарського сектора у ВВП зростає з 7,1 до 10,6% [7], тоді як у розвинутих країнах вона не перевищує 3–5% і постійно знижується. В Україні ж навпаки – у ВВП знижується частка промисловості, що засвідчує деіндустріалізацію та примітивізацію економіки.

Винятком із вказаних тенденцій слід вважати розвиток вітчизняної деревообробної галузі, адже порівняно з 2012 р. виробництво в ній зросло на чверть. Проте активний розвиток деревообробної галузі в умовах тривалої стагнації всього промислового сектору зовсім не випадковий. Він пов'язаний передусім з проведенням цілеспрямованої та послідовної державної політики зі сприяння розвитку галузі, основою якої є запровадження в 2015 р. мораторію на експорт лісу–кругляку. Саме завдяки мораторію, який зупинив (чи щонайменше суттєво обмежив) відтік цінної сировини закордон, вітчизняні виробники одержали можливість активізувати переробку в середині країни, а інвестори, у тому числі іноземні, почали розглядати галузь як потенційну сферу для запуску нового бізнесу.

Мораторій почав діяти 1 листопада 2015 р., а вже у 2016–2017 рр. капітальні інвестиції в галузь зросли в 1,5 рази. Галузь почала стрімко відновлювати свої позиції на внутрішньому ринку. Зокрема, частка вітчизняних меблів в структурі роздрібного товарообороту протягом 2015–2018 рр. зростає з 42,1 до 48,3%, тоді як частка непродовольчих товарів в цілому знизилась з 39,3 до 31,7% [8].

Варто звернути увагу також на інший кейс державної політики, що стосується металургійної галузі, на підвищення експортного мита на металобрухт у кілька етапів з 10 до 58 євро/т у 2016–2019 рр., що дозволило подолати дефіцит брухту чорних металів на внутрішньому ринку навіть попри зростання світових цін на нього. Якщо у 2015 р. Україна експортувала понад 1,2 млн т брухту, вже у II півріччі 2019 р. металобрухт повністю припинили постачати на експорт. Забезпечення металургійних підприємств брухтом внутрішньої заготівлі зробило вагомий внесок у підтримку та поступове нарощення виробництва прокату та сталі [9].

Втім, вітчизняна металургія зіштовхнулася чи з не найбільшими викликами серед усіх інших галузей вітчизняної промисловості: чого варта лише глобальна торгова війна, яка почалась із введенням США мита на сталь у 25% і дуже скоро поширилась на решту найбільших економік світу, суттєво обмеживши вітчизняним металургам доступ на основні ринки збуту. Відтак стрімкого зростання галузь за останні роки не показала, однак підвищення експортного мита на металобрухт зробило вагомий внесок у пом'якшення загальної несприятливої ситуації. Зрозуміло, що без відповідної державної політики український металобрухт переробляли б інші країни.

Механізми державної підтримки в Україні діють також у галузі сільськогосподарського машинобудування. Аграрії одержують до 40% компенсації витрат на закупівлю сільгосптехніки вітчизняного виробництва, яка відповідає вимогам локалізації на рівні 55–60%. Програма почала діяти з червня 2017 р., проте на початку критерії участі в ній змогли виконати лише 40 підприємств–виробників сільгосптехніки, компенсація поширювалась на менш як 800 найменувань техніки і обладнання. Лише у квітні–серпні 2019 р. число виробників сільгосптехніки, продукція яких підлягає компенсації, було суттєво розширено до 181 підприємства, а кількість найменувань продукції – до 12,5 тисяч. Очевидно, що до розширення програми її ефект залишався непоміченим на макрорівні. За даними Міністерства аграрної політики, у грудні 2018 р. – травні 2019 р. за програмою було придбано близько 4 тисяч одиниць техніки, а аграріям спрямовано 261,1 млн грн компенсації. А вже після розширення за один тільки вересень 2019 року надано 136,8

млн грн компенсації для 2,6 тис. одиниць техніки [10]. Відтак, повноцінний широкомасштабний ефект державної підтримки вітчизняних виробників сільгосптехніки, який матиме силу переламати негативні тенденції в галузі, можна очікувати вже з 2020 р.

Таким чином, виклики, з якими зіштовхнулася вітчизняна промисловість, потребують активної державної політики, спрямованої на формування сприятливих передумов для розвитку промисловості. Про це недвозначно свідчить контраст, що спостерігається між тими галузями, де продумана державна політика мала місце, та рештою секторів промисловості.

Висновки

1. В економіці України спостерігається виразна тенденція аграризації та деіндустріалізації. Частка переробної промисловості у ВВП протягом 2008–2017 рр. скоротилась з 25,9 до 23,3%, тоді як частка сільськогосподарського сектору зросла з 7,1 до 10,6%. Структура вітчизняної економіки продовжує деформуватися у напрямку низькопродуктивних та технологічно примітивних виробництв у сфері сільського господарства, тоді як високотехнологічні виробництва переробної промисловості закриваються.

2. Промисловий сектор України досі не відновив обсягів виробництва, наявних до кризи, пов'язаної зі втратою традиційних ринків збуту на теренах СНД. У 2019 р. обсяги вітчизняного промислового виробництва становили 77,1% від рівня 2012 р. Ключовими факторами, які формують складнощі для подальшого розвитку промислового виробництва є:

- нестабільний рівень замовлень з боку виробників кінцевої продукції (в першу чергу, машинобудування);
- активні процесами модернізації виробництва (передусім металургійного), що призводить до зупинки виробничих об'єктів на капітальні ремонти або заміну обладнання;
- висока конкуренція з боку імпорту;
- подальший негативний вплив заборон на ввезення низки видів продукції українського походження з боку РФ.

3. Серед проаналізованих галузей переробної промисловості зростання обсягів виробництва протягом 2012–2018 рр. зафіксоване лише у деревообробній (25,9%) та автомобілебудівній

(13,9%) промисловості. Стосовно деревообробки, то тенденції в галузі свідчать про позитивний вплив державної політики щодо захисту національних економічних інтересів і навколишнього середовища, що втілилась у запровадженні в 2015 р. тимчасового мораторію на експорт необроблених лісоматеріалів. Поряд з цим слід зазначити, що зростання галузі забезпечене насамперед за рахунок технологічно простіших видів обробки деревини (стругання, розпилювання, розколювання), а не виготовлення більш складних виробів (фанера, ДВП, ДСП тощо), що може бути пояснено, у тому числі, невдачею з прийняттям закону про ринок деревини.

Автомобілебудівна галузь України офіційно зростала винятково за рахунок стрімкого нарощення виробництва комплектуючих для транспортних засобів. Обсяги вітчизняного виробництва власне легкових та вантажних автомобілів у 2012–2018 рр. впали на 77,7%.

4. Всередині переробної промисловості (особливо в секторі машинобудування) відбуваються принципові деструктивні зміни у виробничо-експортному потенціалі. Якщо у докризовий 2012 р. головною статтею виробництва й експорту вітчизняного автомобілебудування були власне готові автомобілі, то станом на тепер – це комплекти проводів для свічок запалювання в транспортних засобах. У вагонобудуванні головна спеціалізація змінилась з готових вагонів на колісні пари для візків залізничних вагонів. У сфері сільськогосподарського машинобудування – з тракторів на різноманітні навісні механізми для тракторів. В авіакосмічній галузі – літаків та космічних апаратів на двигуни до них. Виняток становить суднобудівна галузь, де основною продукцією виробництва й експорту залишаються вантажні та вантажно-пасажирські судна.

5. Далеко не всі галузі переробної промисловості змогли переорієнтуватися з ринків СНД на ринки країн ЄС і ЄАВТ навіть в умовах набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Галузі судно-, вагоно-, приладо-, верстатобудування, а також сільськогосподарського машинобудування досі залишаються орієнтованими переважно на ринки СНД. В них же фіксуються найбільші темпи падіння обсягів виробництва. Дані виклики актуалізують необхідність проактивної участі держави у сприянні відновленню та модернізації відповідних виробництв, зокрема

шляхом стимулювання внутрішнього попиту через публічні закупівлі.

6. Питання модернізації та розвитку промисловості України потребує вжиття системи заходів державної політики, спрямованої на надання підтримки вітчизняному виробництву. Серед першочергових заходів вбачаються доцільними: запровадження обов'язкових критеріїв локалізації в публічних закупівлях промислової продукції (для того, щоб державне споживання стало потужним механізмом підтримки та розвитку попиту на продукцію тих вітчизняних галузей, які постраждали від закриття зовнішніх ринків); розширення пільг та преференцій для резидентів індустріальних парків (що дасть змогу реанімувати цей механізм та сприяти надходженню інвестицій у реальний сектор економіки України); створення банку розвитку (для забезпечення пільгового кредитування довгострокових проектів промислового розвитку, які мають стратегічне значення для національної економіки); відкриття мережі торгових представництв при посольствах України за кордоном (з метою адвокації інтересів вітчизняних виробників на зовнішніх ринках); перегляд митно-тарифної політики в інтересах вітчизняного виробника (мінімізація тарифних бар'єрів для імпорту сировини й обладнання при підвищенні ставок ввізних мит на готову продукцію); повноцінний запуск експортно-кредитного агентства (для пільгового кредитування, страхування та гарантування експортних контрактів).

Список використаних джерел

1. Індекси промислової продукції в Україні у 2010–2019 роках / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки: науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л.В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів НАН України». – К., 2018. – 158 с.
3. Кондукцова Н.В. Стан і тенденції розвитку промисловості в Україні / Н.В. Кондукцова // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2017. – № 13. – С. 80–87.
4. Якубовський М.М. Регіональні особливості розвитку промисловості України / М.М. Якубовський, М.О. Солдак // Науковий журнал «Економіка України». – 2017. – № 3 (664). – С. 35–48.

5. Остапюк Б.Я. Особливості розвитку промисловості України в сучасних умовах / Б.Я. Остапюк, І.С. Груник, М.І. Легенький, Ю.І. Легенький // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2018. – № 62. – С. 45–52.

6. Індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами (ОПГ) (за періоди з початку року) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності (2010–2018) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Частка продажу підприємствами роздрібною торгівлю товарів, які вироблені на території України (2005–2018) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Результати діяльності ГМК України у жовтні та за 10 місяців 2019 р. / Об'єднання підприємств «Укрметталургпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-gmk-ukraini-u-zh>.

10. Мінекономрозвитку розширило перелік української сільгосптехніки, вартість якої компенсується з державного бюджету / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomrozvitku-rozshirilo-perelik-ukrayinskoyi-silgospstehniki-vartist-yakoyi-kompensuyetsya-z-derzhavnogo-byudzhetu>.

References

1. Indeksy promyslovoi produktsii v Ukraini u 2010–2019 rokakh [Indices of Industrial Production in Ukraine for 2010–2019] / State Statistical Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Deineko, L.V. (2018) Rozvytok promyslovosti dlia zabezpechennia zrostannia ta onovlennia ukrainskoi ekonomiky: naukovo-analitychna dopovid [Industry Development for Growth and Renewal of the Ukrainian Economy: A Scientific and Analytical Report]. – Kyiv: Institute of Economy and Forecasting.
3. Konduktsova, N.V. (2017) Stan i tendentsii rozvytku promyslovosti v Ukraini [State and Tendencies of Industrial Development in Ukraine]. Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. № 13. P. 80–87.
4. Yakubovskyi, M.M., Soldak, M.O. (2017) Rehionalni osoblyvosti rozvytku promyslovosti Ukrainy [Regional

features of industrial development of Ukraine]. *Naukovyi zhurnal «Ekonomika Ukrainy»*. № 3 (664). P. 35–48.

5. Ostapyuk, B.Ya., Hrunyk, I.S., Lehen'kyi, M.I., Lehen'kyi, Yu.I. (2018) *Osoblyvosti rozvytku promyslovosti Ukrayiny v suchasnykh umovakh [Peculiarities of development Ukrainian industry in modern conditions]*. *Visnyk ekonomiky transportu ta promyslovosti*. № 62. P. 45–52.

6. *Indeksy promyslovyi produktsiyi za vydamy diyal'nosti ta osnovnymy promyslovyi hrupamy (OPH) (za periody z pochatku roku) [Indices of industrial production, by types of activity and main industrial groupings (MIG's) (from the beginning of year)]* / State Statistical Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. *Valovy vnutrishniy produkt vyrobnychym metodom ta valova dodana vartist' za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti (2010–2018) [GDP production and distribution, by types of economic activity (2010–2018)]* / State Statistical Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. *Chastka prodazhu pidpryyemstvamy rozdribnoyi torhivli tovariv, yaki vyrobleni na terytoriyi Ukrayiny (2005–2018) [Share of goods sales (produced in Ukraine) by retail trade enterprises (2005–2018)]* / State Statistical Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. *Rezultaty diyal'nosti HMK Ukrayiny u zhovtni ta za 10 misyatsiv 2019 r. [Results of the Ukrainian Mining & Metallurgical Complex Activity: October and 10 months of 2019]* / Producers' Association «UkrMetalutgProm» Retrieved from: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-gmk-ukraini-u-zh>.

10. *Minekonomrozvytku rozshyrylo perelik ukrayins'koyi sil'hosptekhniki, vartist' yakoyi kompensuyet'sya z derzhavnoho byudzhetu [Ministry of Economic Development has expanded the list of*

Ukrainian agricultural machinery, the cost of which to be offset from the state budget] / United web portal of the executive branch of Ukraine. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomrozvytku-rozshyrylo-perelik-ukrayins'koyi-silgosptekhniki-vartist-yakoyi-kompensuyetsya-z-derzhavnogo-byudzhetu>.

Дані про авторів

Гужва Ігор Юрійович,

д.е.н., заступник директора Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки

e-mail: mfertua@gmail.com.

Гончаренко Кирило Олександрович,

здобувач наукового ступеня кандидата економічних наук

Данные об авторах

Гужва Игорь Юрьевич,

д.э.н., заместитель директора Государственного научно-исследовательского института информатизации и моделирования экономики

e-mail: mfertua@gmail.com.

Гончаренко Кирилл Александрович,

соискатель ученой степени кандидата экономических наук

Data about the authors

Igor Guzhva,

Doctor of Economic Sciences. First Deputy Director of State Research Institute for Informatization and Economic Modeling

e-mail: mfertua@gmail.com.

Kyrylo Honcharenko,

Candidate of Science in Economics

УДК 336.71

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699058>

ЛИСЕНОК О.В.

Удосконалення сутності та класифікації власного капіталу банку

У статті досліджується сутність власного капіталу банку та його класифікація. За результатами дослідження зроблено висновок, що власний капітал банку – це окремий об'єкт управління в системі фінансів банківської установи, який формується з власних коштів акціонерів банку, спеціальних фондів і резервів та забезпечує здійснення фінансово-економічних операцій з метою одержання прибутку. Окрім цього, удосконалено класифікацію видів власного капіталу, де до класифікаційної ознаки «спосіб розрахунку» включено «економічний капітал», що відображає систему відносин між банком та його контрагентами з приводу потреби у формуванні певної суми власного капіталу для покриття можливих збитків від реалізації певних ризиків, які приймає на себе банківська установа у процесі своєї фінансово-економічної діяльності.

Ключові слова: банк, власний капітал, регулятивний капітал, економічний капітал.

ЛЫСЕНКО А.В.

Усовершенствование сущности и классификации собственного капитала банка

В статье исследуется сущность собственного капитала банка и его классификация. По результатам исследования сделан вывод, что собственный капитал банка – это отдельный объект управления в системе финансов банковского учреждения, который формируется из собственных средств акционеров банка, специальных фондов и резервов и обеспечивает осуществление финансово-экономических операций с целью получения прибыли. Кроме этого, усовершенствована классификация видов собственного капитала, где до классификационного признака «способ расчета» включен «экономический капитал», который отображает систему отношений между банком и его контрагентами по поводу необходимости в формировании определенной суммы собственного капитала для покрытия возможных убытков от реализации определенных рисков, которые принимает на себя банковское учреждение в процессе своей финансово-экономической деятельности.

Ключевые слова: банк, собственный капитал, регулятивный капитал, экономический капитал.

LYSENOK O.V.

Improvement of the essence and classification of bank's equity

The article examines the nature of the bank's equity and its classification. The study concluded that the bank's equity is a separate entity in the banking institution's financial system, which is formed from the own funds of the bank's shareholders, special funds and reserves, and provides financial and economic operations for profit. In addition, the classification of types of equity capital has been improved to include «economic capital» in the classification method of «calculation method», which reflects the system of relations between a bank and its counterparties regarding the need to form a certain amount of equity capital to cover possible losses from realization of certain risks, which is assumed by the banking institution in the course of its financial and economic activities.

Keywords: bank, equity, regulatory capital, economic capital.

Постановка проблеми. Питання ефективності формування власного капіталу банків є одним із найактуальніших і найбільш дискусійних у сучасному фінансовому менеджменті банку. Створення достатнього рівня банківського капіталу для забезпечення країни фінансовими ресурсами, навіть за несприятливих фінансово-економічних умов, розглядається як надзвичайно актуальна проблема сучасної науки та практики. Вітчизняна банківська система продемонструвала нестійкість під впливом світових кризових явищ, що, безумовно, вказує на значні проблеми в управлінні формуванням власного капіталу банківських установ. Тому у трансформаційних умовах ринкової економіки України актуальним є питання щодо теоретичного та практичного обґрунтування формування достатнього рівня власного капіталу банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальній теорії банківської справи питання сут-

ності і достатності капіталу банку знайшли своє відображення в працях таких вітчизняних учених, як М. Д. Алексеєнко, З. М. Васильченко, О. В. Васюренко, А. П. Вожжов, І. С. Гуцал, О. В. Дзюблюк, Ж. М. Довгань, А. М. Мороз, М. І. Савлук, О. М. Петрук, Р. І. Тиркало та ін. Фундаментальними з цієї проблематики є дослідження західних науковців: А. Бегера, Є. Брігхема, Ч. Вулфена, П. Роуза, Т. У. Коха, Ф. Мишкіна, Дж. Ф. Сінкі, Л. Мауера, М. Раста та ін. Питання, що стосуються міжнародних стандартів достатності власного капіталу банку, які сприяють адекватній капіталізації окремих банків і банківської системи в цілому, знайшли відображення у працях таких зарубіжних дослідників, як У. Гаумерт, П. М. Нагь, У. Шульте-Маттлер, К. Рамонас, Дж. Уотсон, Дж. Хоук, та вітчизняних учених, таких як В. І. Міщенко, В. В. Коваленко, В. В. Салтинський, О. Г. Приходько, В. В. Крилова, К. О. Кіреєва, К. Ф. Черкашина та інші.

Постановка завдання. Слід зазначити, що поняття «банківський капітал» досить часто вживається науковцями, коли здійснюються дослідження банківської діяльності чи банківської системи та необхідності забезпечення економіки країни вільними фінансовими ресурсами. Проте в літературі й досі не існує єдиної думки про сутність поняття «капітал банку», що, в основному, пов'язано із розбіжностями у дослідженні самої категорії «капітал», складність та багатоплановість якої впливає на трактування сутності банківського капіталу. Але не зважаючи на ці суперечності, проведемо власне дослідження поняття «капітал банку».

Виклад основного матеріалу. На думку Ф. Мишкіна, капітал банку – це різниця між сумою активів і пасивів, яка утворює чисті активи. Такі кошти залучаються шляхом продажу нових акцій, формуванням нерозподілених доходів, а також спеціальних резервів на випадок неповернення позик [1, с. 258]. П. Роуз до банківського капіталу включає внесени власниками банку кошти, а саме: акціонерний капітал, резерви та нерозподілений прибуток [2, с. 710]. Таким чином, П. Роуз ототожнює банківський капітал з власним.

Деякі економісти під банківським капіталом розуміють «сукупність грошових капіталів (власних і залучених коштів), якими оперують банки. Будучи вкладеними в банківську справу, вони приносять власнику банківський прибуток» [3, с. 76 – 77]. На думку інших вчених, банківський капітал – це відокремлена грошова форма підприємницького капіталу, підпорядкована у своєму русі кругообігу промислового капіталу [4, с. 15]. Спільним у цих визначеннях є те, що банківський капітал пов'язується з грошовим капіталом, різновидом якого він є.

Якщо звернутись до фінансово-банківських словників [5; 6; 7; 8], то в них банківський капітал ототожнюють з поняттям банківські, фінансові чи грошові ресурси, необхідні для здійснення активних операцій з метою отримання прибутку.

Таким чином, проаналізувавши поняття «банківський капітал», доходимо висновку, що його прийнято поділяти на власний, залучений та позичений.

Нагадаємо, що власний капітал банку складає меншу питому вагу у пасивах, у порівнянні з іншими сферами підприємницької діяльності, оскільки специфіка фінансово-економічної діяльності банківської установи полягає у залу-

ченні вільних ресурсів на грошовому ринку і наданні їх у тимчасове користування третім особам.

Переходячи до дослідження сутності «власний капітал банку», зауважимо, що практично отожднюється з власним капіталом таке визначення капіталу банку: «Це сукупність внесених власниками – учасниками капіталу – власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових вливань з боку учасників» [9, с. 18]. Схоже визначення власного капіталу банку наводять О. В. Васюренко та К. О. Волохата [10, с. 78].

Дещо інший підхід до розкриття економічного змісту власного капіталу банку наводять В. І. Міщенко та Н. Г. Слав'янська. Автори пропонують власним капіталом вважати спеціально створені фонди і резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і ті, що перебувають у користуванні банку протягом всього періоду його функціонування [11, с. 73].

М. Д. Алексеєнко розкриває інакше тлумачення власного капіталу банку. На його погляд, власний капітал банку являє собою «грошові кошти та виражену у грошовій формі частину матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, які перебувають у розпорядженні банків та використовуються ними для здійснення активних операцій і надання послуг з метою одержання прибутку» [12, с. 31].

Таким чином, узагальнюючи та з урахуванням предмета дослідження, можемо зробити висновок, що власний капітал банку – це окремий об'єкт управління в системі фінансів банківської установи, який формується з власних коштів акціонерів банку, спеціальних фондів і резервів та забезпечує здійснення фінансово-економічних операцій з метою одержання прибутку.

Банківські установи повинні мати у своєму розпорядженні достатню суму власного капіталу, необхідну для покриття ризиків, які приймаються банками у їх фінансово-економічній діяльності. Тому кожен банк повинен дотримуватися вимог щодо мінімально-необхідного розміру регулятивного капіталу, який використовують органи банківського нагляду для оцінки рівня достатності власного капіталу банківських установ.

Слід також зауважити, що кожен банк повинен мати таку суму регулятивного капіталу, яка б відповідала мінімальним вимогам, що затвер-

джуються центральним банком чи іншими контролюючими органами, та давала б змогу покривати ризики фінансово-економічної діяльності банківської установи. У зв'язку з цим зазначимо, що у практичній діяльності багатьох зарубіжних банківських установ загострилася проблема необхідності порівняння власного капіталу з рівнем загальних потенційних ризиків, пов'язаних не лише з якістю активів, а й з іншими напрямками фінансово-економічної діяльності банків. Це призвело до того, що кредитні установи почали приділяти більше уваги такому показнику, як економічний капітал, який, на відміну від показника регулятивного капіталу, що має специфічну методикою обчислення, встановлену центральним банком, може бути визначений за власною методикою кожного окремо взятого банку.

З приводу цього відзначимо, що у зарубіжній науковій та практичній літературі описані різні підходи до трактування сутності економічного капіталу. Так, М. Тьессе і Ф. Труссард зазначають, що «економічні власні кошти, розраховані конкретним банком, як правило, включають акціонерний капітал і резерви, хоча деякі банки можуть збільшувати обсяг власного капіталу за рахунок включення до його складу інструментів нижчої якості» [13, с. 61]. Таким чином, на думку авторів, економічний капітал виступає у вигляді грошових коштів, що необхідні для покриття основних ризиків у фінансово-економічній діяльності банківської установи, а необхідна для цього сума економічного капіталу встановлюється виходячи із вимог зовнішнього економічного середовища та вимог зовнішніх контрагентів, а також з урахуванням внутрішніх управлінських проблем. Економічний капітал може залучатися до процесу управління фінансово-економічною діяльністю як на рівні банку в цілому, так і на рівні його конкретних підрозділів чи рішень про здійснення фінансових операцій, що дасть змогу ефективно використовувати власні кошти банківської установи.

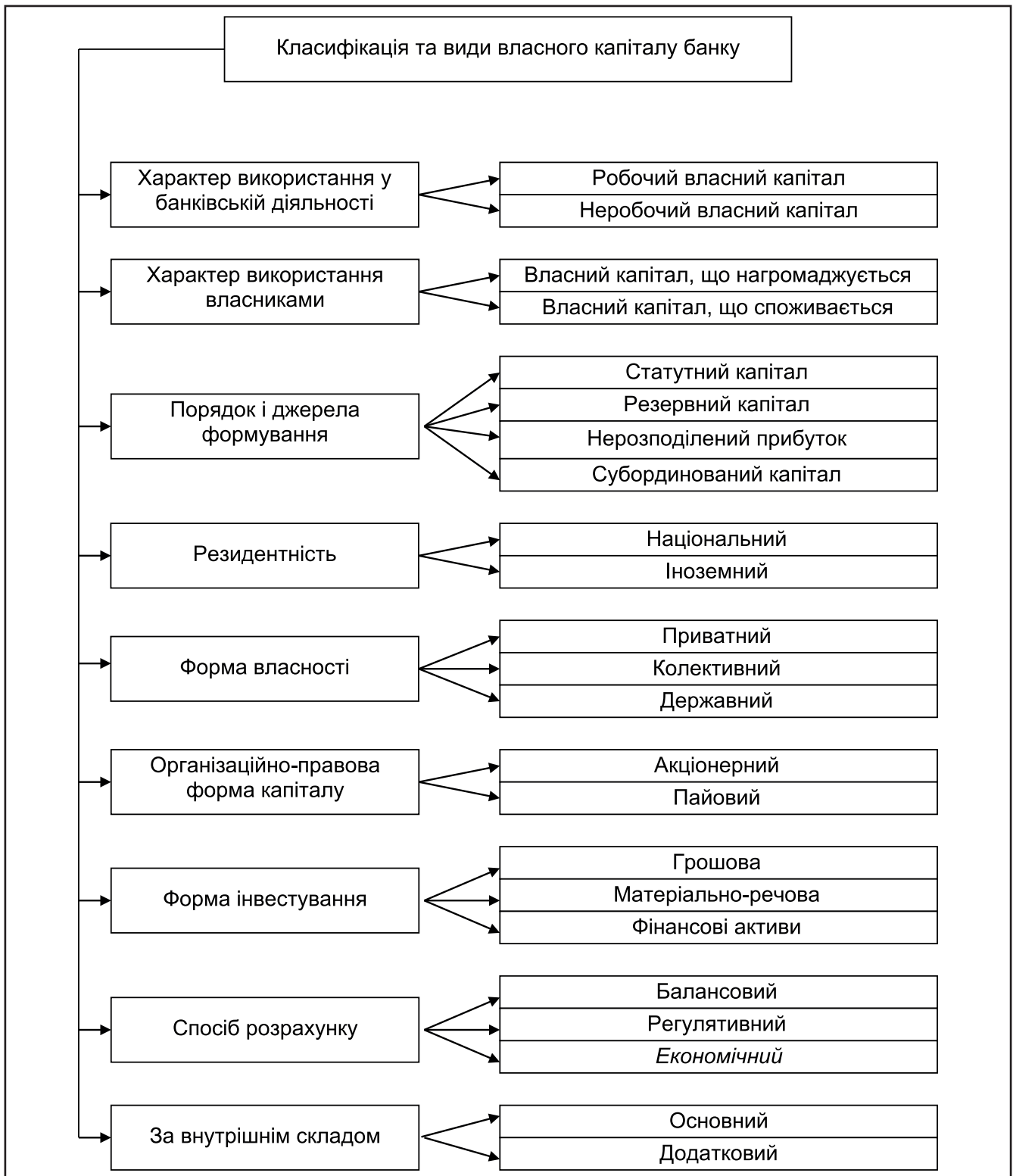
Інший дослідник, Роберт Л. Бернс, говорить, що «економічний капітал – це абсолютна сума власного капіталу, необхідна для адекватної підтримки прийнятих конкретних ризиків. Якщо традиційні показники адекватності власного капіталу співставляють наявний рівень цього капіталу з активами чи з певною скоригованою їх сумою, то економічний капітал співвідносить рівень власного капіталу з ризиками, незалежно від наявних

активів. Економічний капітал базується на імовірнісній оцінці потенційних майбутніх збитків і тому є перспективнішим показником адекватності власного капіталу порівняно з традиційними обліковими критеріями. Розробка і впровадження добре функціонуючої моделі економічного капіталу може зробити вище керівництво банку краще озброєним до сприйняття потенційних проблем» [14].

П'єр-Ів Тораваль характеризує економічний капітал як «інструмент внутрішнього управління для банківських менеджерів, що прагнуть забезпечити достатній рівень прибутку для акціонерів і оптимальне розміщення власного капіталу у різних сферах банківського бізнесу» [15, с. 122] та визначає його як суму власного капіталу, необхідну для покриття всіх ризиків, які приймає на себе конкретна банківська установа [15, с. 118].

Отже, економічний капітал банку – це доволі широке за своєю суттю поняття, що відображає систему відносин між банком та його контрагентами з приводу потреби у формуванні певної суми власного капіталу для покриття можливих збитків від реалізації певних ризиків, які приймає на себе банківська установа у процесі своєї фінансово-економічної діяльності з метою одержання високого прибутку та забезпечення належного рівня конкурентоспроможності. Тому економічний капітал слід розглядати не як сукупність певних елементів регулятивного чи іншого капіталу, а як показник ризику, порівняний з обсягом власного капіталу банківської установи. І якщо розрахункова сума економічного капіталу вища за фактичний обсяг власного капіталу, то банк вважається недокапіталізованим з точки зору покриття ризиків. А якщо розрахункова сума економічного капіталу нижча, за наявний власний капітал, то банк вважається достатньо капіталізованим і позитивну різницю між сумою економічного та власного капіталів можна використовувати в дохідних активних операціях з метою отримання додаткових прибутків.

З урахуванням означеного про економічний капітал слід зазначити, що у науковій та навчально-методичній літературі існує чимало схожих класифікацій власного капіталу банку [11; 12; 16; 17], але в них не згадується про економічний капітал, тому вважаємо за доцільне додати до класифікаційної ознаки «спосіб розрахунку» цей вид капіталу (рис. 1).

Класифікація видів власного капіталу банку (вдосконалено на основі [12, с. 53])

Висновки

Таким чином, порівнюючи балансовий, регулятивний та економічний капітал, можемо зробити висновок, що багато в чому вони подібні і зв'язані між собою. Однак слід зазначити, що ці три показники мають різні завдання і виконують різ-

ні функції. Так, якщо розрахунок регулятивного капіталу і контроль за дотриманням відповідних нормативів з боку наглядових органів мають за мету забезпечення платоспроможності та ліквідності банківської установи, а також стабільність функціонування банківської системи в цілому, то

розрахунок економічного капіталу використовується вищим керівництвом банку з метою зменшення ймовірних фінансових втрат і одержання можливих додаткових прибутків.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, можемо відзначити, що власний капітал банків відіграє визначальну роль у процесі їх створення, функціонування та здійснення фінансово-економічної діяльності. За економічним змістом власний капітал є тим обсягом власних ресурсів засновників і акціонерів банку, який внесений ними для отримання доходів із врахуванням ризикованості банківської діяльності. Здатність власного капіталу виконувати захисну, оперативну і регулюючу функції підвищує його роль у загальному управлінні фінансово-економічною діяльністю банку.

Список використаних джерел

1. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін. – [Пер. з англ. С. Панчишина]. – К.: Основи, 1998. – 963 с.
2. Роуз П. С. Банковский менеджмент / П. С. Роуз. – [пер. с англ.] – М.: Дело ЛТД, 1995. – 768 с.
3. Енциклопедичний словник бізнесмена: Менеджмент, маркетинг, інформатика / [За ред. М. І. Молдованова]. – К.: Техніка, 2003. – 856 с.
4. Мовсесян А. Г. Интеграция банковского и промышленного капитала: современные мировые тенденции и проблемы развития в России / А. Г. Мовсесян. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 443 с.
5. Фінансово-кредитний енциклопедичний словник / [за заг. ред. А. Г. Грязновой]. – М.: Финансы і статистика, 2012. – 1168 с.
6. Алексеєнко Л. М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник) / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко, А. І. Юркевич. – К.: Видавничий будинок «Максимум»; Тернопіль: «Економічна думка», 2010. – 592 с.
7. Розенберг Д. Словарь банковских терминов / Д. Розенберг. – [Пер. з англ.]. – М.: ИНФРА-М, 2007. – VIII, 360 с.
8. Енциклопедія банківської справи України / [редкол.: В. С. Стельмах та ін.] – К.: Молодь, Ін Юре, 2011. – 680 с.
9. Довгаль Ж. Банківський капітал: суть і значення / Ж. Довгаль // Вісник НБУ. – 2008. – № 7. – С. 18 – 20.
10. Васюренко О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навч. посіб. / О. В. Васюренко, К. О. Волохата – К.: Знання, 2016. – 463 с.

11. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська. – К.: Знання, 2016. – 727 с.

12. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: монографія / М. Д. Алексеєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.

13. Tiesset M. Regulatory capital end economic capital / M. Tiesset, P. Troussard P. // Banque de France. Financial Stability Review. – November, 2015. – № 7. – p. 59 – 74.

14. Burns Robert L. Economic Capital and Assessment of Capital Adequacy / L. Burns Robert // Supervisory Insights. – Winter, 2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fdic.gov/regulations/examinations/supervisory/insights/siwin04/economic>

15. Thoraval P. Y. The Basel II framework: the role and implementation of Pillar 2 / P. Y. Thoraval // – Banque de France. Financial Stability Review. – December, 2016. – № 9. – p. 118 – 123.

16. Кириченко О. А. Банківський менеджмент: підручник / О. А. Кириченко, В. І. Міщенко. – К.: Вид-во «Знання», 2015. – 831 с.

17. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми: Університетська книга, 2017. – 523 с.

References

1. Myshkin F. S. Ekonomika ghrashej, bankivskojji spravy i finansovykh rynkiv / F. S. Myshkin. – [Per. z anghl. S. Panchyshyna]. – K.: Osnovy, 1998. – 963 s.
2. Rouz P. S. Bankovskiy menedzhment / P. S. Rouz. – [per. s angl.] – M.: Delo LTD, 1995. – 768 s.
3. Encyklopedychnyj slovnyk biznesmena: Menedzhment, marketyngh, informatyka / [Za red. M. I. Moldovanova]. – K.: Tekhnika, 2003. – 856 s.
4. Movsesyan A. G. Integratsiya bankovskogo i promyshlennogo kapitala: sovremennyye mirovyie tendentsii i problemyi razvitiya v Rossii / A. G. Movsesyan. – M.: Finansyi i statistika, 2007. – 443 s.
5. Finansovo-kredytnyj encyklopedychnyj slovnyk / [za zagh. red. A. Gh. Ghrjaznovoji]. – M.: Finansyi i statystyka, 2012. – 1168 s.
6. Aleksejenko L. M. Ekonomichnyj slovnyk: bankivsjka sprava, fondovij rynek (ukrajinsjko-anghlijsjko-rosijsjkyj tлумachnyj slovnyk) / L. M. Aleksejenko, V. M. Olexsijenko, A. I. Jurkevych. – K.: Vydavnychyj budynok «Maksymum»; Ternopilj: «Ekonomichna dumka», 2010. – 592 s.
7. Rozenberg D. Slovar bankovskih terminov / D. Rozenberg. – [Per. z angl.]. – M.: INFRA-M, 2007. – VIII, 360 s.
8. Encyklopedija bankivskojji spravy Ukrajinu / [redkol.: V. S. Steljmakh ta in.] – K.: Molodj, In Jure, 2011. – 680 s.

9. Dovghalij Zh. Bankivskyj kapital: sutj i znachennja / Zh. Dovghalij // Visnyk NBU. – 2008. – # 7. – S. 18 – 20.
10. Vasjurenko O. V. Ekonomichnyj analiz dijalnosti komercijnykh bankiv: navch. posib. / O. V. Vasjurenko, K. O. Volokhata – K.: Znannja, 2016. – 463 s.
11. Mishhenko V. I. Bankivski operaciji: pidruchnyk / V. I. Mishhenko, N. Gh. Slav'jansjka. – K.: Znannja, 2016. – 727 s.
12. Aleksejenko M. D. Kapital banku: pytannja teoriji i praktyky: monografija / M. D. Aleksejenko. – K.: KNEU, 2002. – 276 s.
13. Tiesset M. Regulatory capital end economic capital / M. Tiesset, P. Troussard P. // Banque de France. Financial Stability Review. – November, 2015. – № 7. – p. 59 – 74.
14. Burns Robert L. Economic Capital and Assessment of Capital Adequacy / L. Burns Robert // Supervisory Insights. – Winter, 2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fdic.gov/regulations/examinations/supervisory/insights/siwin04/economic>
15. Thoraval P. Y. The Basel II framework: the role and implementation of Pillar 2 / P. Y. Thoraval // – Banque de France. Financial Stability Review. – December, 2016. – № 9. – p. 118 – 123.
16. Kyrychenko O. A. Bankivskyj menedzhment: pidruchnyk / O. A. Kyrychenko, V. I. Mishhenko. – K.: Vyd-vo «Znannja», 2015. – 831 s.
17. Jepifanov A. O. Operaciji komercijnykh bankiv: navch. posib. / A. O. Jepifanov, N. Gh. Maslak, I. V. Salo. – Sumy: Universytetsjka knygha, 2017. – 523 s.

Дані про автора

Лисенок Олексій Володимирович,

д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Національний університет харчових технологій м. Київ
e-mail: lesha_lysenok@ukr.net

Данные об авторе

Лысенко Алексей Владимирович,

д.э.н., доцент, доцент кафедры финансов Национальный университет пищевых технологий г. Киев
e-mail: lesha_lysenok@ukr.net

Data about author

Oleksiy Lysenok,

d.e.s., Associate Professor Associate Professor of the Department of Finance, National University of Food Technology c. Kyiv
e-mail: lesha_lysenok@ukr.net

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 69.05:699.8

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699071>

РИЖАКОВА Г.М., ПРЕДУН К.М.,
ДРУЖИНІН М.А., ІВАХНЕНКО І.С.

Еколого-економічні імперативи біосферосумісності як інноваційний напрямок забезпечення енергетичної безпеки України

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи забезпечення сестейнового розвитку еколого-економічних систем з урахуванням флуктуацій.

Мета дослідження полягає в розробці концептуальних засад формування критеріальної бази оцінки узгодженості регіональних еколого-економічних систем на засадах сестейнового розвитку в умовах флуктуацій.

Методи дослідження. Теоретичною основою роботи є фундаментальні положення і принципи сучасної теорії раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища, теорії реального бізнес-циклу, загальної теорії економічного збитку, принципів економіко-математичного моделювання, сучасні концепції управління розвитком еколого-економічних систем.

Результати роботи. В статті розглянуті сучасні тенденції екологічного будівництва. Запропоновано способи стимулювання екологічного будівництва. Аналізується проектне рішення забезпечення організаційно-технологічної надійності будівництва з позиції можливості реалізації функцій біосферосумісного міста і впровадження інноваційних конструктивних та архітектурно-планувальних рішень. Стосовно будівельного проекту дана формалізація методики розрахунку показників біотехносфери міст і поселень, визначені кількісні показники реалізації функцій міста.

Галузь застосування результаті. Проектний аналіз, стратегічне управління, будівельний проект, економіка біотехносфери міст і поселень.

Висновки. Отримані результати чисельного аналізу реалізації функцій міста дозволяють прогнозувати розвиток міської території, оцінити комфортність і безпеку міського середовища з позиції біосферної сумісності будівельних об'єктів з метою гармонізації характеристик життєвого циклу цих проектів з характеристиками мікросередовища їх впровадження.

Ключові слова: організаційно-технологічна надійність, невизначеність середовища, будівельний проект, біосферосумісність, організація будівництва.

Еколого–економічні імперативи біосферосовместимости как інноваційне напрямлення обеспечення енергетическої безпеки України

Предметом дослідження являються теоретико–методологічні основи забезпечення сестейного розвитку еколого–економічних систем з урахуванням флуктуацій.

Цель дослідження состоить в розробці концептуальних основ формування критеріальної бази оцінки узгодженості регіональних еколого–економічних систем на основі сестейного розвитку в умовах флуктуацій.

Методи дослідження. Теоретическою основою роботи являються фундаментальні положення і принципи сучасної теорії раціонального природопольовання і охорони оточуючої середовища, теорії реального бізнес–цикла, оточескої теорії економіческого уцербна, принципів економіко–математического моделювання, сучасні концепції управління розвитком еколого–економічних систем.

Результати роботи. В статті розглянуті сучасні тенденції екологіческого будівництва. Предложено способи стимулювання екологіческого будівництва. Аналізується проектне рішення забезпечення організаційно–технологіческої надійності будівництва з позиції можливості реалізації функцій біосферосовместимости міста і впровадження інноваційних конструктивних і архітектурно–планувальних рішень. Относительно будівнического проекту дана формалізація методики розрахування показателів біотехносфери міст і поселень, визначені кількісні показателі реалізації функцій міста.

Область применения результатов. Проектний аналіз, стратегіческе управління, будівнический проект, економіка біотехносфери міст і поселень.

Выводы. Полученные результаты численного анализа реализации функций города позволяют спрогнозировать развитие городской территории, оценить комфортность и безопасность городской среды с позиции биосферной совместимости строительных объектов с целью гармонизации характеристик жизненного цикла этих проектов с характеристиками микросреды их внедрения.

Ключевые слова: організаційно–технологіческа надійність, неопределенність середовища, будівнический проект, біосферосовместимость, організація будівництва.

RYZHAKOVA G.M., PREDUN K.M.,
DRUZHYNIN M.A., IVAKHNENKO I.S.

Ecological and economic imperatives of biosphere compatibility as an innovative direction for ensuring the energy security of Ukraine

The subject of the study is the theoretical and methodological foundations of ensuring the Sesteynovno development of environmental and economic systems, taking into account fluctuations.

The aim of the study is to develop the conceptual framework for the formation of a criterion base for assessing the consistency of regional environmental and economic systems on the basis of family development under fluctuations.

Research methods. The theoretical basis of the work is the fundamental principles and principles of the modern theory of environmental management and environmental protection, the theory of the real business cycle, the general theory of economic damage, the principles of economic and mathematical modeling, modern concepts of managing the development of ecological and economic systems.

Results of work. The article discusses modern trends in environmental construction. Methods of stimulating ecological construction are proposed. The design solution for ensuring the organizational and technological reliability of construction is analyzed from the perspective of the possibility of

implementing the functions of the biosphere compatibility of the city and the introduction of innovative structural and architectural–planning solutions. Regarding the construction project, the formalization of the methodology for calculating the biotechnosphere indicators of cities and settlements, certain quantitative indicators of the implementation of the functions of the city are given.

Scope of the results. *Project analysis, strategic management, construction project, economics of biotechnosphere of cities and settlements.*

Conclusions. *The results of a numerical analysis of the implementation of the functions of the city make it possible to predict the development of the urban territory, evaluate the comfort and safety of the urban environment from the perspective of the biosphere compatibility of construction projects in order to harmonize the life cycle characteristics of these projects with the characteristics of the microenvironment of their implementation.*

Key words: *organizational and technological reliability, environment unimportant, construction project, biosphere compatibility, construction organization.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку будівельної галузі значно підвищується синергетична основа складових процесів організації і управління будівництвом. Фактично жоден значний інвестиційно–будівельний проект не реалізується сьогодні без колабораційної складової на рівні управління, ресурсної та інформаційної взаємодії процесів проектування і будівництва, їх документарного, нормативно–правового та техніко–технологічного забезпечення. У цьому сенсі виникає необхідність вибудовування системи формування інноваційної компетенції в області системотехніки, економіки, організації та управління будівництвом. В цілому, управління будівництвом на сьогоднішній час вдосконалюється в напрямку розвитку організаційних схем формалізації бізнес–процесів і формування коректних договірних відносин, що стає вирішальним фактором інноваційного розвитку на рівні інвесторів і підрядних будівельних організацій. Багатомірні системи проектного управління, які інтегровані з системами моделювання та управління життєвим циклом об'єктів нового рівня дозволять забезпечити необхідну якість об'єктного і процесного аналізу й управлінських рішень, включаючи розгорнуті системи управління собівартістю, термінами будівництва, інвестиційними та проектними ризиками. Впровадження проектного управління на базі сучасних інформаційних моделей має сприяти реалізації потенціалу інноваційного розвитку будівельної галузі.

У рамках концепції стійкого розвитку з'явився новий підхід до проектування та зведення об'єктів, названий екологічно раціональним проектуванням. Він припускає інтеграцію, аналіз та оптимізацію екологічних, технологічних, соціальних та

економічних факторів на кожному етапі процесу проектування, широке використання енергозберігаючих технологій і поновлюваних ресурсів, у тому числі замкнутий цикл ресурсоспоживання, гармонічне входження нового будинку в навколишнє природне середовище та багато чого іншого, що повинне зводити до мінімуму шкідливий вплив людської діяльності на навколишнє середовище.

При недостатньому врахуванні законів взаємодії між суспільством і природою містобудування супроводжується значним негативним (антропогенним і техногенним) впливом на природне середовище, що загрожує катастрофічними наслідками для біосфери і людини. За результатами аналізу робиться висновок про принципову необхідність прийняття нової містобудівної політики і впровадження біосферосумісних технологій при будівництві та реконструкції міських споруд.

Метою статті є формування методологічних та аналітичних вимог щодо запровадження та побудови інструментарію організації будівництва та організаційно–технологічного супровіду будівельних проектів на засадах біосферосумісності.

Виклад основного матеріалу. Оперуючи термінами теорії надійності, організаційно–технологічну надійність (ОТН), можна розглядати як імовірнісний процес організаційних систем, зокрема, як відновлення системи після її відмови. Відповідно відмовою буде вважатися порушення працездатності системи, під надійністю розуміється властивість системи виконувати задані функції на певному інтервалі часу й при цьому підтримувати значення встановлених виробничих характеристик у заданих параметрах.

Перехід до проектно–керованих організацій – глобальна тенденція розвитку світової спільно–

ти, обумовлена тим, що технічна та технологічна складність нової продукції різко зростає, життєві цикли скорочуються, а очікувана цінність має зберігатися. Дана тенденція формує суперечливі вимоги і критерії оцінки проектів щодо створення нових продуктів та сервісів. У таких умовах особливої актуальності набувають інноваційні механізми управління проектами та програмами, які базуються на конвергенції знань та системної їх інтеграції.

Український ринок нерухомості вийшов на ту стадію розвитку, коли будівельні організації включають до бізнес–портфеля великі проекти, що є технологічно складними та фінансово місткими. Як правило, це об'єкти багатофункціонального призначення, що дають можливість диверсифікувати ризики будівництва та спробувати свої сили в різних сегментах нерухомості. У той же час багатофункціональні комплекси є дуже складним форматом, що вимагає зваженого підходу до аналізу, вибору і розподілу функцій, оскільки помилки в прорахунках можуть вплинути на затребуваність і успішність роботи.

Концептуальна основа та загально–методологічне забезпечення організаційно–технологічної надійності підготовки та організації будівництва визначає зміст та напрям адаптації існуючого інструментарію організації будівництва до засад біосферосумісності як запоруки забезпечення належного рівня організаційно–технологічної надійності (ОТН), що в цілому забезпечить успішність будівельного девелопменту впродовж всього циклу будівельного проекту.

Важливим питанням в реалізації концепції біосферосумісного будівництва – особливо у зв'язку з тим, що вона часто розглядається як еволюціонуюча – стало виявлення його практичних і вимірюваних індикаторів. У цьому напрямі зараз працюють як міжнародні організації, так і наукові кола. Виходячи з вищезгаданої тріади, такі індикатори можуть пов'язувати три компоненти і відображати: екологічні, економічні та соціальні аспекти.

В країнах Євросоюзу набуває поступового розвитку інноваційні будівельні програми та проекти забудови міських районів на принципах «біосферного сумісництва». Ключовими стратегічними детермінантами таких програм та проектів визначено:

– організація будівництва на принципово інноваційних засадах, що в пріоритеті спрямовані на

формування безпечної (та сприятливої до саморозвитку) життєдіяльності людини;

– забезпечення балансу біо–, техно–, соціо–сфер урбанізованих територій.

Дослідженням цього напрямку присвячені роботи В. А. Іллічова [1], А. А. Лапідуса [2], А.А. Гусакова [3], С.А. Веремеєнко, А.В. Гінсбурга, Т. С. Марчук [4], Г.М. Рижакової [5], В.О. Поколенко [6] та інших науковців. У роботах зазначених авторів формалізовано процесні складові та структурно–факторний базис надійності проектів, але питання зниження ентропії організаційно–технологічної надійності таких високотехнологічних проектів як біосферосумісні проекти та створення методологічних основ проектування, розрахунку та впровадження біосферосумісних об'єктів будівництва в умовах України в них розглянуті недостатньо.

Основний принцип реалізації концепції біосферосумісності полягає в тому, що розвиток людського потенціалу можливий тільки через відновлення природи, в тому числі за рахунок нівелювання впливу на неї (витрати вичерпних природних ресурсів, погіршення екології тощо) з боку людини.

Ці принципи можуть бути забезпечені при комплексному врахуванні всіх аспектів діяльності людини, які утворюють чотири основні групи: соціально–культурну (забезпечення потреб до якості життя), екологічну (збереження та захист навколишнього середовища), енерго– та ресурсо–споживчу (енергозбереження та енергоефективність, вторинне використання матеріалів, використання відновлювальних джерел енергії тощо) і економічну (зниження вартості життєвого циклу об'єктів будівництва) [1; 2]. Важливою задачею є встановлення вагомості пріоритетів рейтингової системи, тобто кількісної оцінки властивостей об'єктів будівництва, які характеризують потенціал удосконалення їх якості в умовах певного регіону.

Пропонована система сертифікації об'єктів біосферосумісного будівництва формується на основі рейтингового показника, зміст якого подається інтегральною сукупністю оцінок досягнення певних рівнів відповідності за пріоритетними напрямками (категоріями). Кожна категорія представлена окремою групою критеріїв – специфічних вимог до проектних рішень будівель. Тобто, сума бальних оцінок по цим критеріям визначає бальне значення категорії в цілому.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Пропонується визначення рейтингової оцінки за 5 категоріями, які вміщують в собі 59 критеріїв, які віднесено до 5 груп:

- Якість внутрішнього середовища – 15 критеріїв;
- Використання земельної ділянки і якість зовнішнього середовища – 13 критеріїв;
- Енергія та енергоефективність – 7 критеріїв;
- Життєвий цикл об'єкту – 14 критеріїв;
- Матеріали, конструкції та якість архітектурних рішень – 10 критеріїв.

Попередньо проведений аналіз [2] показав, що поділ на категорії та критерії аналогів розроблюваної системи рейтингової оцінки екологічності та енергоефективності будівель в інших країнах є відмінним. Наприклад, BREEAM (Великобританія) – 9 категорій та 48 критеріїв; DGNB (Німеччина) – 6 категорій і 59 критеріїв; Зеленые стандарты (Росія) – 10 категорій та 46 критеріїв тощо. Така кількісна (і відповідно за наповненням) відмінність пояснюється специфічними функціями, що повинна забезпечити система сертифікації, і які залежать від наявних кліматичних, ресурсних, соціально-культурних, економічних умов, нормативних і науково-технічних напрацювань країни розробника.

Формалізована модель динаміки зміни стану біосферосумісних урбанізованих територій в загальному вигляді описується нелінійним рівнянням:

$$\frac{dx_i}{dt} = f_i(x_1, x_2, \dots, x_n), i = 1, n, \quad (1)$$

де f_i – безперервні або кусково-безперервні функції;

x_i – координати системи, що відображають становище певної точки на фазовій площині або в просторі координат і характеризують стан складових системи в будь-який момент часу.

В якості критерію оцінки збалансованого стану біосферосумісних урбанізованих територій виступає кількісне співвідношення між показниками стану її складових, а саме:

- рівнем задоволення потреб у природних ресурсах (так звані первинні потреби – вода, кисень, повітря, мінеральна сировина тощо);
- рівнем інноваційної розвиненості інфраструктурної складової у містах і поселеннях;
- рівнем розвитку людського потенціалу.

Математичне представлення динамічної системи визначається сукупністю нелінійних диференціальних рівнянь:

$$\begin{cases} X_1 = a_{10}X_1 - a_{11}X_1^2 + \gamma_1X_2X_3 - b_1Y + U_{10}; \\ X_2 = a_{20}X_2 - a_{22}X_2^2 + \gamma_2X_1X_3 - b_2Y + U_{20}; \\ X_3 = a_{30}X_3 - a_{33}X_3^2 + \gamma_3X_1X_2 - b_3Y + U_{30}; \\ Y = a_{40} - a_{44}Y^2 + X_1X_2X_3, \end{cases} \quad (2)$$

де X_1 – змінна, що характеризує ступень споживання природних ресурсів і рівень забруднення природного середовища відходами;

X_2 – змінна, що характеризує рівень розвиненості виробничо-інфраструктурної складової в регіоні (використання «зелених» технологій, кількість інноваційних виробництв, темпи оновлення основних фондів та ін.);

X_3 – змінна, що характеризує ступінь задоволення раціональних життєзабезпечуючих потреб населення урбанізованих територій (робота, житло, освіта, медицина і охорона здоров'я, транспорт тощо);

Y – змінна, що відображає на системному рівні процеси життєдіяльності, які протікають одночасно (ефект синергетики);

U_{10}, U_{20}, U_{30} – змінні, що характеризують керуючі впливи, спрямовані на досягнення цільового стану – сумісності з біосферою і прогресивного розвитку урбанізованих територій;

$a_{10}, a_{20}, a_{30}, a_{40}$ – коефіцієнти зворотного зв'язку, що характеризують вплив різних факторів зовнішнього середовища;

$a_{11}, a_{22}, a_{33}, a_{44}$ – коефіцієнти зворотного зв'язку, що характеризують стабілізуючий вплив зовнішніх факторів на реалізацію біосферосумісного будівництва (наприклад, кількість техногенних і побутових відходів, що переробляються інноваційної екологічно безпечної виробничо-інфраструктурною складовою, має ефект компенсації шкідливого впливу відповідної складової на природне середовище);

$\gamma_1, \gamma_2, \gamma_3$ – коефіцієнти, що характеризують взаємний вплив між окремими складовими і компонентами природно-соціологічних структур (опосередкований вплив рівня забруднення атмосферного повітря, водного середовища та інших складових життєзабезпечення на урбанізованих територіях на здоров'я населення, тощо);

b_1, b_2, b_3 – коефіцієнти, що характеризують стабілізуючий вплив зовнішнього середовища, продиктоване, наприклад, змінами нормативно-

правої бази, демографічними процесами, міграцією населення тощо.

У рамках цієї концепції у [6] запропонована концептуальна модель «повного ресурсного циклу» цивільного будинку, в якому відходи, що утворюються протягом життєвого циклу об'єкта, придатні до подальшого ресурсному або енергетичному використанню.

Висновки

У статті розглянуто передумови оновлення сучасної парадигми організаційно–технологічного планування будівельного виробництва у відповідності до сучасного розуміння забезпечення комплексної надійності як мультиплікативного потоку множини ключових показників проекту та створення методологічних основ проектування, розрахунку та впровадження біосферосумісних об'єктів будівництва в умовах України.

Список використаних джерел

1. Ильичёв В. А. Биосферная совместимость: Технологии и внедрения. Города, развивающие человека / В. А. Ильичёв. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – 240 с.
2. Лapidус А. А. Математическая модель оценки обобщенного показателя экологической нагрузки при возведении строительного объекта / А.А. Лapidус, А. Ю. Бережний. // Весник МГСУ. – М.: МГСУ, 2012. – С. 149–153.
3. Гусаков А.А. Организационно–технологическая надежность строительства / [А.А. Гусаков, С.А. Веремеенко, А.В. Гинсбург и др.]; под ред. А.А. Гусакова. – М.: Sv R – Аргус, 1994. – 472 с.
4. Tetyana Marchuk, Dmytro Ryzhakov, Galyna Ryzhakova and Sergiy Stetsenko (2017). Identification of the basic elements of the innovationanalytical platform for energy efficiency in project financing. Investment Management and Financial Innovations Vol. 14(4), pp. 12–20. DOI:http://10.21511/imfi.14(4).2017.02
5. Galyna Ryzhakova, Dmytro Ryzhakov, Serhiy Petrukha, Tetiana Ishchenko, Tetyana Honcharenko (2019). The Innovative Technology for Modeling Management Business Process of the Enterprise. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), Volume–8 Issue–4, Page No.: 4024–4033. DOI:10.35940/ijrte.D8356.118419
6. Поколенко В. О. Запровадження інструментарію вибору альтернатив реалізації будівельних проєктів за функціонально–технічною надійністю організацій–

виконавців / Поколенко В. О., Рижаківа Г. М., Приходько Д.О // Управління розвитком складних систем. – 2014. – Вип. 19. – С.104–108

References

1. Yl'ychev V. A. Byosfernaya sovместymost': Tekhnologiy y vnedrenyya. Horoda, razvyvayushchye cheloveka / V. A. Yl'ychev. – M.: Knyzhnyy dom «LYKBROKOM», 2011. – 240 s.
2. Lapydus A. A. Matematycheskaya model' otsenky obobshchennoho pokazatelya ykolohycheskoy nahruzhky pry vozvedenyy stroytel'noho ob'ekta / A.A. Lapydus, A. YU. Berezhnyy. // Vesnyk MHSU. – M.: MHSU, 2012. – S. 149–153.
3. Husakov A.A. Orhanyzatsyonno–tekhnycheskaya nadezhnost' stroytel'stva / [A.A. Husakov, S.A. Veremeenko, A.V. Hynsburh y dr.]; pod red. A.A. Husakova. – M.: Sv R – Arhus, 1994. – 472 s.
4. Tetyana Marchuk, Dmytro Ryzhakov, Galyna Ryzhakova and Sergiy Stetsenko (2017). Identification of the basic elements of the innovationanalytical platform for energy efficiency in project financing. Investment Management and Financial Innovations Vol. 14(4), pp. 12–20. DOI:http://10.21511/imfi.14(4).2017.02
5. Galyna Ryzhakova, Dmytro Ryzhakov, Serhiy Petrukha, Tetiana Ishchenko, Tetyana Honcharenko (2019). The Innovative Technology for Modeling Management Business Process of the Enterprise. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), Volume–8 Issue–4, Page No.: 4024–4033. DOI:10.35940/ijrte.D8356.118419
6. Pokolenko V. O. Zaprovadzhennya instrumentariyu vyboru al'ternatyv realizatsiyi budivel'nykh proektiv za funktsional'no–tekhnychnoyu nadiynistyuu orhanyzatsiy–vykonavtsiv/ Pokolenko V. O., Ryzhakova H. M., Prykhod'ko D.O // Upravlinnya rozvytkom skladnykh system. – 2014. – Vyp. 19. – S.104–108.

Дані про авторів

Рижаківа Галина Михайлівна,

д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

Предун Костянтин Миронович,

к.т.н, доцент, професор кафедри теплогазопостачання і вентиляції, Київський національний університет будівництва і архітектури

Дружинін Максим Андрійович

к.т.н, доцент кафедри будівництва та інформаційних технологій, Київський національний університет будівництва і архітектури

Івахненко Ірина Сергіївна,

к.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Данные об авторах

Рыжакова Галина Михайловна,

д.э.н., профессор, заведующий кафедрой менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Предун Константин Миронович,

к.т.н., доцент, профессор кафедры теплогазоснабжения и вентиляции, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Дружинин Максим Андреевич,

к.т.н., доцент кафедры строительства и информационных технологий, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Івахненко Ірина Сергеевна,

к.э.н., доцент, профессор кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Data about the authors

Galyna Ryzhakova,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management in Construction, National University of Construction and Architecture

Konstantyn Predun,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Heat and Gas Supply and Ventilation, National University of Construction and Architecture

Maksym Druzhynyn,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Department of Construction and Information Technology, National University of Construction and Architecture

Iryna Ivakhnenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Management in Construction, Kiyv National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

УДК 657:316.422:005.332.2:005.22:005.591.6

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699096>

ЛАПАКУЛИЧ М.Ю.

Напрями розвитку методології бухгалтерського обліку в частині результатів інноваційної діяльності

Предметом дослідження є напрями облікового відображення інновацій.

Мета дослідження – розкрити напрями розвитку методології бухгалтерського обліку в частині результатів інноваційної діяльності.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведено три стадії організаційної форми виробництва інноваційних продуктів. Визначено складові інноваційної стратегії. Виділено дві групи об'єктів обліку. Окреслено напрями облікового відображення інновацій. Виокремлено об'єкти бухгалтерського обліку в частині необоротних і оборотних активів, витрат.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. Для бухгалтерського відображення інноваційних продуктів з метою сприяння здійсненню подальшого планування, контролю і аналізу виокремлено об'єкти бухгалтерського обліку в частині необоротних і оборотних активів, витрат. Відповідна організація аналітичного обліку за виділеними об'єктами дозволяє формувати достовірну та повну інформацію про витрати й результати інноваційної діяльності, сприяє підвищенню ефективності її здійснення.

Ключові слова: інноваційний продукт, підприємство, конкурентоспроможність, ефективність, стратегія, інформація, ринок, персонал, інновації.

Направления развития методологии бухгалтерского учета в части результатов инновационной деятельности

Предметом исследования являются направления учетного отображения инноваций.

Цель исследования – раскрыть направления развития методологии бухгалтерского учета в части результатов инновационной деятельности.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье приведены три стадии организационной формы производства инновационных продуктов. Определены составляющие инновационной стратегии. Выделены две группы объектов учета. Определены направления учетного отображения инноваций. Выделены объекты бухгалтерского учета в части необоротных и оборотных активов, затрат.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы. Для бухгалтерского отражения инновационных продуктов с целью содействия осуществлению дальнейшего планирования, контроля і анализа выделены объекты бухгалтерского учета в части внеоборотных и оборотных активов, затрат. Соответствующая организация аналитического учета по выделенным объектам позволяет формировать достоверную и полную информацию о расходах и результаты инновационной деятельности, способствует повышению эффективности ее осуществления.

Ключевые слова: инновационный продукт, предприятие, конкурентоспособность, эффективность, стратегия, информация, рынок, персонал, инновации.

LALAKULYCH M.Y.

Directions of development of accounting methodology in terms of innovation activity

The subject of research is the directions of accounting representation for innovation.

The purpose of the study is to reveal the directions of development of accounting methodology in terms of innovation activity.

Research methods. The dialectical method of scientific knowledge, method of analysis and synthesis, comparative method, method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The paper presents three stages of organizational form of production of innovative products. The components of the innovation strategy have been identified. Two groups of accounting objects are highlighted. The directions of accounting representation for innovation are outlined. The accounting objects in terms of non-current and current assets and expenses are separated.

Conclusions. The results of the study were the following conclusions. For accounting representation of innovative products with the purpose of assistance in carrying out further planning, control and analysis, the objects of accounting in the part of non-current and current assets, expenses are separated. The appropriate organization of analytical accounting for the selected objects allows to generate reliable and complete information about the costs and results of innovation activity, helps to increase its effectiveness.

Keywords: innovation product, enterprise, competitiveness, efficiency, strategy, information, market, staff, innovation.

Постановка проблеми. З урахуванням практичного досвіду діяльності вітчизняних підприємств щодо облікове відображення інновацій встановлено відсутність єдиного підходу до виділення об'єктів бухгалтерського обліку, які обумовлені інноваційною діяльністю. Зокрема, інно-

ваційна діяльність підприємств відображається в складі капітальних інновацій в оновлення основних засобів або створення нематеріальних активів; оборотних інновацій у створення нових видів готової продукції, товарів, робіт і послуг; у складі витрат майбутніх періодів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання бухгалтерського обліку та економічного аналізу інноваційної діяльності підприємств досліджували О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, П.Є. Житний, М.Д. Корінько, Я.Д. Крупка, О.В. Мінаков та ін. Однак, наукових досліджень, присвячених вирішенню проблеми створення комплексної системи обліково–аналітичного забезпечення інноваційної діяльності, недостатньо і тому вони потребують подальшого дослідження.

Мета статті – розкрити напрями розвитку методології бухгалтерського обліку в частині результатів інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Результатом застосування відповідних організаційних форм розробки та впровадження інновацій в якості інноваційних проектів є інноваційний продукт або інноваційна продукція як організаційні форми здійснення виробництва інновацій. Як наслідок, окремому дослідженню підлягають напрями розвитку методології бухгалтерського обліку в частині результатів інноваційної діяльності.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційний продукт – це результат виконання інноваційного проекту, науково–дослідна і (або) дослідно–конструкторська розробка нової технології (зокрема інформаційної) або продукції з виготовлення експериментального зразка або дослідної партії.

Організаційні форми виробництва інноваційних продуктів включають три стадії:

1) впровадження – від завершення розробки до першого виробничого застосування;

2) освоєння – від першого застосування до досягнення проектних техніко–економічних показників;

3) розповсюдження – від впровадження і освоєння на першому підприємстві до задоволення потреб вітчизняного і світового ринку, включаючи обслуговування у споживачів і утилізацію використаного виробу.

Конкурентоспроможність підприємства залежить від обґрунтування здійснюваної ним інноваційної стратегії, масштабів і ефективності розробки і освоєння нововведень.

Складовими інноваційної стратегії є: систематизація ідей, інформації і знань; вибір перспективних бізнес–ідей; аналіз комерційної ефективності нового продукту; створення нового продукту; освоєння ринку нової продукції.

Для реалізації інноваційної стратегії може бути створений організаційно–економічний механізм, що включає наступні елементи: організаційна культура підприємства (цільові орієнтири, стратегічні інтереси, пріоритети життєдіяльності, можливості підприємства); висококваліфікований персонал, зайнятий інноваційною діяльністю; мотиваційні механізми стимулювання учасників формування і управління реалізації стратегії; нормативно–правові методи (внутрішні накази, інструкції, положення, розпорядження, законодавчі і нормативні документи); інструменти формування і реалізації стратегії; інформаційна інфраструктура (засоби і джерела отримання інформації, методики їх обробки і аналізу); моделі ухвалення рішень щодо формування і реалізації інноваційної стратегії; банк стратегій; показники оцінки результатів реалізованої інноваційної стратегії.

Реалізація інноваційної стратегії повинна розумно об'єднувати економічну самостійність підприємства, заінтересованість колективу і окремо кожного співробітника в створенні і застосуванні інновацій і вплив на розвиток інноваційної діяльності централізованих важелів.

Об'єкти обліку інноваційної діяльності необхідно розглядати відповідно до процесу створення інноваційного продукту. Виділено наступні дві групи об'єктів обліку: оцінені та юридично оформлені нематеріальні активи підприємства; витрати на дослідження і розробки.

Першою групою об'єктів обліку інноваційної діяльності є інтелектуальний капітал. Також об'єктами інноваційної діяльності можуть виступати інноваційні витрати, доходи і фінансові результати. При цьому результати інноваційної діяльності (інноваційний продукт) необхідно пов'язати з певною речовою формою.

Вивчення практики бухгалтерського обліку інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах свідчить, що облікове відображення інновацій відбувається за такими напрямками: капітальні інновації в оновлення основних засобів або створення нематеріальних активів; оборотні інновації у створення нових видів готової продукції, товарів, робіт і послуг; у складі витрат майбутніх періодів. Однак відсутній єдиний підхід до виділення об'єктів бухгалтерського обліку, які обумовлені інноваційною діяльністю.

Для бухгалтерського відображення інноваційних продуктів для здійснення подальшо–

Об'єкти бухгалтерського обліку інноваційної діяльності *

* складено автором

го планування, контролю і аналізу виокремлено об'єкти бухгалтерського обліку в частині необоротних й оборотних активів, витрат (див. рисунок).

Відповідна організація аналітичного обліку за наведеними об'єктами дозволяє формувати достовірну та повну інформацію про витрати й результати інноваційної діяльності, сприяє підвищенню ефективності її здійснення за рахунок проведення її економічного аналізу та оцінки відхилень від запланованих параметрів відповідно до кошторисів.

Висновки

З метою розвитку методології бухгалтерського обліку в частині результатів інноваційної діяльності виокремлено об'єкти бухгалтерського обліку в частині необоротних і оборотних активів, витрат для бухгалтерського відображення інноваційних продуктів з метою забезпечення їх подальшого пла-

нування, контролю і аналізу. Ведення аналітичного обліку в розрізі запропонованих об'єктів дозволяє формувати достовірну та повну інформацію про витрати й результати інноваційної діяльності, сприяє підвищенню ефективності її здійснення.

Список використаних джерел

1. Антони Р. Н. Основы бухгалтерського учета. М.: Триада НТТ, 1992. 318 с.
2. Апчерч А. Управленческий учет: принципы и практика / [Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.1. С. 125–130.
3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2011. Вип. 21.11. С. 201–205.

4. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.9. С. 191–196.

5. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.13. С. 172–178.

6. Крупка Я. Д. Фінансово–кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. 365 с.

7. Мех Я., Чорний Р. Соціалізація системи обліку в контексті контролю за використанням внутрішніх резервів підприємства // Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку: матеріали IV Міжнародної науково–практичної конференції (Тернопіль, жовтень 2008 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2008. С. 215–218.

8. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.8. С. 183–187.

9. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.10. С. 222–227.

10. Чорна Н. Проблеми розвитку підприємництва в Україні // Прикладна економіка – від теорії до практики: матеріали Міжнародної науково–практичної конференції (Тернопіль, 27 жовтня 2017 р.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2018. С. 77–79.

References

1. Anthony, R. N. (1992). *Osnovy bukhgalters'kogo ucheta* [Basics of accounting]. Moscow: Triad of NTT. [in Russian].

2. Upcherch, A. (2002). *Upravlencheskiy uchet: printsipy i praktika* [Management accounting: principles and practice]. Translated from English. Moscow: Finance and Statistics. [in Russian].

3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). *Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti* [Factors of innovation development of industry]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].

4. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy V. M., & Semchuk Zh. V. (2009). *Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu* [The essence of innovation,

the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

5. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). *Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [Features of functioning of machine–building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.13 (pp. 172–178). [in Ukrainian].

6. Krupka, Ya. D. (2001). *Finansovo–kredytnyy mekhanizm innovatsiynoho rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [Financial and credit mechanism of innovative development of Ukrainian economy]. Lviv: Publishing Center of Ivan Franko National University of Lviv. [in Ukrainian].

7. Mekh, Ya., & Chorny, R. (2008). *Sotsializatsiya systemy obliku v konteksti kontrolyu za vykorystanniam vnutrishnikh rezerviv pidpryyemstva* [Socialization of the accounting system in the context of control over the use of internal reserves of the enterprise]. In *Teoriya i praktyka ekonomichnoho analizu: suchasnyy stan, aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku* [Theory and practice of economic analysis: current state, actual problems and prospects of development]: Materials of the IV International scientific and practical conference (Ternopil, October 2008): (pp. 215–218). Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].

8. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). *Teoretychni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpryyemstv* [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.8 (pp. 183–187). [in Ukrainian].

9. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). *Upravlinnya konkurentospromozhnistyu mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [Management of competitiveness of machine–building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.10 (pp. 222–227). [in Ukrainian].

10. Chorna, N. (2018). *Problemy rozvytku pidpryyemnytstva v Ukrayini* [Problems of entrepreneurship development in Ukraine]. In *Prykladna ekonomika – vid teorii do praktyky* [Applied Economics – From Theory to Practice]: Materials of the International Scientific and Practical Conference (Ternopil, Oct 27, 2017) (pp. 77–79). Ternopil. [in Ukrainian].

Дані про автора**Лалакулич Марія Юрївна,**

к.е.н., професор, Ужгородський торговельно–економічний інститут Київського національного торговельно–економічного університету
e-mail Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторе**Лалакулич Мария Юрьевна,**

к.э.н., профессор, Ужгородский торгово–экономический институт Киевского национального торгово–экономического университета
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the author**Mariya Lalakulich,**

PhD, Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

УДК 658 +69.003

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699107>

МАЛИХІНА О.М., ІЦЕНКО Т.М.,

САВЧУК Т.В., ПЕТРЕНКО Г.С.

Особливості індикації бізнес–процесів у динамічних системах: перспективи інвестиційних рішень в сучасному будівельному девелопменті

Предметом дослідження виступає сукупність теоретико–методологічних, методичних та практичних засад формування й функціонування механізмів підсистеми комплексної економічної діагностики у системі стратегічного управління діяльністю суб'єктів будівельного бізнесу.

Метою дослідження є систематизація загальносистемних детермінант динамічного розвитку бізнес–середовища будівельного девелопменту.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу роботи становлять сучасні теорії та концепції системи управління, результати фундаментальних вітчизняних і закордонних досліджень за теоретичними та практичними проблемами ринкового реформування будівельної сфери в сучасних ринкових динамічних умовах.

Результати роботи. В статті запропоновано концептуальний підхід визначення інноваційності управлінської діяльності підприємств як інтегратора забезпечення динамічного розвитку підприємства в межах традиційних форматів економічних інтересів. Визначений методичний інструментарій реалізації комплексу інноваційних технологій в управлінській діяльності підприємств на основі сформованої описової моделі оптимізації комплексу інноваційних технологій управління в умовах динамічного середовища.

Галузь застосування результатів. Будівельний девелопмент, проектний аналіз, управління підприємством, стратегічне управління.

Висновки. Обґрунтування генотипу інноваційної технології управління для підприємств дозволяє здійснити прогнозування розвитку підприємств та запропонувати оптимізований адаптивний комплекс інноваційних технологій управління та удосконалити параметризацію процесів економічного діагностування в системі стратегічного управління діяльністю суб'єктів будівельного бізнесу.

Ключові слова: будівельний девелопмент, економічна діагностика, інвестиційний проект, технології управління.

МАЛЫХИНА О.М., ИЦЕНКО Т.М.,

САВЧУК Т.В., ПЕТРЕНКО Г.С.

Особенности индикации бизнес–процессов в динамических системах: перспективы инвестиционных решений в современном строительном девелопменте

Предметом исследования выступает совокупность теоретико–методологических, методиче–

ских и практических основ формирования и функционирования механизмов подсистемы комплексной экономической диагностики в системе стратегического управления деятельностью субъектов строительного бизнеса.

Целью исследования является систематизация детерминант динамического развития бизнес–среды строительного деvelopeмента.

Методы исследования. Теоретическую и методологическую основу работы составляют современные теории и концепции системы управления, результаты фундаментальных отечественных и зарубежных исследований по теоретическим и практическим проблемам рыночного реформирования строительной сферы в современных рыночных динамических условиях.

Результаты работы. В статье предложен концептуальный подход определения инновационности управленческой деятельности предприятий как интегратора обеспечения динамического развития предприятия в пределах традиционных форматов экономических интересов. Определены методический инструментарий реализации комплекса инновационных технологий в управленческой деятельности предприятий на основе сложившейся дескриптивной модели оптимизации комплекса инновационных технологий управления в условиях динамичной среды.

Область применения результатов. Строительный деvelopeмента, проектный анализ, управление предприятием, стратегическое управление.

Выводы. Обоснование генотипа инновационной технологии управления для предприятий позволяет осуществить прогнозирование развития предприятий и предложить оптимизированный адаптивный комплекс инновационных технологий управления и усовершенствование параметризации процессов экономического диагностирования в системе стратегического управления деятельностью субъектов строительного бизнеса.

Ключевые слова: строительный деvelopeмента, экономическая диагностика, инвестиционный проект, технологии управления.

MALYKHINA O.M., ISHCHENKO T.M,
SAVCHUK T.V., PETRENKO H.S.

Features of business process indication in dynamic systems: prospects for investment solutions in modern construction development

The subject of the research is the set of theoretical, methodological, methodological and practical principles of formation and functioning of mechanisms of the subsystem of complex economic diagnostics in the system of strategic management of activity of subjects of construction business.

The purpose of the study is to systematize system–wide determinants of the dynamic development of the business environment of construction development

Research methods. The theoretical and methodological basis of the work is the modern theories and concepts of the management system, the results of fundamental domestic and foreign research on theoretical and practical problems of market reform of the construction sphere in modern market dynamic conditions.

Results of work. In the article the conceptual approach of definition of innovativeness of management activity of the enterprises as an integrator of providing of dynamic development of the enterprise within traditional formats of economic interests is offered. Methodical implementation tools have been defined of the complex of innovative technologies in management activity of the enterprises on the basis of the formed descriptive model of optimization of the complex of innovative management technologies in the conditions of dynamic environment.

Area of application of results. Construction development, project analysis, enterprise management, strategic management.

Conclusions. substantiation of the genotype of innovative management technology for enterprises

allows to predict the development of enterprises and to offer an optimized adaptive complex of innovative management technologies and to improve the parameterization of economic diagnostics processes in the system of strategic management of the activity of construction business entities.

Key words: *construction development, economic diagnostics, investment project, management technologies.*

Постановка проблеми. Глобалізація економіки XXI століття, поряд з високою динамічністю і стохастичністю економічних процесів, зростанням конкурентної боротьби за ринки та ресурси на світовому, національному та регіональному рівнях, актуалізує необхідність пошуку інноваційних шляхів розвитку підприємницької діяльності, що дозволять забезпечити належний рівень конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, регіональної та національної економіки в цілому. Досвід провідних країн світу показує, що саме інноваційно–інвестиційна спрямованість діяльності як об'єднань підприємств, асоціацій, так і провадження регіональної та державної економічної політик, є єдиним стратегічно виправданим та високоефективним способом створення точок локального, регіонального і національного масштабу, а також прискорення поступу соціально–економічних систем на шляху до суспільного прогресу.

Одним із найважливіших елементів розвитку національної економіки в умовах ринкових відносин є збалансована інвестиційна політика держави, результатом якої стає ефективна діяльність та поступальний розвиток суб'єктів господарювання. Основною метою інвестування є стимулювання процесу розширеного виробництва, акумулювання капіталу, забезпечення доступу до сучасних технологій і менеджменту, створення нової вартості та в кінцевому підсумку сприяння динамічним економічним зрушенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічним фундаментом для дослідження теоретичних та практичних питань вибору, впровадження і використання технологій управління стали наукові праці провідних вітчизняних і закордонних науковців: В.А. Анташова, Б. Андерсена, С.Д. Бушуєва [1], В. А. Верби, О. М. Гребешкової, Дж. Грейсона, О.М. Гуцалюка, Т.Давенпорта, Е. Демінга, П. Друкера, Р.Каплана, Г. Керцнера, Т.С. Марчук [2], О.В. Пальчука, В.Плескач, М. Портера, В.О. Поколенка [3], В.В. Репіної, Г.М. Рижаквої [4–5], Л.В. Сорокіної [6], М. Робсо-

на, Г. Трауфлера, В.Г. Федоренка [7], П. Хармонга, Д. Харрінгтона, Д.О. Чернишева [8], О.І. Шкуратова [9]. Попри значні напрацювання за цією проблематикою, багато питань теоретичного, організаційного та методичного характеру залишаються поза зоною уваги науковців. Зокрема, потребують подальшого дослідження організаційні та методичні аспекти аналізу й аудиту на всіх етапах життєвого циклу інвестиційних проектів, удосконалення методичного інструментарію аналізу інвестиційної привабливості альтернативних проектів в умовах ризику та невизначеності, все більше актуальності набувають питання облікового забезпечення аналізу та аудиту ефективності інвестиційних проектів на експлуатаційній і ліквідаційній стадіях їх функціонування тощо.

Метою статті є теоретичне узагальнення та розробка науково обґрунтованих практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення методичних та організаційних засад аналізу й аудиту інвестиційних проектів.

Для досягнення визначеної мети поставлено і вирішено такі завдання:

- розробити комплексний методичний підхід до проведення незалежного аудиту інвестиційних проектів за етапами їх життєвого циклу з урахуванням оцінки рівня пов'язаних із ним ризиків;
- обґрунтувати необхідність, визначити види та сутність застосування процедури дью ділідженс (due diligence) інвестиційних проектів, висвітлити його основні теоретичні, організаційні та методичні положення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення сталого розвитку економіки України, що обрала шлях європейської інтеграції, є водночас викликом і пріоритетом входження на європейський ринок як повноцінного конкурентоспроможного партнера. Це вимагає активізації проведення економічних реформ і формування сучасної конкурентоспроможної та високомодернізованої економіки на інноваційно–інвестиційних засадах. Одночасне забезпечення розвитку та економічної безпеки підприємницької діяльності шляхом інтенсифікації її інновацій-

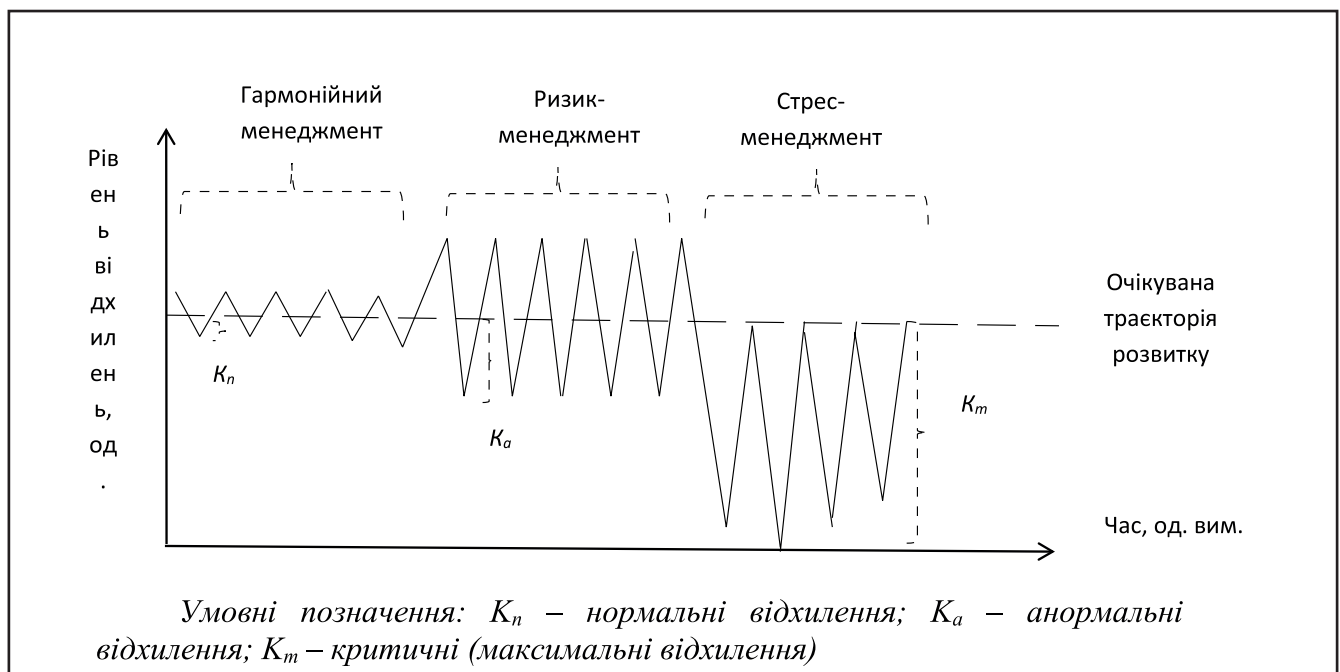
ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

но–інвестиційної складової є важливим завданням на шляху реалізації векторів розвитку, безпеки, відповідальності та гідності, визначених в «Стратегії сталого розвитку «Україна–2020». Активізація існуючих, розробка та впровадження принципово нових інноваційно–інвестиційних інструментів та важелів у контексті забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності є запорукою забезпечення високої конкурентоспроможності економіки країни, виходу України на провідні позиції у світі з впровадженням європейських стандартів життя.

Сучасні підприємства постійно функціонують у стресових умовах, що зумовлені насамперед негативними низькопрогнозованими впливами – стресорами, які вимагають від організації належних реактивних і регулювальних дій. На підставі аналізування літературних джерел та вивчення практичного досвіду запропоновано розглядати поняття «стрес» багатоаспектно, зокрема: як явище, що виникає під впливом дії екстремальних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування; як система реакцій суб'єкта або об'єкта на специфічні впливи факторів середовища; як стан, що не належить до категорії органічних та характеризується істотними відхиленнями від нього. Аналізування літературних джерел за проблемою дало змогу запропонувати комплексну класифікацію різ-

новидів стресів за істотними та незалежними ознаками, а саме: за рівнем і джерелом виникнення, наслідками, змістом, походженням, періодичністю виникнення, рівнем вираженості, рівнем демонстрації, керованістю і поширеністю.

Розглядаючи місце стрес–менеджменту в системі управління підприємством, встановлено, що у теорії та практиці виокремлюють різноманітні види менеджменту, які можна класифікувати за низкою ознак, а саме: за горизонтом спрямування (стратегічний, тактичний); за пріоритетним стилем взаємодії між керівною та керованою системами (ліберальний, диктаторський, комбінований); за рівнем централізації (централізований, децентралізований); за орієнтацією (м'який (націлений на людину) і жорсткий (націлений на результат)); за врахуванням впливу довкілля (сталий, несталый менеджмент); за змістом (виробничий, інноваційний, кадровий, фінансовий, інвестиційний, логістичний, маркетинговий, міжнародний тощо); за видами діяльності (операційний, фінансовий, інвестиційний); за реагуванням на відхилення (гармонійний, ризик–менеджмент, стрес–менеджмент). Саме в межах останньої ознаки класифікації – за реагуванням на відхилення – запропоновано виокремлювати стрес–менеджмент та усі різновиди менеджменту, пов'язані з ним, оскільки йдеться про ліквідацію й усунення критичних небажаних відхилень, що виникають в

Різновиди менеджменту за ознакою реагування на відхилення

* складено автором

процесі функціонування підприємства (див. рисунок). Таким чином, саме критичні небажані відхилення потребують усунення в контексті стрес-менеджменту, який запропоновано розглядати як процес управління особистісними, груповими та корпоративними стресами, що виникають у діяльності підприємства, з метою подолання критичних небажаних відхилень, які є істотними, екстремальними і чинять вагомий негативний вплив на функціонування суб'єкта господарювання.

Стрес-менеджмент охоплює також сукупність різновидів менеджменту, які спрямовані на подолання критичних небажаних відхилень, а саме: антикризовий, адаптивний, реактивний, рефлексивний та антисипативний менеджмент. Встановлено, що усі ці різновиди менеджменту в структурі стрес-менеджменту є тісно взаємопов'язаними і взаємодіючими, можуть реалізовуватись одночасно задля досягнення синергійного ефекту.

Розроблено концепцію формування і використання систем стрес-менеджменту на підприємствах, у якій стрес-менеджмент розглядається як конкретна функція менеджменту, що реалізується шляхом використання загальних функцій з метою отримання методів впливу, які на засадах управлінських рішень сприяють подоланню критичних небажаних відхилень, що є істотними, екстремальними та чинять вагомий негативний вплив на функціонування суб'єктів господарювання. Запропоновано методику оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності будівельних підприємств, в основі якої лежить розрахунок впливу внутрішніх факторів (розділених по окремим блокам) інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства, що було здійснено на підставі даних фінансової звітності підприємства. Оцінка інноваційно-інвестиційної діяльності розраховується за формулою:

$$IID = \sum_{i=1,1}^{n,26} w_{1,i} f_i + \sum_{i=2,1}^{m,9} w_{2,i} t_i + \sum_{i=3,1}^{k,7} w_{3,i} u_i, \quad (1)$$

де i – номер фактора у відповідному блоці, f_i – фактори фінансового блоку, t_i – фактори техніко-економічного блоку, u_i – фактори управлінського блоку, $w_{j,i}$ – вага i -го фактора у j -му блоці, $j=1; 3$.

При потребі більш детального аналізу інноваційно-інвестиційної діяльності, тим паче при необхідності точного порівняння різних організацій між собою за цим показником, оцінку можна отримати у вигляді трійки значень

$\{IID_f, IID_t, IID_u\}$, кожне з яких розраховується у відповідності з формулами:

$$IID_f = \sum_{i=1,1}^{1,26} w_{1,i} f_i, \quad i = 1, 1-h, \quad (2)$$

$$IID_t = \sum_{i=2,1}^{2,9} w_{2,i} t_i, \quad i = 2, 1-m, \quad (3)$$

$$IID_u = \sum_{i=3,1}^{3,7} w_{3,i} u_i, \quad i = 3, 1-k, \quad (4)$$

Використання трійки чисел має додаткову перевагу в тому, що, приймаючи трійку чисел за координати точки у тривимірному просторі R^3 , можна візуалізувати стан інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства при проведенні порівняльного аналізу підприємств, наприклад, окремого регіону чи окремої галузі, що може підвищити точність прийняття подальших рішень. Методика оцінки інноваційної складової економічної безпеки передбачає визначення кількісних параметрів рівня економічної безпеки з використанням методів таксономії та нормування, що не лише забезпечують релевантну оцінку, а і дозволяють сформулювати систему факторів забезпечення належного рівня економічної безпеки на основі оптимальних фінансово-майнових управлінських рішень, визначити його ефективність та вплив на результируючий інтегрований показник.

Висновки

Якісний пост-контроль за ефективністю функціонування й експлуатації інвестиційного проекту неможливий без використання ефективної системи управлінського обліку та бюджетування. Виходячи з цього доцільною є розробка та реалізація в інвестиційній практиці специфічних процедур управлінського обліку і бюджетування в системі інвестиційного менеджменту, визначення основних етапів його імплементації. Необхідність використання порівняльного аналізу прогностної та фактичної фінансової звітності з виокремленням результатів від реалізації інвестиційних проектів підтверджується практичними прикладами і розрахунками. Запропоновані методичні положення аналізу відхилень у системі управлінського обліку інвестиційних проектів у частині вдосконалення методики факторного аналізу відносних показників ефективності інвестиційних проектів дають можливість виокремити чинники впливу на економічну ефективність проектів, які мають нерелевантний характер.

Список використаних джерел

1. Бушуєв С.Д. Стратегічний аудит інфраструктурних проєктів та програм [Текст] / С.Д. Бушуєв, Б.Ю. Козир, А.А. Заприводе // Управління розвитком складних систем. – 2019. – № 36. – С. 20 – 28, dx.doi.org\10.6084/m9.figshare.9783302.
2. Tetyana Marchuk, Dmytro Ryzhakov, Galyna Ryzhakova and Sergiy Stetsenko (2017). Identification of the basic elements of the innovationanalytical platform for energy efficiency in project financing. *Investment Management and Financial Innovations* Vol. 14(4), pp. 12–20. DOI:http://10.21511/imfi.14(4).2017.02
3. Поколенко В.О. Інноваційна технологія оцінки якості менеджменту будівельних підприємств [Текст] / В.О. Поколенко, О.М. Малихіна, Ю.А. Чуприна, М.В. Горбач, Т.В. Волошина // Управління розвитком складних систем. – 2017. – № 32. – С. 146 – 152.
4. Galyna Ryzhakova, Dmytro Ryzhakov, Serhiy Petrukha, Tetiana Ishchenko, Tetyana Honcharenko (2019). The Innovative Technology for Modeling Management Business Process of the Enterprise. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, Volume–8 Issue–4, Page No.: 4024–4033. DOI:10.35940/ijrte.D8356.118419
5. Рижаківа Г.М. Моделі цільового вибору репрезентативних індикаторів діяльності будівельних підприємств: етимологія та типологія систем діагностики [Текст] / Г.М. Рижаківа, Д.О. Приходько, К.М. Предун, Т.С. Лугіна, Т.С. Коваль // Управління розвитком складних систем. – 2017. – № 32. – С. 159 – 165.
6. Рижаківа Г.М. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою підприємств будівництва [Текст]: [монографія] / [Л. В. Сорокіна та ін.]; за наук. ред. проф. Сорокіної Л. В., Гойка А. Ф. – Київ: Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури, 2017. – с. 373–398.
7. Теоретико-методологічні засади інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні [Текст]: монографія / [В. Г. Федоренко та ін. ; за ред. В. Г. Федоренка, Г.М. Рижаківої]; Європ. бізнес-асамблея (Оксфорд, Англія) [та ін.]. – Київ: ДКС Центр, 2018. – 442 с
8. Чернишев Д.О. Визначення атракторів біосферосумісного середовища урбанізованих територій при організації сучасного будівельного девелопменту [Текст] / Д.О. Чернишев, К.М. Предун, І.С. Івахненко, М.А. Дружинін, Ю.М. Ручинська // Управління розвитком складних систем. – 2018. – № 36. – С. 130 – 135.
9. Шкуратов О. І. Основні елементи гарантування продовольчої та екологічної безпеки України / О. І. Шкуратов // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2013. – С. 160–165.

Referenses

1. Bushuyev, Sergiy, Kozyr, Borys & Zaprivoda, Alina, (2019). Strategic audit of infrastructure projects and program. *Management of Development of Complex Systems*, 38, 20 – 28, dx.doi.org\10.6084/m9.figshare.9783302.
2. Tetyana Marchuk, Dmytro Ryzhakov, Galyna Ryzhakova and Sergiy Stetsenko (2017). Identification of the basic elements of the innovationanalytical platform for energy efficiency in project financing. *Investment Management and Financial Innovations* Vol. 14(4), pp. 12–20. DOI:http://10.21511/imfi.14(4).2017.02
3. Pokolenko, V.O. (2017). Innovative technology of quality control of management of construction facilities. / V.O. Pokolenko, O.M. Malykhina, Yu. A. Chupryna, M.V. Gorbach // *Management of development of complex systems*, 32, 146 – 152.
4. Galyna Ryzhakova, Dmytro Ryzhakov, Serhiy Petrukha, Tetiana Ishchenko, Tetyana Honcharenko (2019). The Innovative Technology for Modeling Management Business Process of the Enterprise. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, Volume–8 Issue–4, Page No.: 4024–4033. DOI:10.35940/ijrte.D8356.118419
5. Ryzhakova, Galyna. e.t.c. (2017) Application of artificial intellect systems for evaluation of economical efficiency of project solutions. *Economical tools for management of financial safety of construction facilities*. Edited by L.V. Sorokina. Kyiv, Ukraine: KNUCA, 373–398.
6. Theoretical and methodological foundations of innovation–investment activity in Ukraine. / V.G. Fedorenko, G.M. Ryzhakova et al., Col. monograph. LLC DKS Center Kyiv–2018. 442 p.
7. Pokolenko, Vadim, Malykhina, Oksana, Chupryna, Yuriy, Gorbach, Maxim.& Voloshyna, Tatyana, (2017). Innovative technology of estimation of quality of management of building contracting enterprises. *Management of Development of Complex Systems*, 32, 146 – 152.
8. Chernyshev, Denys, Predun, Konstantyn, Ivakhnenko, Iryna, Maxim, Druzhynin, & Ruchinskaya, Julia, (2018). Determination of the biosphere compatible environment attractors of urbanized territories at the organization of modern construction development. *Management of Development of Complex Systems*, 36, 130 – 135.
9. Shkuratov O.I. (2013). Basic elements of guarantee of food and ecological safety of Ukraine / OI Shkuratov // *Economics of nature management and environmental protection*. – P. 160–165.

Дані про авторів**Малихіна Оксана Михайлівна,**

к.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Ищенко Татьяна Михайлівна,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Савчук Тетяна Валеріївна,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Петренко Ганна Сосоївна,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Данные об авторах**Малыхина Оксана Михайловна,**

к.э.н., доцент, профессор кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Ищенко Татьяна Михайловна,

к.э.н., доцент кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Савчук Татьяна Валерьевна,

к.э.н., доцент кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Петренко Анна Сосоевна,

к.э.н., доцент кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Data about the authors**Oksana Malykhina,**

Ph.D., Associate Professor, Professor, Department of Management in Construction, Kiev National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Tatyana Ishchenko,

Ph.D., Associate Professor, Department of Management in Construction, Kiev National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Tatyana Savchuk,

Ph.D., associate professor of the Department of Management in Construction, Kiev National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Hanna Petrenko,

Ph.D., Associate Professor, Department of Management in Construction, Kiev National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 338.47

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699115>
КУДРИЦЬКА Н.В.

Методологія оцінки конкурентоспроможності морських портів

Стаття присвячена актуальній проблемі визначення основних напрямів підвищення конкурентоспроможності морських портів та удосконалення методології її оцінки. Багатогранність сучасної конкуренції зумовлює різноманіття авторських позицій у питанні визначення сутності конкурентоспроможності.

Актуальність проблем підвищення конкурентоспроможності морських портів України підтверджена у наступних нормативно-правових актах: Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року, Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року, Законі України «Про морські порти України», Морській доктрині України на період до 2035 року.

У статті розглянутий методологічний підхід до оцінки конкурентоспроможності порту Антверпен з використанням психометричної шкали Лайкерта на основі розширеної версії «діамантового» підходу Портера, яка передбачає чотири блоки: факторні умови; попит; пов'язані галузі та стратегія фірми; структура та суперництво. Уведення «діамантових» рамок дозволило розширити визначення переваг та слабких місць специфічного портового кластеру, надало можливість зробити суттєвий внесок у розвиток політики та менеджменту порту.

Визначені основні напрями підвищення конкурентоспроможності портів України, а саме: дотримання вимог до агентських компаній, покращення їх фінансової спроможності та репутації; надання якісних послуг експедирування та складування вантажів; удосконалення нормативно-правової бази, яка сприяє імплементації вітчизняного законодавства у сфері морського транспорту до вимог ЄС та усього світу.

Ключові слова: морські порти, конкурентоспроможність, методологія оцінки, психометрична шкала Лайкерта.

КУДРИЦЬКА Н.В.

Методологія оцінки конкурентоспроможності морських портів

Стаття посвячена актуальній проблемі визначення основних напрямів підвищення конкурентоспроможності морських портів та удосконалення методології її оцінки. Многосторонність сучасної конкуренції обумовлює різноманітність авторських позицій у питанні визначення сутності конкурентоспроможності.

ределения сущности конкурентоспособности.

Актуальность проблем повышения конкурентоспособности морских портов Украины подтверждена в следующих нормативно–правовых актах: Национальной транспортной стратегии Украины на период до 2030 года, Стратегии развития морских портов Украины на период до 2038 года, Законе Украины «О морских портах Украины», Морской доктрине Украины на период до 2035 года.

В статье рассмотрен методологический подход к оценке конкурентоспособности порта Антверпен с использованием психометрической шкалы Лайкерта на основе расширенной версии «бриллиантового» подхода Портера, которая предусматривает четыре блока: факторные условия; спрос; связанные отрасли и стратегия фирмы; структура и соперничество. Введение «бриллиантовых» рамок позволило расширить определение преимуществ и слабых мест специфического портового кластера, дало возможность сделать существенный вклад в развитие политики и менеджмента порта.

Определены основные направления повышения конкурентоспособности портов Украины, а именно: соблюдение требований к агентским компаниям, улучшение их финансовой состоятельности и репутации; предоставление качественных услуг экспедирования и складирования грузов; совершенствование нормативно–правовой базы, которая способствует имплементации отечественного законодательства в сфере морского транспорта с требованиями ЕС и всего мира.

Ключевые слова: морские порты, конкурентоспособность, методология оценки, психометрическая шкала Лайкерта.

KUDRYTSKA N.V.

Methodology for assessing the competitiveness of sea ports

The article deals with the actual problem of determining the main directions of increasing the competitiveness of seaports and improving the methodology of its evaluation. The multifaceted nature of modern competition determines the diversity of authors' positions in determining the essence of competitiveness

The relevance of the problems of increasing the competitiveness of Ukrainian seaports is confirmed in the following legal acts: the National Transport Strategy of Ukraine for the period up to 2030, the Strategy for the development of Ukrainian seaports for the period up to 2038, the Law of Ukraine "On Seaports of Ukraine", the Maritime Doctrine of Ukraine for the period by 2035.

The article considers a methodological approach to assessing the competitiveness of the port of Antwerp using a Likert psychometric scale based on an expanded version of Porter's "diamond" approach, which includes four blocks: factor conditions; demand; related industries and firm strategy; structure and rivalry. The introduction of the diamond framework has expanded the definition of the strengths and weaknesses of a specific port cluster, and has made it possible to make a significant contribution to the development of port policy and management.

The main directions of increasing the competitiveness of Ukrainian ports have been determined, namely: compliance with the requirements for agency companies, improvement of their financial capacity and reputation; provision of quality freight forwarding and warehousing services; improving the legal framework that facilitates the implementation of national maritime transport legislation to EU and worldwide requirements.

Keywords: seaports, competitiveness, assessment methodology, Likert psychometric scale.

Постановка проблеми. Вхідження вітчизняного морського транспорту в систему світових господарських зв'язків в умовах глобалізації виявило наявність складних проблем в його діяльності враховуючи жорстку конкуренцію з боку за-

кордонних транспортних компаній. У цих умовах перед суб'єктами господарювання, що діють на даному ринку послуг з особливою актуальністю постають завдання пошуку дієвих методологічно–практичних підходів щодо забезпечення ви-

сокого рівня їх конкурентоспроможності, важливою частиною вирішення якого виступає надійна методологія аналізу конкуренції на транспортному ринку. Адже, конкурентоспроможність будь-якого суб'єкта ринкових відносин може бути визначена лише в процесі фактичної конкурентної боротьби; тому питання зміцнення конкурентоспроможності слід розглядати через призму проблем ефективності конкуренції та конкурентних відносин [1].

Актуальність проблем підвищення конкурентоспроможності морських портів України підтверджена у наступних нормативно-правових актах: Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року, Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року, Законі України «Про морські порти України», Морській доктрині України на період до 2035 року.

Як визначено у Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року «від ефективності функціонування морських портів, рівня їх технологічного та технічного оснащення, відповідності системи управління та розвитку інфраструктури сучасним міжнародним вимогам належить конкурентоспроможність вітчизняного транспортного комплексу на світовому ринку» [2].

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми удосконалення методології оцінки конкурентоспроможності морських портів присвячено багато наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених.

Стаття бельгійських вчених [3] присвячена визначенню конкурентних позицій порту Антверпена у порівнянні з основними конкурентами (Гамбург, Гавр) методом експертних оцінок.

У статті іспанських вчених Кастілло–Манзано та ін. [4] розглядаються проблеми конкуренції портів з використанням теорії прийняття рішень з кількома цілями за допомогою методу Прометей, що робить можливим створення індексу, який об'єднує різні фактори прийняття рішень для ранжирування іспанських портів. Конкурентоспроможність морського порту визначається як здатність створювати додаткову вартість і підтримувати свою основну діяльність, розробляти та впроваджувати різні стратегії, залучати більшу кількість клієнтів і трафіку в навколишньому оточенні.

У статті Бодровцевої Н.Ю. [5] для оцінки конкурентоспроможності морських портів з позицій міжпортової конкуренції пропонується

використовувати метод «Аналіз середовища функціонування», в основу якого покладено фундаментальні положення математичної економіки – теорія виробничих функцій, модель Леонтьєва, оптимальність по Парето. Суть методу полягає в тому, що порт досліджується як складний об'єкт, діяльність якого складається з безлічі виробничих процесів, володіє множиною вхідних і вихідних параметрів, при цьому аналізується ефективність діяльності об'єкта в навколишньому середовищі, яка знаходиться з рішення задачі нелінійного математичного програмування.

Дисертація Бойка С.Ю. [6] присвячена дослідженню напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку вантажних портів, оцінці ефективності діяльності порту, яка враховує параметри вантажних перевезень, розвиток маркетингової роботи, стратегію управління персоналом, забезпечення конкурентоспроможності послуг порту на основі участі його у розвитку регіонального морегосподарського комплексу.

У дисертації Новікової К.В. [7] досліджено теоретичні, організаційно-економічні та науково-практичні засади вдосконалення економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємств водного транспорту та обґрунтування ефективних шляхів її підвищення. На основі врахування цілого спектру детермінант конкурентоспроможності портового господарства, автором було запропоновано систематизувати детермінанти, що формують інтегральний рівень конкурентоспроможності.

Метою статті є формулювання шляхів удосконалення методології та напрямів підвищення конкурентоспроможності морських портів з урахуванням міжнародних та вітчизняних наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Необхідним напрямом створення сучасної системи управління морськими портами України є спрямування зусиль на проведення змін, які мають бути направлені на розвиток конкурентних відносин, що сприятиме більш ефективній адаптації до ринкових умов господарювання, а також забезпечить реалізацію довгострокової стратегії розвитку.

У сфері морських портів на даний час існує досить багато методів, що дають репрезентативні результати, які можуть бути використані при оцінці конкурентоспроможності з позицій вну-

трішньопортової конкуренції. Принципово інша ситуація склалася щодо оцінки конкурентоспроможності морських портів з позицій міжпортової конкуренції, методологія якої зводиться, в основному, до використання методів, заснованих на експертних оцінках. Складнощі застосування даних методів полягають у забезпеченні компетенції і незалежності суджень експертів, які залучаються до оцінки.

Стаття бельгійських вчених [3] присвячена визначенню переваг розташування, що визначають конкурентні позиції порту Антверпена щодо обробки контейнерів та вантажів у порівнянні з основними конкурентами (Гамбург, Гавр) методом опитування 75 експертів. Авторами розроблено концептуальну основу для аналізу конкурентоспроможності морських портів на основі розширеної версії «діамантового» підходу Портера, яка передбачає чотири блоки: факторні умови; попит; пов'язані галузі та стратегія фірми; структура та суперництво. Портер запропонував принцип керування підприємством, який не представляє окремих «діамантовий» компонент, а скоріше зовнішні фактори, що впливають на чотири принципіві блоки факторів та зв'язки між ними.

Респонденти представляли дискретні оцінки всіх змінних матриці між -2 до $+2$ за психометричною шкалою Лайкерта, як функцію сприйняття негативного або позитивного впливу на конкурентоспроможність порту Антверпен у порівнянні із його основними суперниками в Гамбург–Гаврському регіоні.

У результаті опитування було отримано від кожного респондента m матрицю $X^{(m)}$ з 14 рядками та 11 колонками. Деякі респонденти систематично надавали більш екстремальні відповіді, інші – більш помірні. Для коригування даних ефектів z -бали були обчислені шляхом центрування навколо середнього (AVE) і масштабування за допомогою стандартного відхилення (SD):

$$z_{ij}^{(m)} = \frac{x_{ij}^{(m)} - AVE_m(x_{ij}^{(m)})}{SD_m(x_{ij}^{(m)})},$$

де $i=1, \dots, 14; j=1, \dots, 11$. 75 матриць $Z^{(m)}$ були сумовані в одну матрицю Z , приймаючи середні z -бали кожної клітинки матриці, тобто $z_{ij} = AVE_m(z_{ij}^{(m)})$

Ключовою метою даного аналізу було встановлення рядків та колонок матриці, які отримують позитивне чи негативне оцінювання та визначення їх взаємодії (табл.).

Аналіз показав, що найбільші оцінки позитивного впливу були у таких клітинках матриці: «діяльність морських агентів, експедиторів, діяльність у межах кластеру/зовнішня інфраструктура» $+1,6711$; «промисловість/зовнішня інфраструктура» $+0,8332$; «складування/зовнішня інфраструктура» $+0,8320$; «діяльність морських агентів, експедиторів, діяльність у межах кластеру/конкуренція у кластері» $+0,8103$; «складування /інфраструктура» $+0,7984$; «перевезення/зовнішня інфраструктура» $+0,7842$; «перевезення / людський капітал» $+0,7443$. Це показує, яке велике значення для конкурентоспроможності портів має ефективна діяльність морських агентів.

Асоціація морських організацій порту Антверпен дає наступне визначення морському агенту: «Морський агент – це особа, якій від імені та за дорученням судовласників, фрахтувальників, капітанів суден доручено спостерігати за діяльністю судна і вести справи останнього, забезпечуючи в найширшому розумінні всі дії, необхідні для здійснення транспортних операцій, включаючи митне оформлення і взаємодію з іншими організаціями, зокрема, з одержувачами і відправниками вантажів, виконання будь-яких справ, що мають безпосереднє відношення до доручення, а також надання посередницьких послуг в якості представника перевізника при укладанні фрахтових угод» [8].

Від компетентності та професіоналізму морських агентів залежить ефективність доставки вантажів морським транспортом. При цьому, в Україні спостерігається неконтрольоване зростання кількості агентських компаній, більшість яких обробляють одно/два судна протягом року. На даний момент в Україні зареєстровано не менше 350 агентських компаній. При цьому, 15,6% загального числа суднозаходів обробляється всього 5 компаніями. Відповідно, більша частина агентських компаній в Україні має дуже обмежений практичний досвід, що не може не позначатися на якості їх послуг» [9].

Міжнародний досвід корисний для вдосконалення цього виду діяльності в Україні з урахуванням практичних потреб галузі. Проведений аналіз основних критеріїв послуг морського агентування у провідних портах світу дозволяє виділити кілька основних вимог до агентських компаній, що дозволяють забезпечити високий рівень якості їх послуг.

Матриця конкурентоспроможності порту Антверпен у порівнянні із його основними суперниками в Гамбург– Гаврському регіоні

	Логістичні ланцюги											
	Доступ до моря			Сектори діяльності порту					Внутрішній транспорт			
	Відкритий доступ до моря	Доставка вантажів	Перевезення	Складування	Логістика	Промисловість	Діяльність морських агентів, експедиторів	Діяльність у межах кластеру	Дороги	Залізниця	Внутрішня навігація	
Фактори умов	Інфраструктура порту	0,9352	0,1341	0,7422	0,7984	0,4880	0,5913	0,6660	0,3772	0,0371	0,0072	0,1498
	Зовнішня інфраструктура	0,0219	0,0286	0,78420	0,8320	0,2036	0,8332	1,6711	0,4100	0,0412	0,0169	-0,1084
	Людський капітал	-0,9914	0,2386	0,7443	-0,2920	-0,2512	0,1399	0,5939	-0,5821	-0,0397	-0,2593	-0,7301
	Логістичні технології / комунікативні системи	0,1639	0,2050	0,2685	0,1425	0,1767	0,0546	0,2629	0,1025	-0,1428	0,0971	-0,2707
Стратегія фірми, структура та су-перництво	Конкуренція у кластері	-1,4780	0,3634	0,6643	0,6807	0,3264	0,2393	0,8103	0,4808	0,2535	-0,0314	-0,8661
	Конкуренція поза кластеру	-0,4992	0,1493	0,5442	0,0281	-0,0430	0,0752	0,1290	0,0130	0,1618	0,0541	-0,3244
	Співпраця у кластері	-0,1414	-0,0131	-0,0280	0,2201	-0,0536	0,1600	-0,1573	-0,0504	-0,1085	-0,1019	-0,1192
Політ	Співпраця поза кластеру	-0,0241	0,0366	0,1109	-0,0103	-0,0171	0,0298	0,0723	0,0337	-0,0075	0,0448	-0,0741
	Відносини з клієнтами у кластері	0,0740	0,3680	0,4486	0,5327	0,3579	0,2760	0,4899	0,3169	0,1858	0,3054	0,0677
	Відносини з клієнтами поза кластеру	-0,0827	0,1790	0,2669	0,2575	0,2875	0,1374	0,4102	0,1998	0,0268	0,1035	-0,0504
Уряд	Державний вплив на рівні порту	-0,3351	-0,1387	0,2528	-0,0358	-0,0551	-0,0940	-0,0916	-0,2486	-0,3336	-0,0985	-0,3198
	Державний вплив на регіональному рівні	-0,7423	-0,2409	-0,0983	-0,0845	-0,2450	-0,1452	-0,1504	-0,1661	-0,4866	-0,1228	-0,5308
	Державний вплив на національному, міжнародному рівні	-1,3505	-0,7798	-0,8146	-0,7884	-0,8154	-0,7761	-0,7937	-0,8526	-1,0877	-0,8137	-1,3448
Суміжні та підтримуючі галузі		-0,0217	0,0706	0,0799	0,0387	0,0387	0,0458	0,0796	0,0387	0,0179	-0,0202	-0,0217

Джерело: Haezendonck E., Pison G., Rousseeuw P., Struyf A. & Verbeke A. (2000) Competitive advantage of seaports. *International Journal of maritime economics*, volume II, number 2, 69–82

Визначальним критерієм успішного функціонування агентської компанії на ринку є репутація і фінансова забезпеченість. Так, наприклад, для укладення договору агентування суден у Ризькому порту необхідна наявність у морського агента» [9]:

- статутного капіталу не менше 7114 євро;
- наявність в штаті підприємства сертифікованих судових агентів (фізичних осіб);
- дія страхівки цивільно-правової відповідальності професійної діяльності;
- план агентування кількості суден в рамках договору;
- інші критерії, встановлені портом.

Про важливість репутації та фінансової спроможності компанії на ринку агентських послуг свідчить досвід Великобританії. Так, адміністрація порту при роботі з агентом оцінює кредитний рейтинг компанії для визначення фінансових ризиків співпраці з агентської організацією. Кредитні рейтинги компаній (від 0 до 100, де 100 означає мінімальний ризик співпраці) надаються спеціалізованими агентствами (наприклад, Агентством кредитного рейтингу «Creditsafe UK») на основі відкритої щорічної фінансової звітності з онлайн реєстру компаній «Companies House».

Для роботи в портах Китаю потенційний морський агент подає попередню заявку з дотриманням всіх інструкцій, після чого апліканту призначається співбесіда на знання агентської роботи (робота з документами, заповнення відповідних форм, знання імміграційних, портових і митних вимог, імпорту, експорту та транзиту небезпечних вантажів, медична допомога тощо). При успішній співбесіді агент вноситься до тимчасового реєстру, сплачує відповідні платежі. Далі відбувається процедура перевірки наданих документів і своєчасність сплат агентом і, за умови агентування більше одного каботажного судна та здійснення більше 18 суднозаходів або більше шести океанських суден та 12 суднозаходів, він вноситься до підтвердженого реєстру.

У Сінгапурі процедура реєстрації морських агентів така ж, як і при реєстрації будь-якого іншого бізнесу в країні і відбувається вона спеціальним органом з обліку та корпоративного регулювання (ACRA – The Accounting and Corporate Regulatory Authority). Крім здійснення процедурних кроків для отримання профілю компанії в ACRA, морський агент повинен внести певні депозити (до 35 тисяч доларів США) при реєстрації

у таких системах, як: імміграційна онлайн-платформа, платформа MARINET Морської і портової служби, платформа iMos для замовлення послуг лоцманів, буксирування і постачання питної води служби сінгапурського порту.

Треба відмітити, що не менш важливим фактором конкурентоспроможності порту є експедиційні послуги. Експедирування вантажу може відбуватися за двома різними видами – внутрішній портовий та глобальний, коли процедура охоплює весь період переміщення. Процедура зберігання доставлених в порт вантажів також передбачає низку особливостей. Іноді виникає потреба не вивозити вантаж, який прибув в контейнері, а дочекатися певного часу для його переправлення. У такому випадку необхідна послуга зберігання, яка може бути як короткостроковою, так і довгостроковою. Зберігання вантажу також може передбачати його розвантаження і переміщення на склад, з подальшим пошуком автотранспортного засобу або залізничного транспорту.

Аналізуючи фактори негативного впливу на конкурентоспроможність морського порту Антверпен (табл.) було виявлено, що найбільше значення має клітинка матриці, «відкритий доступ до моря / конкуренція у кластері» – 1,4780, що вказує на обмеженість відкритого доступу до моря порту.

Також значний негативний вплив має місце фактору «національний та міжнародний рівень державного втручання» з ланками логістичних ланцюгів: «відкритий доступ до моря» – 1,3505; «внутрішня навігація» – 1,3448; «дороги» – 1,0877 та іншими. Це свідчить про те, що експерти негативно оцінили ефективність прийняття рішень державними структурами, які не сприяють розвитку конкурентоспроможності морських портів.

У результаті проведеного аналізу матриці конкурентоспроможності виявлені ключові недоліки порту Антверпен, а саме: слабка конкурентоспроможність внутрішніх навігаційних служб та обмежена морська доступність. Уведення «діамантових» рамок дозволило розширити визначення переваг та слабких місць специфічного портового кластеру, надало можливість зробити суттєвий внесок у розвиток політики та менеджменту порту.

Висновки

Підсумовуючи вищенаведене, треба відмітити необхідність урахування зарубіжного та вітчизняного досвіду з питань удосконалення методо-

логії оцінки конкурентоспроможності морських портів, подальших наукових досліджень розробки методів оцінки конкурентного середовища водного транспорту.

До основних проблем, які впливають на конкурентоспроможність морських портів України можна віднести необхідність підвищення рівня вимог до агентських компаній, скорочення їх чисельності за рахунок малих неефективних агентств, покращення фінансової спроможності та репутації. Важливим фактором конкурентоспроможності портів також є надання якісних послуг експедирування та складування вантажів, а також проходження усіх ланок логістичного ланцюга доставки вантажу.

З метою покращення конкурентоспроможності морських портів України необхідно удосконалювати вітчизняне законодавство у сфері морського транспорту відповідно вимог ЄС та усього світу.

Прогресивними шляхами удосконалення методології оцінки конкурентоспроможності морських портів є застосування методу експертних оцінок з використанням психометричної шкали Лайкерта на основі «діамантового» підходу Портера, методу «Аналіз середовища функціонування» за допомогою нелінійного програмування, розробки інтегрального рівня конкурентоспроможності, методів теорії нечітких множин.

Список використаних джерел

1. Сич Є.М., Бойко О.В., Бігун Ю.В. Конкуренція та конкурентоспроможність на транспортному ринку: методологія аналізу. – URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1hDIq1IwvSQJ:jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/download/2510/2500+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.

2. Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2013>.

3. Haezendonck E., Pison G., Rousseeuw P., Struyf A. & Verbeke A. (2000) Competitive advantage of seaports. *International Journal of maritime economics*, volume II, number 2, 69–82.

4. Castillo-Manzano, J., Castro-Nunes, M., Laxe, F., Lypes-Valpuesta, L. and Arevalo-Quijada, M. (2009) Low-cost port competitiveness index Implementation in the Spanish port system. *Marine Policy* 33(4): 591 – 598.

5. Бодровцева Н. Ю. Оценка конкурентоспособности морских портов с использованием метода «Анализ среды функционирования» [Текст] // Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы VI Меж-

дунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2017 г.). – СПб.: Свое издательство, 2017. – С. 208–213. – URL: <https://moluch.ru/conf/econ/archive/263/13421>.

6. Бойко С.Ю. Формування організаційно-економічного механізму функціонування та розвитку вантажних портів – URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

7. Новікова К.В. Економічний механізм забезпечення конкурентоздатності транспортних підприємств України. – URL: <https://pstu.edu/wp-content/uploads/2018/09>.

8. Морские агенты, их классификация. – URL: <https://deckofficer.ru/news/item/morskie-agenty-ikh-klassifikatsiya>

9. АМПУ. Как количество превратит в качество? URL: <http://www.uspa.gov.ua/ru/press-tsentr/analitika/analitika-2018/16473-morskie-agenty-kak-kolichestvo-prevrati>.

References

1. Sych Ye.M., Boiko O.V., Bihun Yu.V. Konkurentsiia ta konkurentospromozhnist na transportnomu rynku: metodolohiia analizu. – URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1hDIq1IwvSQJ:jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/download/2510/2500+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.

2. Stratehiia rozvytku morskyykh portiv Ukrainy na period do 2038 roku. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2013>.

3. Haezendonck E., Pison G., Rousseeuw P., Struyf A. & Verbeke A. (2000) Competitive advantage of seaports. *International Journal of maritime economics*, volume II, number 2, 69–82.

4. Castillo-Manzano, J., Castro-Nunes, M., Laxe, F., Lypes-Valpuesta, L. and Arevalo-Quijada, M. (2009) Low-cost port competitiveness index Implementation in the Spanish port system. *Marine Policy* 33(4): 591 – 598.

5. Bodrovceva N. Yu. Ocenka konkurentosposobnosti morskikh portov s ispolzovaniem metoda «Analiz sredy funkcionirovaniya» [Tekst] // Problemy i perspektivy ekonomiki i upravleniya: materialy VI Mezhdunar. nauch. konf. (g. Sankt-Peterburg, dekabr 2017 g.). – SPb.: Svoe izdatelstvo, 2017. – S. 208–213. – URL: <https://moluch.ru/conf/econ/archive/263/13421>

6. Boiko S.Iu. Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu funktsionuvannia ta rozvytku vantznykh portiv – URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

7. Novikova K.V. Ekonomichniy mekhanizm zabezpechennia konkurentozdatnosti transportnykh pidpriemstv Ukrainy. – URL: <https://pstu.edu/wp-content/uploads/2018/09>.

8. Morskie agenty, ih klasyfikaciya.– URL: <https://deck-officer.ru/news/item/morskie-agenty-ikh-klasyfikatsiya>

9. AMPU. Kak kolichestvo prevratit v kachestvo? URL: <http://www.uspa.gov.ua/ru/press-tsentr/analitika/analitika-2018/16473-morskie-agenty-kak-kolichestvo-prevratit>.

Дані про автора

Кудрицька Наталія Василівна,

к.е.н., с.н.с., Інститут економіки та прогнозування
НАН України

e-mail natalyust@ukr.net

Данные об авторе

Кудрицкая Наталья Васильевна,

к.э.н., с.н.с., Институт экономики и прогнозирования
НАН Украины

e-mail natalyust@ukr.net

Information about the author

Natalia Kudritska,

Candidate of Science (Economics), PhD, Institute of
Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

e-mail natalyust@ukr.net

УДК 330.34.014–026.23:338.48–44(1–22)–047.44:001.8:005.336.1

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699123>

ЧОБАЛЬ Л.Ю.,

КЛЯП М.П.,

РОМАН Я.Ю.

Методика оцінки економічної ефективності стратегій суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму

Предметом дослідження є методика оцінки економічної ефективності стратегій суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму.

Мета дослідження – окреслити методичні підходи до визначення економічної ефективності стратегій суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. Дано визначення сутності поняття «ефективна стратегія». Наведено ознаки ефективної стратегії. Виділено етапи щодо методики оцінки економічної ефективності вибраних стратегій суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. Окреслено методику оцінки економічної ефективності вибраних стратегій суб'єктів підприємництва сільського аграрного туризму, яка розглядає економічну ефективність стратегій як результативність економічної системи, що виражається у відношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів. При цьому виділено дві основні групи показників ефективності – господарської та фінансової діяльності.

Ключові слова: економічна ефективність, сільський аграрний туризм, стратегія, підприємство, менеджмент, конкурентоспроможність, рентабельність, показники ефективності.

ЧОБАЛЬ Л.Ю.,

КЛЯП М.П.,

РОМАН Я.Ю.

Методика оценки экономической эффективности стратегий субъектов предпринимательства сферы сельского аграрного туризма

Предметом исследования является методика оценки экономической эффективности стратегий субъектов предпринимательства сферы сельского аграрного туризма.

Цель исследования – определить методические подходы к определению экономической эффективности стратегий субъектов предпринимательства сферы сельского аграрного туризма.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. Дано определение сущности понятия «эффективная стратегия». Приведены признаки эффективной стратегии. Выделены этапы по методике оценки экономической эффективности выбранных стратегий субъектов предпринимательства сферы сельского аграрного туризма.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы. Определена методика оценки экономической эффективности выбранных стратегий субъектов предпринимательства сельского аграрного туризма, которая рассматривает экономическую эффективность стратегий как результативность экономической системы, выражающаяся в отношении полезных конечных результатов ее функционирования к затраченным ресурсам. При этом выделены две основные группы показателей эффективности – хозяйственной и финансовой деятельности.

Ключевые слова: экономическая эффективность, сельский аграрный туризм, стратегия, предприятие, менеджмент, конкурентоспособность, рентабельность, показатели эффективности.

CHOBAL L.Yu.,
KLYAP M.P.,
ROMAN Y.Y.

Methods for assessing the economic effectiveness of business entities strategies in the sphere of rural agrarian tourism

The subject of the study is a methodology for evaluating the economic effectiveness of business entities strategies in the sphere of rural agrarian tourism.

The purpose of the study is to outline methodological approaches to determining the economic effectiveness of business entities strategies in the sphere of rural agrarian tourism.

Research methods. The dialectical method of scientific knowledge, method of analysis and synthesis, comparative method, method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The definition of the essence of the concept of «effective strategy» is given. The features of an effective strategy are outlined. The stages of the methodology for evaluating the economic effectiveness of selected strategies of business entities in the sphere of rural agrarian tourism are highlighted.

Conclusions. The results of the study were the following conclusions. The methodology for evaluating the economic effectiveness of selected strategies of business entities in the sphere of rural agrarian tourism is outlined, which considers the economic effectiveness of the strategies as the effectiveness of the economic system, which is expressed in terms of the useful for end results of its functioning to the expended resources. There are two main groups of performance indicators – economic and financial activities.

Keywords: economic efficiency, rural agrarian tourism, strategy, enterprise, management, competitiveness, profitability, performance indicators.

Постановка проблеми. Недостатнє методологічне підґрунтя оцінки результатів діяльності, зумовлене нестійким розвитком туристичної сфери у сучасних умовах, може негативно впливати на результативність діяльності останньої. Після формування стратегій управління й розвитку суб'єкту підприємництва сфери сільського аграрного туризму здійснюється перехід до наступних етапів стратегічного управлін-

ня, пов'язаних із реалізацією обраних стратегій. При цьому особливої ваги набуває комплексна й об'єктивна оцінка ефективності вибраних стратегій, що дає змогу визначити характер і ступінь їхнього впливу на діяльність суб'єкту підприємництва сфери сільського аграрного туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питання розвитку сільського аграрного туризму присвячені праці

О. Ареф'євої, Т. Булаха, В. Гловацької, Ю. Зінько, Н. Липчук, М. Рутинського, Т. Ткаченко та ін. Однак, на даний час існує низка невирішених проблем у напрямку управління туристичною підприємницькою діяльністю і аграрній сфері, зокрема питання формування дієвих стратегій управління підприємствами цієї сфери діяльності.

Мета статті – окреслити методичні підходи до визначення економічної ефективності стратегій суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність поняття «ефективність стратегії». Відомий науковець Р.А. Фатхутдінов зазначає, що ефективність стратегії – це співвідношення досягнутого ефекту і здійснених витрат [10]. Ще одне визначення цього поняття трактується як розмір грошового потоку, який необхідно отримати, дисконтованого до поточної вартості [1]. Ознаками ефективної стратегії є: адекватність стратегії (потребам середовища, ресурсам і цінностям організації та її основній меті); виконуваність стратегії (забезпеченість ресурсами, відповідність вимогам та інтересам суб'єктів, яким належить її втілювати, відповідність поточному історичному моменту); прийнятність стратегії (відповідність стратегічним суспільним потребам та інтересам, належна очікувана віддача, наявність ефекту синергізму, прийнятний рівень ризиків реалізації стратегії).

Отже, ефективність стратегії – це оцінка досягнення цілей підприємства, а саме досягнення певного рівня конкурентоспроможності та фінансової незалежності.

Згідно з традиційним підходом, при оцінюванні ефективності організаційних перетворень зосереджують увагу на визначенні економічної ефективності у кількісних показниках, наприклад, підвищення продуктивності праці робітників, загальної рентабельності підприємства, отже, одержання позитивної різниці між результатами і витратами.

Розглянемо методику оцінки економічної ефективності обраних стратегій суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму, яка визначає економічну ефективність стратегії як результативність економічної системи, що виражається у відношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів. При цьому необхідно виділити дві основні групи показників ефективності: ефективності господарської діяльності та ефективності фінансової діяльності.

Методика оцінки економічної ефективності вибраних стратегій передбачає наявність кількох етапів.

1. Проведення всебічного аналізу стану суб'єктів підприємництва в сфері сільського аграрного туризму для виявлення правильності обраних ними стратегій, спроможності забезпечити їх сталий розвиток і конкурентоздатність в довгостроковій перспективі.

Формування системи показників, що характеризують господарські та фінансові аспекти діяльності суб'єктів підприємництва в сфері сільського аграрного туризму, які дають змогу оцінити його забезпеченість різними ресурсами, ефективність їх використання й характер фінансових результатів функціонування суб'єкту підприємництва.

Вибір на основі сформованої системи показників комплексного інтегрального показника ефективності фінансової й господарської діяльності суб'єктів підприємництва в сфері сільського аграрного туризму, що дозволив би узагальнити результати аналізу, одержані на основі значень часткових показників.

4. Аналіз динаміки інтегрального показника для даного суб'єкту підприємництва в сфері сільського аграрного туризму у часі (до і після реалізації вибраної стратегії), а також (при потребі) зіставлення значень показника для різних суб'єктів підприємництва.

Розглянемо систему показників ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва з урахуванням специфіки суб'єктів підприємництва в сфері сільського аграрного туризму. До першої групи показників віднесено показники ефективності господарської діяльності суб'єктів підприємництва:

1. Ефективності використання основних фондів, що мають значення, насамперед, для суб'єктів підприємництва в сфері сільського аграрного туризму у галузі розміщення туристів.

2. Ефективності використання обігових коштів.

3. Ефективності використання персоналу, що характеризують продуктивність праці.

4. Ділової активності.

До другої групи увійшли показники, що характеризують фінансовий стан суб'єкту підприємництва та ефективність фінансової складової його діяльності:

1. Показники платоспроможності, що характеризують здатність суб'єктів підприємництва в сфері сільського аграрного туризму розрахову-

ватися за своїми зовнішніми зобов'язаннями і обчислюються виходячи з того, що суб'єкт підприємництва вважається ліквідним, якщо він в стані виконати свої короткострокові зобов'язання, реалізуючи оборотні активи.

2. Показники структури джерел коштів характеризують оптимальність формування й розподілу фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва в сфері сільського аграрного туризму.

3. Показники рентабельності характеризують одержаний суб'єктом підприємництва економічний результат від його діяльності, що припадає на одиницю витрачених ресурсів.

Наведена система показників – показники нульового рівня узагальнення. Вони можуть дати комплексну уяву про діяльність суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму, за умови, якщо їх відслідковувати в динаміці й порівнювати з аналогічними показниками діяльності інших суб'єктів підприємництва.

Висновки

Відповідно до методики, економічна ефективність стратегії розглядається як результативність економічної системи, що відображається у відношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів. При цьому виділено дві основні групи показників ефективності: сільськогосподарської діяльності (пов'язаної з виробничою стороною функціонування суб'єкту підприємництва) і туристичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление / пер. с англ. СПб.: Питер, 2002. 544 с.
2. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.1. С. 125–130.
3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2011. Вип. 21.11. С. 201–205.
4. Гоголь Г. П., Колодійчук А. В., Яремко А. Ю. Сутність збутової діяльності машинобудівних підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2010. Вип. 20.7. С. 148–153.
5. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи іннова-

ційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.9. С. 191–196.

6. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.13. С. 172–178.

7. Коробов М. Я. Фінансово–економічний аналіз діяльності підприємств. К.: Знання, 2000. 378 с.

8. Мех Я., Чорний Р. Соціалізація системи обліку в контексті контролю за використанням внутрішніх резервів підприємства // Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку: матеріали IV Міжнародної науково–практичної конференції (Тернопіль, жовтень 2008 р.). Тернопіль: THEU, 2008. С. 215–218.

9. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.10. С. 222–227.

10. Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг: учебник. М.: Бизнес–школа «Интел–Синтез», 2000. 640 с.

11. Чорна Н. Проблеми розвитку підприємництва в Україні // Прикладна економіка – від теорії до практики: матеріали Міжн. науково–практичної конференції (Тернопіль, 27 жовтня 2017 р.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2018. С. 77–79.

References

1. Aaker, D. (2002). Strategicheskoye rynochnoye upravleniye [Strategic market management]. Translated from English. St. Petersburg: Peter. [in Russian].
2. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.1 (pp. 125–130). [in Ukrainian].
3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].
4. Hohol, H. P., Kolodiychuk, A. V., & Yaremko, A. Yu. (2010). Sutnist' zbutovoyi diyal'nosti mashynobudivnykh pidpryyemstv [The essence of the sales activities of machine–building enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 148–153). [in Ukrainian].

5. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy V. M., & Semchuk Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine–building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.13 (pp. 172–178). [in Ukrainian].

7. Korobov, M. Ya. (2000). Finansovo–ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstv. K.: Znannya [Financial and economic analysis of the enterprises activity]. Kyiv: Knowledge. [in Ukrainian].

8. Mekh, Ya., & Chorny, R. (2008). Sotsializatsiya systemy obliku v konteksti kontrolyu za vykorystanniam vnutrishnikh rezerviv pidpryyemstva [Socialization of the accounting system in the context of control over the use of internal reserves of the enterprise]. In *Teoriya i praktyka ekonomichnoho analizu: suchasnyy stan, aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku* [Theory and practice of economic analysis: current state, actual problems and prospects of development]: Materials of the IV International scientific and practical conference (Ternopil, October 2008): (pp. 215–218). Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].

9. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Upravlinnya konkurentospromozhnistyuu mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Management of competitiveness of machine–building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.10 (pp. 222–227). [in Ukrainian].

10. Fatkhutdinov, R. A. [2000]. Strategicheskyy marketing [Strategic marketing]: Textbook. Moscow: Business School «Intel–Synthesis». [in Russian].

11. Chorna, N. (2018). Problemy rozvytku pidpryyemnytstva v Ukrayini [Problems of entrepreneurship development in Ukraine]. In *Prykladna ekonomika – vid teorii do praktyky* [Applied Economics – From Theory to Practice]: Materials of the International Scientific and Practical Conference (Ternopil, Oct 27, 2017) (pp. 77–79). Ternopil. [in Ukrainian].

Дані про авторів

Чобаль Людмила Юріївна,

к.е.н., доцент Ужгородського торговельно–економічного інституту Київського національного торговельно–економічного університету

e-mail: lchobal@ukr.net

Кляп Михайло Петрович,

к.ф.–м.н., доцент Ужгородського торговельно–економічного інституту Київського національного торговельно–економічного університету

e-mail: info@utei–knteu.org.ua

Роман Яніна Юріївна,

викладач циклової комісії з туристичного обслуговування, Природничо–гуманітарний коледж ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: romanyu@i.ua

Данные об авторах

Чобаль Людмила Юрьевна,

к.э.н., доцент Ужгородского торгово–экономического института Киевского национального торгово–экономического университета

e-mail: lchobal@ukr.net

Кляп Михаил Петрович,

к.ф.–м.н., доцент Ужгородского торгово–экономического института Киевского национального торгово–экономического университета

e-mail: info@utei–knteu.org.ua

Роман Янина Юрьевна,

преподаватель цикловой комиссии по туристическому обслуживанию, Естественно–гуманитарный колледж ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: romanyu@i.ua

Data about the authors

Lyudmyla Chobal,

Ph.D. (Econ.), Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: lchobal@ukr.net

Mukhaylo Klyap,

Ph.D. (Physics–Math.), Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kiev National Trade and Economic University

e-mail: info@utei–knteu.org.ua

Yanina Roman,

Lecturer of Nature and Humanities College of the Uzhhorod National University

e-mail: romanyu@i.ua

Стратегія діяльності підприємства в умовах монополізації ринку

У статті розглядаються процеси стратегічної діяльності підприємства, яке функціонує в умовах, що характеризуються монополізацією ринку і стикаються з проблемою прийняття рішень. Проблема прийняття економічних рішень – це проблема вибору одного з альтернативних економічних дій, і вона виникає тільки тоді, коли існує не тільки реальна можливість для даного економічного суб'єкта, але також і необхідність вибору між альтернативними діями. Будь-яка економічна дія починається з визначення відповідної потреби. Оскільки наші потреби безмежні, відносно і тимчасове задоволення потреб протягом певного періоду часу веде до подальшого розширення і поглиблення потреб. Але кошти для задоволення потреб (ресурси і технології) завжди обмежені.

Ключові слова: стратегія, монополія, природна монополія, відкрита монополія, рівновага, підприємство, фірма, цінова дискримінація.

ПОПРОЗМАН А.І.

Стратегия деятельности предприятия в условиях монополизации рынка

В статье рассматриваются процессы стратегической деятельности предприятия, функционирующего в условиях, характеризующихся монополизацией рынка и сталкиваются с проблемой принятия решений. Проблема принятия экономических решений – это проблема выбора одного из альтернативных экономических действий, и она возникает только тогда, когда существует не только реальная возможность для данного экономического субъекта, но также и необходимость выбора между альтернативными действиями. Любое экономическое действие начинается с определения соответствующей потребности. Поскольку наши потребности безграничны, относительное и временное удовлетворение потребностей в течении определенного периода времени ведет к дальнейшему расширению и углублению нужд. Но средства для удовлетворения потребностей (ресурсы и технологии) всегда ограничены.

Ключевые слова: стратегия, монополия, естественная монополия, открытая монополия, равновесие, предприятие, фирма, ценовая дискриминация.

POPPOZMAN O.I.

Strategy of enterprise activity in conditions of market monopolization

The article deals with the processes of strategic activity of the enterprise, which operates in conditions characterized by market monopolization and facing the problem of decision making. The problem of economic decision-making is the problem of choosing one of the alternative economic actions, and it arises only when there is not only a real opportunity for a given economic entity, but also the need to choose between alternative actions. Any economic action begins with determining the appropriate need. Because our needs are endless, the relative and temporary satisfaction of needs over a period of time leads to a further expansion and deepening of needs. But the means to meet the needs (resources and technology) are always limited. This restriction is different. First, there is a natural inequality in the proportion of different benefits that exist in nature. Secondly, limitedness encompasses the benefits created by mankind.

This applies not only to the stocks of these types of goods at the moment, but also to the possibilities of replenishing them in these conditions of market monopolization. Thus, the volume and degree of reproducibility of stocks of different goods characterize their limited relative to each other and find expression in the category of rarity of goods. Since any economic action means the consumption of some scarce resources and, at the same time, the diminishing ability to meet another need, the downside of the choice problem is the problem of saving – limiting and allocating funds to solve this problem to ensure that other economic needs are met.

Key words: strategy, monopoly, natural monopoly, open monopoly, balance, enterprise, firm, price discrimination.

Постановка проблеми. За суб'єктами конкурентних відносин розрізняють конкуренцію виробників, покупців, продавців, конкуренцію між покупцями і продавцями. За використовуваними засобами і методами виділяють цінову і нецінову конкуренцію. Всі види конкурентного змагання умовно можна розділити на ті, в яких змагаються між собою виробники, і ті, де головними діючими особами є споживачі, але в ринкових умовах головною є конкуренція виробників товарів та послуг.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблематиці стратегії діяльності підприємств в умовах монополізації ринку присвячені праці таких видатних вчених економістів, науковців, як Ареф'єва О. В., Черевиков Є. Л., Харчук Т. В., Пилипенко О. О., Кондратюк О. І. та інші.

Метою статті є дослідження процесів стратегії діяльності підприємств та методики системних механізмів впливу спрямованих на удосконалення виробничої діяльності підприємств в умовах монополізації ринку.

Виклад основного матеріалу. Основні ознаки монополізму у виробництві і на ринку це: 1. Висока концентрація господарської діяльності в руках одного або декількох об'єднаних підприємств. 2. Домінуюче положення цих підприємств на ринку певних товарів. 3. Встановлення монопольних цін (високих або низьких).

Сутність корисливих дій монополіста зводиться до того, що цілеспрямовано скорочуючи кількість своїх продаж і створюючи тим самим штучний дефіцит на ринку, він добивається підвищення ціни.

Монопсоніст у свою чергу – зменшує закупку у своїх постачальників (фермерів), створює для них штучні труднощі реалізації продукції, змушуючи тим самим знизити ціни.

У залежності від виникнення виділяють два основних види монополій: природну та штучну.

Природна монополія – виникає та існує за об'єктивними причинами. У галузях, де економічно виправдано великомасштабне виробництво, що забезпечує високу ефективність, низькі затрати, а значить і можливість купувати продукцію за нижчими цінами. Там, де доцільно мати єдиний господарський комплекс (метро, водопостачання тощо), так як розподіл цих комплексів на окремі конкуруючі підприємства привело б до невиправданого дублювання капітальних споруд і зростанню витрат. Монополія природна доціль-

на при добуванні рідкісних корисних копалин у особливо сприятливих умовах [1, 2].

Штучна монополія – це монополія спеціально створена шляхом концентрації певної господарської діяльності. При цьому для отримання ринкової влади і надприбутків окремі компанії укрупнюють своє виробництво, поглинають конкурентів або об'єднуються у різні монополістичні союзи, щоб не конкурувати а володіти ринком разом.

У довготерміновому періоді розміри підприємств можуть бути змінені. У залежності від виду монополії умови довготермінової рівноваги можуть суттєво відрізнитись.

Рівновага при відсутності загрози появи конкурентів. У довготерміновому плані монополіст який максимізує прибуток розширює виробництво до тих пір, поки не виробить кількість продукції, яка відповідає граничному доходу і довготерміновим граничним витратам.

При довготерміновій рівновазі фірма – монополіст; По-перше, не може зазнати збитків, так як у такому випадку вона піде з ринку. По-друге, довготермінова рівновага не обов'язково встановлюється у точці мінімуму довготермінових середніх загальних витрат. По-третє, ціна, яка максимізує довготерміновий прибуток фірми-монополіста, буде нижчою, ніж ціна, яка максимізує короткостроковий прибуток.

Відкрита монополія на деякий час стає єдиним постачальником будь-якого товару, але вона не захищена від конкурентів. Відповідно, фірма повинна вибрати ту модель поведінки, яка принесе їй максимальний економічний прибуток і одночасно, буде запобігати проникненню в галузь конкурентів.

З цієї точки зору існує декілька варіантів поведінки відкритої монополії:

По-перше, це підвищення ціни до рівня, який забезпечить отримання максимального короткострокового економічного прибутку, що обов'язково привабить у галузь конкурентів. Ринок перетвориться в олігополістичний, а ціна знизиться. Але, до цього часу фірма уже отримає достатній монопольний прибуток або запропонує новий продукт за максимальною ціною [3, 7].

По-друге, відкрита монополія може встановити нижчу ціну на новий товар. У даному випадку прибуток буде нижчим і не буде приваблювати конкурентів. Така стратегія називається лімітуючим ціноутворенням.

По-третє, фірма може спочатку встановити високу ціну, а потім з появою конкурентів поступово її знижувати.

Закрита монополія – це монополія захищена від конкурентів бар'єрами – патентами, дозволами, ліцензіями тощо.

Економічному прибутку закритої монополії загрожують розробки товарів-субститутів і можливість опротестування юридичних бар'єрів з боку конкурентів. Зусилля, які приймають конкуренти, будуть збільшувати витрати закритої монополії на захист існуючих бар'єрів.

У такій ситуації фірма буде функціонувати беззбитково, отримуючи дохід, достатній для погашення всіх витрат, але не маючи економічного прибутку.

Природна монополія існує у випадку коли збільшення числа фірм-конкурентів веде до зменшення обсягу випуску і до збільшення середніх сукупних витрат.

Існує два основних підходи до регулювання природних монополій:

1. Державне регулювання природних монополій. Пропонується встановлення цін урядовим органом на рівні середніх загальних витрат.

2. Передача природної монополії в експлуатацію уряду. У даній ситуації оптимальним є встановлення ціни на рівні граничних витрат та надання фірмі субсидій з метою підтримки даної ціни.

Поведінка монополістично конкурентного підприємства у короткостроковому періоді в багатьох аспектах подібна до монополії. Так як його продукція відрізняється від продукції, яку виробляють інші підприємства, підприємство стикається з проблемою зниження попиту. Але попит на її продукцію та граничний дохід більш еластичний ніж у монополії. Ступінь еластичності даних показників залежить від числа конкурентів і ступеня диференціації продукції. Чим більше конкурентів на ринку і чим вища диференціація продукції, тим еластичнішим є попит та граничний дохід.

Таким чином, монополіно конкурентне підприємство діє відповідно за правилом максимізації прибутку монополістом, вона вибирає обсяг випуску, при якому граничний дохід дорівнює граничним витратам.

У короткостроковому періоді підприємства при монополістичній конкуренції можуть отримати економічний прибуток або зазнати збитків.

У довготерміновому періоді будь-яке підприємство, яке виробляє товар на ринку монополіс-

тичної конкуренції, може розширюватись. Крім того, у довготерміновому періоді до галузі входять конкуренти.

Ситуація отримання економічного прибутку є короткостроковою, так як економічний прибуток буде приваблювати у галузь конкурентів, що призведе до збільшення асортименту пропонованої продукції та зниження попиту для всіх підприємств. По мірі того, як попит на продукцію підприємств які є на ринку знижується, і відповідно знижується рівень прибутку [4, 6].

І навпаки, збитки, яких зазнають підприємства, підштовхують їх до виходу з ринку. Так як підприємства залишають ринок, кількість видів пропонованої продукції скорочується, зменшення кількості підприємств веде до підвищення попиту на товари підприємств які залишились на ринку.

Таким чином, довготермінова рівновага на ринку монополістичної конкуренції характеризується двома основними властивостями:

1. Подібно до монополічного ринку ціна товару при монополіній конкуренції перевищує граничні витрати підприємства, що відповідає правилу максимізації прибутку, яке вимагає рівності граничного доходу граничним витратам.

2. Як і на конкурентному ринку, ціна дорівнює середнім загальним витратам, так як вільний доступ підприємств до ринку приводить нульового економічного прибутку. Ця властивість одночасно демонструє відмінність монополістичної конкуренції від монополії, яка має можливість отримання економічного прибутку у довготерміновому періоді.

Ціноутворення визначає точні умови максимізації прибутку підприємства-монополіста. На практиці монополісти користуються принципом ціноутворення «вартість плюс» – тобто ціна встановлюється на рівні граничної вартості (MC) плюс надбавка.

Монополісти для підвищення власного прибутку застосовують цінову дискримінацію – даний принцип ціноутворення, коли подібний товар або послугу продається різним категоріям покупців за різними цінами.

Розрізняють три види цінових дискримінацій. 1. Цінові дискримінації першого ступеня, або абсолютна цінова дискримінація. Існує у випадку, коли кожному споживачу встановлюється індивідуальна ціна на рівні його готовності платити за благо, тобто найвищу з цін, за якою споживач погоджу-

ється на купівлю певної одиниці товару або послуги. 2. Цінові дискримінації другого ступеня. Полягають у встановленні рівня цін, які залежать від обсягів продажу. 3. Цінова дискримінація третього ступеня (на сегментованих ринках) запроваджується монополістом тоді, коли можна виділити кілька окремих груп споживачів з різною еластичністю попиту, тобто визначити сегменти ринку.

В умовах олігополії домінують декілька продавців, а поява нових ускладнена або неможлива. На олігополістичному ринку існують від 2 до 10 фірм, на які приходить 50 % і більше продаж на ринку. Товар може бути диференційований або стандартизований. Окремі олігополістичні фірми можуть впливати на ціну завдяки великій долі у загальному обсязі випуску [2, 5].

На олігополістичному ринку між фірмами існує взаємозв'язок, так як продавці усвідомлюють, що зміна ціни ними або їхніми суперниками відіб'ється на всьому ринку. Відповідно, окрема фірма змушена враховувати реакцію з боку конкурентів, що є основним фактором, який впливає на поведінку фірм на олігополістичному ринку.

У багатьох випадках олігополії захищені від конкуренції бар'єрами, подібними до монополістичних.

Основними причинами існування олігополії є: 1. Економія на витратах у наслідок позитивного ефекту масштабу, який доступний великим фірмам. 2. Бар'єри до об'єднання фірм та вступу в галузь – це патентування та ліцензування технологій, фінансові бар'єри та антимонопольне законодавство. 3. Об'єднання більш малих фірм з метою досягнення ринкової влади та ефекту масштабу.

Найпростішим типом олігополії, є дуополія – це ринкова структура з двома діючими фірмами які випускають однотипну продукцію. У результаті обидві фірми будуть виробляти однакову кількість продукції, яка перевищує монополістичну кількість, а ціна встановлюється нижчою за монополістичну. Даний результат називається рівновагою Неша.

Рівновага Неша – це ситуація коли кожний суб'єкт економіки у взаємодії з іншими учасниками вибирає оптимальний варіант стратегії при умові, що інші дотримуються певної моделі поведінки.

Ця залежність виражається у тому, що при великій кількості продавців стандартизованої продукції олігополісти будуть уникати дій, які можуть привести до негативної реакції конкурентів. На основі даного взаємозв'язку був зроблений висновок про наявність у олігополіста загального

інтересу – це встановлення високої ціни. Таким чином, висока олігополістична ціна може бути встановлена без наявності явної змови олігополістів. Це називається доктриною свідомої паралельної поведінки.

Лідерство в цінах є найбільш розповсюдженою практикою ціноутворення на олігополістичних ринках. При даній моделі ціноутворення одна фірма, як правило найбільша, діє як ціновий лідер, встановлюючи ціну так, щоб максимізувати власний прибуток, у той час як інші фірми ідуть за лідером. Лідерство в цінах пояснюється, побоюванням частини менших фірм з приводу зворотної реакції фірми-лідера у тому випадку, якщо вони не будуть дотримуватися ціни домінуючої фірми. Крім того, невеликі фірми пасивно слідує за лідером, так як вони вважають, що великі фірми володіють більшою інформацією про ринкову кон'юнктуру.

Розрізняють три типи цінового лідерства: лідерство домінуючої фірми, таємний зговір та барометричне лідерство: 1. Лідерство домінуючої фірми – це ситуація на ринку, коли одна фірма контролює більше 50% виробництва, а інші фірми не можуть вплинути на індивідуальні цінові рішення лідера. 2. Таємний зговір про лідерство – передбачає колективне лідерство деяких великих фірм на основі досягнутої домовленості про ціни. 3. Барометричне лідерство – спостерігається при відсутності можливості у лідера змусити інших учасників до спільних дій. При цьому часто довідкові ціни, об'явлені барометричним лідером, відрізняються від фактичних цін інших фірм.

На олігополістичних ринках фірми можуть суперничати з допомогою методів цінової і нецінової конкуренції. Як правило, фірми віддають перевагу неціновій конкуренції, так як цінова може привести до цінових війн з важкими наслідками для обох сторін [3, 7].

Цінова війна – це цикл поступових зменшень ціни продавцями суперниками. У результаті цінових війн виграють споживачі, але зменшується прибуток продавців.

Наприклад, якщо на місцевому ринку існує декілька продавців однотипного товару, кожне підприємство намагається максимізувати прибуток та передбачає стабільність цін у конкурентів. Так як кожний з продавців вважає, що інший не буде реагувати на зниження ним ціни то у кожного є мотивація збільшити обсяг продажу, за рахунок зниження ціни. Знизивши ціну нижче ціни

конкурента, продавець вважає, що може захопити весь ринок.

Війна цін продовжується до тих пір, поки жодне підприємство не зможе отримати вигоду від зниження ціни, а економічні прибутки не впадуть до нуля. Таким чином, у рівновазі продавці признають одну і ту ж ціну при рівності ціни середнім валовим витратам та граничним витратам.

$$P = ATC = MC \quad (1)$$

Ця рівновага називається рівновагою Бертра-на. У довготерміновому періоді олігополістичні фірми залишатимуть галузь, якщо не зможуть забезпечити собі прибуток, навіть при оптимальному масштабі виробництва. Якщо ж у галузі очікується прибуток, то в разі відсутності вхідних бар'єрів спрацьовує конкурентний механізм, тобто в галузь ввійдуть нові фірми, і вона перестане бути олігополістичною.

Оскільки олігополія за своїм характером досить близька до чистої монополії та інколи на неї перетворюється, то оцінка економічної ефективності їх теж досить близька.

Олігополіст отримує економічний прибуток не тільки в короткостроковий період, а і в довгостроковий період. Це пов'язано з існуванням досить вагомих бар'єрів для вступу в галузь нових конкурентів. Отже, суспільство, погодившись на існування олігополістичного ринку, змушене як обмежувати своє споживання, так і платити вищу ціну за продукцію олігополістичної галузі.

Ефективність олігополії характеризується наступними аспектами: Якщо олігополісти відмовляються від співпраці тобто таємної змови, кожному з них приходится самостійно приймати рішення про обсяг виробництва. Приймаючи рішення, олігополіст розглядає наступні два наслідки прийнятого рішення: Це ефект обсягу виробництва, який полягає в тому, що при ціні, яка перевищує граничні витрати, продаж додаткової одиниці товару чи послуги збільшить прибуток; Це ефект ціни, який означає, що збільшення обсягу виробництва приведе до зниження ціни товару та прибутку [4, 6].

Якщо ефект збільшення обсягу виробництва більший, ніж ефект збільшення ціни, олігополіст буде збільшувати пропозицію товару. Якщо ефект підвищення ціни перевищує ефект підвищення обсягу випуску товару, то виробник не буде збільшувати обсяг випуску продукції. Кожний олігополіст сприймаючи обсяг виробництва інших

фірм як дані про конкурентів збільшує обсяг випуску продукції до тих пір поки ефект ціни та ефект обсягу виробництва не зрівняються. Чим більша кількість постачальників, тим у меншій мірі кожний продавець впливає на ринкову ціну. Таким чином, по мірі того як зростає кількість учасників олігополії, олігополістичний ринок наближається до досконало конкурентного ринку, ціна наближається до граничних витрат, а обсяг виробництва продукції – до загально ефективного рівня. Олігополія володіє такими ж перевагами та недоліками, як і монополія. Економія за рахунок масштабів виробництва дає можливість мінімізувати витрати, коли галузь складається з не багатьох виробників.

Висновок

У порівнянні з більш конкурентними ринками олігополія полегшує введення нових технологій, тим самим стимулюючи економічне зростання. Олігополії відіграють основну роль в організації виробництва нової продукції. Негативна риса олігополії полягає в тому, що часто олігополія використовує ринкову владу для обмеження конкуренції та підвищення ціни.

Олігополія – є більш не бажанішою моделлю ринку ніж чиста монополія. Чиста монополія є очевидною та перебуває під постійним контролем держави через дію антимонопольного законодавства. Олігополія ж може маскуватись під монополістичну конкуренцію, проводити приховану політику узгодження цін, обходити антимонопольне законодавство, але насправді реалізувати ті основні принципи ринкової поведінки, що й чиста монополія. Отже, рекомендується відповідним чином удосконалити антимонопольне законодавство, щоб точніше розпізнавати олігополію та вживати дійових заходів щодо її обмеження.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва О.В. Економіка підприємства: навч. посібник [для студ. вищих навч. закл.] / Європейський ун-т. / О.В. Ареф'єва, В.Г. Сахаєв, О.В. Ареф'єв, М.Б. Махсма, О.І. Попрозман. К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2005. – 238 с.
2. Бондар Н.М. Економіка підприємства: навч. посібник / Н. М. Бондар. – 2. вид., доп. – К.: А.С.К., 2005. – 400 с.
3. Попрозман О.І. Планування діяльності підприємства та його узгодженість зі стратегічними цілями і тактичними задачами. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 2. С. 82–85.

4. Мікроекономіка: навч. посіб. / А. О. Задоя; ред. О. А. Задоя; Національний гірничий ун-т. – Д.: НГУ, 2009. – 216 с.

5. Кондратюк О.І. Економіка підприємства / О.І. Кондратюк, О.О. Пилипенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 288 с.

6. Харчук Т.В. Характеристика економічної стійкості підприємства та її елементів / Харчук Т.В. // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – №34. – С.332–335.

7. Харчук Т. В. Формування конкурентного потенціалу підприємств машинобудування у системі економічного управління / Т. В. Харчук // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 35(2). – С. 70–76.

References

1. Arefyeva OV Enterprise Economics: Educ. manual [for students. higher education.] / European Univ. / OV Arefyeva, V.G. Sakhayev, OV Arefiev, MB Mahsma, O.I. Pozzman. K.: Publishing House of the European Univ., 2005. – 238 p.

2. Bondar NM Enterprise Economics: Educ. manual / NM Bondar. – 2nd view, add. – K.: ASKK, 2005. – 400 p.

3. Pozzman OI Planning of enterprise activity and its consistency with strategic goals and tactical tasks. Formation of market relations in Ukraine. 2013. № 2. С. 82–85.

4. Microeconomics: Educ. tool. / AO Zadoy; ed. OA Zadoy; National Mining University – D.: NSU, 2009. – 216 p.

5. Kondratyuk O.I. Economics of the enterprise / O.I. Kondratyuk, O.O. Pilipenko. – K.: Europe. Univ., 2006 – 288 p.

6. Kharchuk TV Characteristics of economic stability of the enterprise and its elements / Kharchuk TV // Bulletin of Economics of Transport and Industry. – 2011 – №34. – P.332–335.

7. Kharchuk TV Formation of competitive potential of machine–building enterprises in the system of economic management / TV Kharchuk // Black Sea Economic Studies. – 2018. – Vip. 35 (2). – P. 70–76.

Дані про автора

Попрозман Олександр Іванович,

к. е. н., доцент, кафедра менеджменту і економіки спорту, Національний університет фізичного виховання і спорту України

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

Данные об авторе

Попрозман Александр Иванович,

к. э. н., доцент, кафедра менеджмента и экономики спорта, Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

Data about the author

Alexander Poprozman,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of management and economics of sport, National university of physical education and sports of Ukraine

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

УДК 658.562

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699132>

ТРУШ Ю.Л.,
ШТЕЛА О.М.

Механізм формування та використання майнового потенціалу підприємства

Предмет дослідження – сукупність механізмів формування і використання майнового потенціалу підприємства.

Метою написання **статті** є дослідження окремих теоретичних положень та методичних підходів до формування та використання майнового потенціалу підприємства і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності його використання в умовах ринкової економіки.

Методологія проведення роботи – методи аналізу порівняння та узагальнення. У статті проаналізовано економічний зміст та механізми формування майнового потенціалу підприємства.

Результати роботи – розкрито поняття «потенціал підприємства» та виділено механізми його формування. Розглянуто погляди науковців щодо сутності поняття «майно підприємства». Визначено внутрішні та зовнішні по відношенню до підприємства фактори, що впливають на майновий потенціал. Досліджено економічну сутність майнового потенціалу підприємства та запропоновано визначення цього поняття.

Висновки – досліджено майновий потенціал підприємства як сукупну можливість його ресурсів забезпечувати досягнення намічених результатів діяльності, слід розглядати кожен складову майнового потенціалу не ізольовано саму по собі, а в системі. Лише в процесі взаємодії між собою в єдиній системі, компоненти майнового потенціалу підприємства дозволяють отримати інтегрований ефект, який можна визначити як суму ефектів від функціонування окремих складових частин.

Ключові слова: потенціал, майно, формування, актив, економічна наука.

ТРУШ Ю.Л.,
ШЕТЕЛА О.М

Механизм формирования и использования имущественного потенциала предприятия

Предмет исследования – совокупность механизмов формирования и использования имущественного потенциала предприятия.

Целью написания **статьи** является исследование отдельных теоретических положений и методических подходов к формированию и использованию имущественного потенциала предприятия и практических рекомендаций по повышению эффективности его использования в условиях рыночной экономики.

Методология проведения работы – методы анализа сравнения и обобщения в статье проанализировано экономическое содержание и механизмы формирования имущественного потенциала предприятия.

Результаты работы – раскрыто понятие «потенциал предприятия» и выделены механизмы его формирования. Рассмотрены взгляды ученых о сущности понятия «имущество предприятия». Определены внутренние и внешние по отношению к предприятию факторы, влияющие на имущественный потенциал. Исследована экономическая сущность имущественного потенциала предприятия и предложено определение этого понятия.

Выводы – исследованы имущественный потенциал предприятия как совокупную возможность его ресурсов обеспечивать достижение намеченных результатов деятельности, следует рассматривать каждую составляющую имущественного потенциала не изолированно саму по себе, а в системе. Только в процессе взаимодействия между собой в единой системе, компоненты имущественного потенциала предприятия позволяют получить интегрированный эффект, который можно определить как сумму эффектов от функционирования отдельных составных частей.

Ключевые слова: потенциал, имущество, формирования, актив, экономическая наука.

TRUSH U.L.,
SHETELA O.M.

The mechanism of formation and use of property potential of the enterprise

Subject of study – set of mechanisms of formation and use of property potential of the enterprise.

The purpose of writing an article is the study of individual theoretical provisions and methodological approaches to the formation and use of property potential of the enterprise and practical recommendations to improve the efficiency of its use in a market economy.

Methodology of work methods of analysis of comparison and generalization in the article the economic content and mechanisms of formation of property potential of the enterprise are analyzed.

Results of work – the concept of «enterprise potential» was revealed and mechanisms for its formation were identified. The views of scientists on the essence of the concept of "enterprise property" are considered. The factors affecting the property potential are determined internally and externally to the enterprise. The economic essence of property potential of the enterprise is investigated and the definition of this concept is proposed.

Conclusions – property potential of the enterprise as a cumulative opportunity of its resources to

achieve the intended results of activity is investigated, each component of property potential should be considered not in isolation by itself, but in the system. Only in the process of interaction with one another in a single system, the components of the property potential of the enterprise allow to obtain an integrated effect, which can be defined as the sum of the effects of the functioning of individual components.

Keywords: *potential, property, formation, asset, economic science.*

Постановка проблеми. Висока ступінь інтенсивності конкуренції на споживчому ринку обумовлює необхідність раціонального формування та ефективного використання майнового потенціалу всіх господарюючих суб'єктів ринку. Ефективність використання майнового потенціалу є найважливішим фактором розвитку підприємства.

Кількісне зростання і структурні зміни майнового потенціалу безпосередньо впливають на всі показники ефективності роботи підприємства. У зв'язку з цим виникає необхідність подальшого наукового дослідження проблем формування та розвитку майнового потенціалу підприємства в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження сутності категорії «майно» проводилося багатьма відомими зарубіжними та вітчизняними вченими: К. Векселем, Дж. М. Кейнсом, Д. Б. Кларком, Дж. Локком, К. Марксом, Д. Мілем, Ф. Модільяні, В. Парето, Д. Рікардо, А. Смітом, П. Срафом, Дж. Р. Хіксом, І. Шумпетером.

В сучасних умовах теоретичні та практичні аспекти формування та використання майна та майнового потенціалу підприємства розглядаються в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених.

Серед зарубіжних авторів можна відзначити роботи Е. Альтмана, Ю. Бекхема, Дж. М. Ваховича, А. Дамодарана, Е. Дж. Долана, Т. Коупленда, Т. Коллера, Д. Ліндсея, К. Р. Макконела, П. Самуельсона, Е. Хелферта, Дж.

Предметом дослідження є формування та використання майнового потенціалу підприємства.

Метою статті є дослідження теоретичних положень та методичних підходів до формування і використання майнового потенціалу підприємства і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності його використання в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки при повній самостійності господарюючих суб'єктів, зростання ролі фінансових ресурсів у бізнесі метою кожного підприємства стає стабільно його розвиток. Вартісна оцінка потенціалу, що визначається наявністю активів і

джерел їх фінансування, відповідає вартості наявних ресурсів і являє собою майновий потенціал. Забезпечення власним капіталом майнового потенціалу визначає стійкість фінансового стану підприємства. Наявність майнового потенціалу та ступінь стійкості фінансового середовища, в свою чергу, визначають економічний потенціал підприємства. Неухильне зростання економічного потенціалу сприяє розвитку бізнесу [7, с.48].

Під потенціалом підприємства прийнято розуміти сукупність показників або факторів, що характеризують його силу, джерела, можливості, засоби, запаси, здібності, ресурси і багато інші виробничі резерви, які можуть бути використані в економічній діяльності підприємства. Потенціал будь-якого підприємства має найбільший вплив не тільки на кінцеві результати всякої його діяльності, а й на межі економічного зростання та структурного розвитку всієї організації.

Вибір напрямку в стратегії розвитку потенціалу підприємства залежить в основному від складу, структури та якості наявних економічних ресурсів, рівня конкурентоспроможності вироблених робіт і послуг, існуючого положення на ринку і майбутніх цілей, наприклад, вийти в лідери, закріпитися серед конкурентів, уникнути банкрутства і т.д.

Майновий потенціал входить до складу економічного потенціалу організації являють собою характеристики фінансового становища і фінансових можливостей організації. Другим елементом, що входить до складу економічного потенціалу організації, є фінансовий потенціал.

Фінансовий і майновий потенціали тісно взаємопов'язані. Так, більш раціональна структура майна може призвести до поліпшення фінансового стану організації, і навпаки.

Майновий потенціал характеризується розміром, складом і станом активів, якими володіє і розпоряджається підприємство для досягнення своїх цілей. При аналізі майнового потенціалу розглядаються його оцінка в грошовій формі (фінансова оцінка), представлена в активі балансу.

Величина майнового потенціалу залежить від дії ряду факторів, а його динаміка визначається

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

досягаються підприємством фінансовими результатами [3].

Слід зазначити, що майновий потенціал – це важливий компонент економічного потенціалу, що складається з трьох частин: основні фонди, оборотні матеріальні засоби (оборотні виробничі фонди та готова продукція), нематеріальна частина (технології, система управління і господарський механізм).

Сучасна економічна наука не дає однозначного визначення поняттю майнового потенціалу організації. Однак, визначення сутності майнового потенціалу є важливою основою для подальших досліджень особливостей його формування, оцінки та використання на підприємстві.

В економічній літературі сьогодні не існує єдиного підходу до визначення сутності та складових майнового потенціалу підприємства, зокрема в роботах багатьох дослідників поняття майнового потенціалу часто ототожнюють з поняттями «майно підприємства», «активи», «капітал підприємства». [8, с.516]

Майновий потенціал являє собою здатність підприємства створювати, накопичувати, зберігати і плідно (адекватно) використовувати матеріальні, нематеріальні, трудові і фінансові ресурси (активи), а також стан і можливості макро– та мікрорівня навколишнього бізнес–середовища для забезпечення конкурентоспроможної діяльності та функціонування в умовах сучасної економіки. Проаналізувавши дане визначення, можна відзначити, що в майновий потенціал підприємства можна виділити дві основні сторони:

– об'єктивну, яка включає в себе всю сукупність матеріальних, нематеріальних, фінансових і трудових ресурсів для виробництва товару;

– суб'єктивну, яка включає в себе здатність працівників підприємства використовувати ресурси з максимальною віддачею [5, с.41].

Основними елементами майнового потенціалу є виробничі (майнові) фонди і технології, які або вже є в наявності і будуть залучені і використані при виробництві, або джерела придбання виробничих фондів. Також варто відзначити, що він включає в себе сукупність виробничого, тобто технічного та фінансового субпотенціалів.

Ці обидві сторони фінансового стану підприємства взаємопов'язані, таким чином, нерациональна структура майна, його неякісний склад здатні привести підприємство до погіршення фінансового положення і навпаки [1, с.27].

Майновий потенціал підприємства в умовах ринку не є абсолютною характеристикою, так як його існування безпосередньо залежить від стану макроекономіки, конкурентоспроможності даної галузі виробництва і конкурентного середовища. В сучасних ринкових умовах трансформація майнового потенціалу досліджується як зміна елементного складу активів муніципальної власності під впливом суб'єктивних і об'єктивних чинників.

На думку багатьох авторів сучасної економіки, підприємство прийнято розглядати як відкриту операційну систему, враховуючи, що в процесі його формування і використання воно повинно досліджуватися як складна соціально–економічна система з багатогранною структурою активів і відносин її елементів.

Отже, вивчення майнового потенціалу організації необхідно здійснювати у відповідності з двома основними напрямками: вивчення генетичних сторін системи (формування майнового потенціалу: накопичення і розподіл ресурсної підтримки) і вивчення функціональних сторін системи (безпосереднього процесу розвитку майнового потенціалу: структурування та використання майнового потенціалу).

Таким чином, можна узагальнити і представити майновий потенціал як базову функціональну підсистему, яка здатна забезпечувати ефективне функціонування всіх складових і реалізувати цілі і завдання системи в цілому. Соціально–економічну систему можна визначити, як сукупність ресурсів з обов'язковою і домінуючою участю людського фактора, об'єднаних для досягнення певної мети економічного характеру, організованих належним чином і діючих як єдине ціле» [6]. В рамках системного походу виділяються основні характеристики, які притаманні майновому потенціалу підприємства [3]:

- системна єдність, яка дозволяє вивчати, аналізувати і оцінювати майновий потенціал, як єдине ціле;

- висока динамічність;

- взаємозамінність і взаємообумовленість елементів – відображають альтернативність використання в цілях розвитку організації;

- інноваційність, яка дозволяє відображати вплив перетворень в структурі потенціалу на результати діяльності організації.

Майновий потенціал підприємства є цілісною системою, яка охоплює сукупність підсистем і їх взаємозв'язки, які створюють нові характе-

ристики і можливості. Сутність майнового потенціалу організації визначається як сукупність ресурсів, які контролюються організацією в результаті минулих дій, функціонують у матеріальній, нематеріальній та фінансовій формах, в процесі використання яких підприємство очікує отримати економічну вигоду в майбутньому як результат господарської діяльності у формі чистого доходу, додаткової вартості і чистого прибутку [4, с. 212].

Майновий потенціал характеризується величиною, складом та станом активів (перш за все довгострокових), якими володіє і розпоряджається підприємство для досягнення своєї мети [3].

Майновий потенціал характеризується складом і станом активів, якими володіє і розпоряджається підприємство для досягнення своїх цілей. При аналізі майнового потенціалу розглядаються не предметно-речові або функціональні характеристики, а його оцінка в грошовій формі, що представлена в активі балансу. Величина майнового потенціалу залежить від дії ряду факторів, а його динаміка визначається, перш за все фінансовими результатами, які досягаються підприємством.

Збільшення майнового потенціалу в окремих випадках не додає підприємству впевненості в майбутньому, а, навпаки, підвищує ризик банкрутства, наприклад збільшення дебіторської заборгованості. Тоді як поліпшення стійкості фінансового положення знижує залежність підприємства від позикових джерел і забезпечує можливість подальшого розвитку. Слід зазначити, що вплив зовнішнього середовища може виявитися істотним. Зовнішнє середовище вносить свої корективи в оцінку потенціалу підприємства, і при прийнятті управлінських рішень з використання наявних ресурсів і виявлених резервів необхідно враховувати можливості підприємства як відкритої соціально-економічної системи. [6, с. 53]

Зазначимо, що конкуренти, надаючи комплексний вплив на функціонування підприємства, на умови формування зовнішніх економічних ресурсів, що споживаються підприємством, і на переваги споживачів, також є атрибутом зовнішнього середовища.

На наш погляд, одним з факторів, що впливають на формування структури майнового потенціалу, є галузева приналежність підприємства. З іншого боку, багато інших факторів, таких як масштаб організації, територіальне розташування, етап життєвого циклу різних систем ор-

ганізації, сезонна складова, мотивація персоналу до досягнення тих чи інших цілей і підцілей організації справляють істотний вплив на значущість тих чи інших складових майнового потенціалу.

Завдання економістів-аналітиків розставити пріоритети в структурі майнового потенціалу організації і, по можливості, дати їм адекватну оцінку для допомоги керівництву у виконанні головної місії підприємства. Таким чином, зовнішнє середовище впливає на цілі діяльності, процес і умови діяльності, ресурси, які споживаються в процесі діяльності, і власне, результат формування і використання майнового потенціалу, особливо на початковому етапі функціонування підприємства, а також в умовах динамічного, насиченого і перенасиченого ринку.

Висновки

Всі визначення майнового потенціалу підприємства, що існують на даний момент, не включають мобілізацію можливостей організації і тим самим звужують сутність даного поняття.

Майно, як важлива економічна категорія, яка виступає одним з основних умов функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта. Дослідження даної категорії дало нам можливість виявити властиві їй основні ознаки: матеріальний об'єкт (рід) або їх сукупність; приналежність кому чому-небудь; сукупність майнових прав або прав і обов'язків, під якими слід розуміти сукупність матеріальних цінностей, майнових прав та обов'язків, що належать фізичній або юридичній особі.

Досліджуючи майновий потенціал підприємства як сукупну можливість його ресурсів забезпечувати досягнення намічених результатів діяльності, слід розглядати кожну складову майнового потенціалу не ізольовано саму по собі, а в системі. Лише взаємодіючи між собою в єдиній системі, компоненти майнового потенціалу підприємства дозволяють отримати інтегрований ефект, який можна визначити як суму ефектів від функціонування окремих складових частин. Майновий потенціал підприємства зумовлений не тільки обсягом ресурсів, а також їх якістю, структурою, ступенем збалансованості складових, раціональністю використання. Поліпшення якісного складу ресурсів підвищує наявний потенціал без збільшення їх обсягу. У процесі свого розвитку майновий потенціал підприємств може збільшуватися або зменшуватися. Останнє відбувається в тих випадках, коли зменшуються власні ресурси підпри-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ємства внаслідок відтоку зайнятих, скорочення надходжень матеріальних ресурсів, вибуття основних фондів, не компенсуються їх відновленням.

Список використаних джерел

1. Бугай В.З., Горбунова А.В., Ключева Ю.В. Теоретичні основи формування потенціалу підприємства. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 1. С. 27–33.

2. Волков А.И. Управление имуществом потенциалом машиностроительных предприятий на основе стоимостного подхода: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05. Институт управления, бизнеса и технологий. М., 2011. 24 с.

3. Гончар О. І. Управління потенціалом підприємства за умов євроінтеграції : дисертація на здобут. наук. ступеня докт. экон. наук / О. І. Гончар. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 448 с.

4. Денисюк О.Г. Имущественный потенциал предприятия: сущность, создания, управления: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.04. Укр. нац. гос.ун–т продуктивности АПК. К., 2014. 21 с.

5. Добыкина О.К., Рыжиков В.С., Касьянюк С.В., Кокотко М.Е., Герасимов А.А. Потенциал организации: формирование и оценка: учебное пособие. К.: Центр учебной литературы, 2015. 208 с.

6. Жилінська Л. О. Основні підходи до оцінки економічного потенціалу підприємства / Л. О. Жилінська // Економічний часопис – XXI. – 2012. – № 9–10. – С. 53–56.

7. Іщук С. Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств / С. Іщук // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 48–56.

8. Штимер Л.Т. Теоретичні аспекти економічної сутності категорії «потенціал матеріальних ресурсів підприємства». Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». 2011. Вип. 8(29). Ч. 1. С. 516–522.

References

1. Bugaj V.Z., Gorbunova A.V., Klyucheva Yu.V. Teoretychni osnovy' formuvannya potencialu pidpry'emctva. Visnyk Zaporizkogo nacional'nogo univertsytetu. 2011. # 1. С. 27–33.

2. Volkov A.Y'. Upravleny'e y'mushhectvennym potency'alom mashynostroitel'nykh predpry'atyj' na osnove stoy'mochnogo podxoda: avtoref. dy's. kand. экон. наук: 08.00.05. Y'ncty'tut upravleny'e, by'zneca y' technology'. M., 2011. 24 с.

3. Gonchar O. I. Upravlinnya potencialom pidpry'emctva za umov yevrointegraciyi : dy'certaciya na zdobut. nauk. stupenya dokt. экон. наук / O. I. Gonchar. – Xmel'ny'cz'kyj : XNU, 2015. – 448 с.

4. Deny'syuk O.G. Y'mushhectvennyj potency'al predpry'aty'ya: cushhnoct', cozdany'ya, upravleny'ya: avtoref. dy's. kand. экон. наук: 08.00.04. Ukr. nac. gos. un–t produkty'vnocty' APK. K., 2014. 21 с.

5. Добыку'на О.К., Рызху'ков В.С., Кас'янюк С.В., Кокот'ко М.Е., Герасу'мов А.А. Potency'al organy'zacy'y': formy'rovany'e y' ocenka: uchebnoe posoby'e. K.: Centr uchebnoj ly'teratury, 2015. 208 с.

6. Zhy'linc'ka L.O. Ocnovni pidxody' do ocinky' ekonomichnogo potencialu pidpry'emctva / L. O. Zhy'linc'ka // Ekonomichnyj chasop'is – XXI. – 2012. – # 9–10. – С. 53–56.

7. Ishhuk C. Konzeptual'ni zacady' formuvannya ta rozvy'tku vy'robny'chogo potencialu promy'clovy'x pidpry'emctv / C. Ishhuk // Regional'na ekonomika. – 2010. – # 3. – С. 48–56.

8. Shty'mer L.T. Teorety'chni aspekty' ekonomichnoyi cutnocti kategoriyi «potencial material'ny'x recurciv pidpry'emctva». Ekonomichni nauky'. Seriya «Oblik i finansy'». 2011. Vy'p. 8(29). Ch. 1. С. 516–522

Дані про авторів

Труш Юлія Леонідівна,

к.е.н., доцент, Національного університету харчових технологій

e-mail: yuliya633@ukr.net

Шетела Олена Михайлівна,

магістр, спеціальність Економіка, кафедра економіки і права, Національний Університет харчових технологій

e-mail: lena6611@ukr.net

Данные об авторах

Труш Юлия Леонидовна,

к.э.н., доцент, Национального университета пищевых технологий

e-mail: yuliya633@ukr.net

Шетела Елена Михайловна,

магистр, специальность Экономика, кафедра экономики и права, Национальный Университет пищевых технологий

e-mail: lena6611@ukr.net

Data about authors

Julia Trush,

Ph.D., associate professor, National University of Food Technologies

e-mail: yuliya633@ukr.net

Olena Shetela,

Master's Degree, Economics, Department of Economics and Law, National University of Food Technology

e-mail: lena6611@ukr.net

Ресурсне забезпечення ефективної діяльності підприємства

Предмет дослідження – сукупність кількісних та якісних показників визначення ефективної діяльності підприємства за рахунок ресурсного забезпечення.

Метою написання **статті** є дослідження поняття ефективного ресурсного забезпечення підприємства в складних сучасних умовах та можливі шляхи побудови надійного механізму управління ресурсним забезпеченням.

Методологія проведення роботи – методи аналізу; порівняння та узагальнення.

Результати роботи – обґрунтовано необхідність та позитивні сторони ефективного забезпечення підприємства необхідними для його якісного функціонування ресурсами.

Проаналізовано сутність та значення поняття «ресурсне забезпечення» в економічній науці та його видозміни в сучасних умовах функціонування.

Досліджено декілька окремих груп ресурсів, які можуть бути головними важелями забезпечення ефективного розвитку підприємства.

Обґрунтовано ефективне використання різних видів ресурсів на підприємстві. Оцінено рівень використання ресурсів сьогодні.

Висновки – узагальнено важливість успішного управління ресурсним забезпеченням та можливість реалізувати інвестиційні проекти підприємств різних організаційно-правових форм, важливість опрацювання інформації для прийняття управлінських рішень для запобігання кризових явищ.

Ключові слова: ресурси, забезпечення, ефективна діяльність, розвиток підприємства.

ЛЕВЧЕНКО Ю.Г.,
ЧИКАЛЕНКО Н.В.

Ресурсное обеспечение эффективной деятельности предприятия

Предмет исследования – совокупность количественных и качественных показателей определения эффективной деятельности предприятия за счет ресурсного обеспечения.

Целью написания **статьи** является исследование понятия эффективного ресурсного обеспечения предприятия в сложных современных условиях и возможные пути построения механизма управления ресурсным обеспечением.

Методология проведения работы – методы анализа; сравнения и обобщения.

Результаты работы – обоснована необходимость и положительные стороны эффективного обеспечения предприятия необходимыми для его качественного функционирования ресурсами.

Проанализированы сущность и значение понятия «ресурсное обеспечение» в экономической науке и его видоизменения в современных условиях функционирования.

Исследовано несколько отдельных групп ресурсов, которые могут быть главными рычагами обеспечения эффективного развития предприятия.

Обоснованно эффективное использование различных видов ресурсов на предприятии. Оценен уровень использования ресурсов сегодня.

Выводы – обобщено важность успешного управления ресурсным обеспечением и возможность реализовать инвестиционные проекты предприятий разных организационно-правовых форм, важность обработки информации для принятия управленческих решений во избежание кризисных явлений.

Ключевые слова: ресурсы, обеспечение, эффективная деятельность, развитие предприятия.

LEVCHENKO J.H.,
CHYKALENKO N.V.

Enterprise resource support

Subject of research – a combination of quantitative and qualitative indicators for determining the effective activity of an enterprise due to resource support.

The purpose of the article is to study the concept of effective resource support of an enterprise in difficult modern conditions and possible ways to build a resource management mechanism.

Methodology of work – analysis methods; comparisons and generalizations.

The results of the work – the necessity and positive aspects of effective provision of the enterprise with the necessary resources for its high-quality functioning are substantiated.

The essence and meaning of the concept of «resource support» in economic science and its modification in modern functioning conditions are analyzed.

Several separate groups of resources have been investigated, which can be the main levers for ensuring the effective development of the enterprise.

Reasonably effective use of various types of resources in the enterprise. Estimated resource utilization today.

Conclusions – summarized the importance of successful management of resource support and the ability to implement investment projects of enterprises of various organizational and legal forms, the importance of information processing for managerial decision-making in order to avoid crisis phenomena.

Key words: resources, provision, effective activity, enterprise development.

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування підприємства прагнуть до укріплення своїх конкурентних позицій на ринку та забезпечення ефективного функціонування своєї діяльності. В умовах швидкого розвитку зовнішнього середовища перед сучасними підприємствами постають принципово нові завдання та цілі, які можуть стосуватися як і суто виробничого процесу так і всієї організації в цілому. Через призму сучасних реалій підприємцям доводиться шукати нові ходи та шляхи підвищення ефективності функціонування підприємства. Одним з основних факторів, який може впливати на прибутковість, ліквідність, платоспроможність, конкурентоздатність підприємства виступає саме ефективне ресурсне забезпечення та правильний механізм управління ним. І саме за рахунок створення надійного механізму ресурсного забезпечення можна реалізувати поставлені цілі, враховуючи потреби, які виникають. Саме через це дана тема є актуальною. Оскільки, на відміну від потреб, ресурси є обмеженими та порівняно дорогими

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ресурсного забезпечення діяльності підприємства досліджувало багато науковців, зокрема О.Кремінь [1], А.Чорна [2], Т.Безверхнюк

[3], К.Кузнєцова [4], В.Мартиненко [5], О.Ємельянов [8], Л.Окорокова [10] та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень теоретичні аспекти ресурсного забезпечення діяльності підприємства є дискусійними і потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження поняття ефективного ресурсного забезпечення підприємства в складних сучасних умовах та можливі шляхи побудови надійного механізму управління ресурсним забезпеченням для підвищення ефективності функціонування підприємства в цілому.

Виклад основного матеріалу. Для того, аби підприємство могло вийти на планові показники діяльності, враховується цілий ряд факторів, зовнішніх та внутрішніх, та використовуються всі наявні резерви та ресурси. Таких ресурсів підприємство має багато, при цьому на першочерговому етапі для виробництва певного товару, або надання конкретної послуги, виокремлюються ті ресурси, які будуть необхідними та стануть факторами виробництва. Відповідно до поставлених цілей для підприємства мати в наявності достатню кількість ресурсів означає, отримувати необхідні можливості та умови для подальшого розвитку та отримання запланованих результатів від своєї діяльності.

На даний момент немає єдиного тлумачення поняття «ресурси», при цьому в загальній економічній практиці прийнято вважати, що ресурсами є сукупність факторів, які безпосередньо чи опосередковано беруть участь у процесі виробництва або надання послуг. На думку Л. Г. Окорокової [10], ресурси – сукупність засобів та предметів праці, джерел та запасів, які на даний момент можуть перебувати у власності певного підприємства та готові до використання у процесі виробничої діяльності, або ж для використання для досягнення поставлених цілей. Певна група вчених, у тому числі М. А. Комаров, Є. Румянцева, А. Яковенко, у своїх роботах також акцентують увагу, що до вище переліченої групи ресурсів обов'язково має бути додано ще один вид ресурсів – інформаційний, який в сучасних реаліях, посідає одну з домінуючих позицій. Дерев'яно Ю.М. зазначає, що під категорією «ресурс» слід розуміти будь-яку субстанцію, що здатна завдяки своєму енерго-інформаційному потенціалу задовольняти потреби людства (у тому числі будь-яких відкритих стаціонарних систем). А от С. А. Бороненкова класифікує їх традиційним чином: засоби праці; предмети праці; трудові ресурси; фінансові ресурси. У своїх працях вона розглядає ресурси саме як елемент об'єкта управління. На нашу думку під поняттям «ресурси» буде розумітися сукупність засобів у нематеріальній, грошовій та матеріальній формах, які використовуються для досягнення поставлених цілей діяльності підприємства та для забезпечення економічного та соціального ефекту від цієї діяльності.

В загальному розумінні поняття «ресурсне забезпечення підприємства» трактується як потенційна здатність підприємства забезпечити себе максимально можливою та необхідною кількістю ресурсів для досягнення поставленої перед компанією мети, обмеженої визначеним часовим проміжком. Обов'язково потрібно враховувати думки вчених різних періодів історії для виведення загального поняття «ресурсне забезпечення».

Оскільки процес формування ресурсного забезпечення ефективної діяльності підприємства – це складна економічна система, з притаманними тільки їй особливостями, його необхідно розглядати детальніше, враховуючи набутий економічний досвід та сучасний стан економіки. Багато вчених сходяться на думці, що ресурсозабезпечення може розглядатися в двох основних напрямках дослідження:

– «результативний» – означає здебільшого здатність підприємства максимально ефективно використовувати наявні ресурси, їх переробляти для задоволення суспільних потреб, тобто за основу береться торгівельний оборот, який може зробити підприємство за певний проміжок часу при даній кількості, якості та співвідношення ресурсів.

– «ресурсний» – розглядає ресурсне забезпечення як сукупність ресурсів господарської ланки; оцінювання ресурсного забезпечення зводиться до визначення вартості доступних ресурсів, а рівень використання ресурсного забезпечення визначається відношенням отриманого результату до обсягу застосованих ресурсів.

В умовах швидких змін в сучасному світі ефективність ресурсного забезпечення підприєм-

Трактування поняття «ресурсне забезпечення» окремими авторами

Автор	Ресурсне забезпечення – це
О. Кремінь	сукупність певних видів ресурсів (матеріальних, технологічних, трудових, фінансових, інформаційних, інтелектуальних) і джерел їх формування, що беруть безпосередню участь у процесах розвитку підприємства або можуть бути мобілізовані з метою забезпечення широкомасштабного використання його потенційних можливостей та переходу до якісно нового стану
А. Чорна	процес пошуку, залучення та використання різних видів ресурсів; складна система, яка включає в себе сукупність послідовних, взаємопов'язаних етапів, систематизованих до цих завдань, методик, методів, моделей, які дають можливість обґрунтувати, вибрати спосіб ресурсного забезпечення та оцінити ефективність обраного способу
Т. Безверхнюк	система державних заходів, спрямованих на створення матеріальних, правових, інституційних умов перетворення елементів ресурсного простору в засоби досягнення цілей
К. Кузнецова	це можливість підприємства забезпечити свою діяльність необхідною кількістю та набором ресурсів для досягнення позитивного економічного ефекту в певний момент часу

Джерело: складено автором на основі: [1–4]

ства може залежати від різних факторів. Основною особливістю можна без заперечень вважати саме економічно вигідне раціональне використання ресурсів, швидке оновлення обладнання, впровадження нових розробок та передових технологій у виробничу діяльність. Другою, при цьому не менш важливою, особливістю можна вважати правильне структурне співвідношення ресурсів, необхідних для розвитку підприємства, та обов'язково пов'язаних з інноваційною діяльністю даного суб'єкта господарювання.

Однією з необхідних умов для максимально ефективного розвитку є наявність ресурсів, які задіяні в процесі діяльності підприємства. Ресурси є фактором внутрішніх резервів, ефективне використання яких дає змогу забезпечувати як потреби суспільства загалом, так і потреби підприємства зокрема.

Кожен ресурс, який задіюється на підприємстві для виробництва певного товару, або послуги, виконує певну роль для досягнення поставлених підприємством цілей. Враховуючи це було розроблено цілу низку показників, які можуть дослідити ефективне використання ресурсів не тільки в цілому по підприємству, а й конкретно ефективне використання окремо взятого ресурсу, які використовуються для досягнення локальної цілі організації.

Дослідивши публікації дослідників у сфері ресурсного забезпечення можна виділити декілька окремих груп ресурсів, які можуть бути головними важелями забезпечення ефективного розвитку підприємства:

- матеріальні ресурси (основні засоби та частка обігових фондів, а саме малоцінні та швидкозношувані предмети, пакувальні матеріали, паливо, електроенергія);
- нематеріальні ресурси (об'єкти інтелектуальної власності тощо);
- трудові ресурси (управлінський, трудовий чи кадровий персонал зайнятий на підприємстві за основною чи допоміжною діяльністю);
- інтелектуальні ресурси (вміння, знання та навички для створення цінностей тощо);
- фінансові ресурси (кошти та грошові надходження для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат та стимулювання працівників);
- енергетичні ресурси (первинні та вторинні джерела енергії, результатом використання яких є відрахування у бюджет);
- техніко-технологічні ресурси (сукупність спеціалізованих знарядь, предметів та способів

праці, за допомогою яких виробляються певні види однорідної продукції або надаються послуги, що задовольняють однорідні потреби);

- інформаційні ресурси (сукупність технологічних елементів, які реалізують функції збирання, збереження, оброблення, передавання й доведення до користувачів інформації в організаційно-управлінських системах з використанням вибраного комплексу технічних засобів та наявності, крім рутинних операцій, елемента творчого характеру, тобто людського фактора, який не підлягає регламентації та формалізації).

Ефективність використання матеріально-технічних ресурсів можна визначити через показники матеріаломісткості, глибини переробки сировини, частки відходів.

Ефективність використання трудових ресурсів здійснюється за допомогою показників продуктивності праці, прибутку на одного працівника, частки приросту товарообігу за рахунок збільшення продуктивності праці.

Показниками ефективності використання фінансових ресурсів можуть слугувати прибуток, рентабельність, частка власного капіталу, ліквідність, платоспроможність.

Ефективність використання техніко-ресурсів можна розрахувати за допомогою показників фондоозброєності, фондівіддачі, рівня завантаження виробничих потужностей, капіталоємності, капіталовіддачі.

Ефективність використання енергетичних ресурсів потребує визначення показників енергоємності, енергооснащеності, рівня втрат. Визначити ефективність використання інноваційних ресурсів можна за допомогою показників питомої ваги нових продуктів в асортименті організації, кількості зареєстрованих патентів середнього терміну дії патентів організації, кількості раціоналізаторських пропозицій на одного працівника.

Для визначення ефективності використання інформаційних ресурсів можна скористатись такими показниками як рівень інформаційної підтримки діяльності організації, рівень інформаційного оновлення, рівень доступу працівників до інформації, що безпосередньо стосується їх діяльності [5–9].

Безумовно оцінювання рівня використання ресурсів є одним з найважливіших факторів, який впливає на ефективний розвиток підприємства. Тому на даному етапі важливо правильно оцінити ступінь залучення ресурсів в господарський обіг,

ступінь використання активної частини потенціалу та ефективність вкладених ресурсів у формування та розвиток ресурсного потенціалу.

Першочергово поняття оцінки ресурсного забезпечення слід розуміти, як визначення тої кількості ресурсів, якими володіє і розпоряджається організація, та економічного результату їх ефективного використання в натуральному та вартісному вираженні.

Також не потрібно забувати про те, що кількість, якість, технічні характеристики ресурсів, їх вартість, будуть залежати і від галузі, для якої вони залучаються. Тому оцінювати ефективно ресурсне забезпечення потрібно з врахуванням індивідуальних особливостей: залежно від галузевої належності, характеру виробництва, місцезнаходження. Потрібно аналізувати систему прийняття рішень щодо ресурсного забезпечення та особливо доцільність цих рішень, розробку та виконання ресурсних стратегій, оптимальне співвідношення ресурсів для досягнення певних цілей розвитку підприємства.

Висновки

Отже, всі складові ресурсного забезпечення взаємодіють між собою, і формують ту «основу», за допомогою якої проходить процес створення певного виду продукції. Успішне управління ресурсним забезпеченням підприємства і цими складовими зокрема дозволяє впровадити сучасні технології виробництва, реалізувати інвестиційні проекти підприємств різних організаційно-правових форм, розробити нові математичні моделі оцінювання ресурсного забезпечення підприємств, сформулювати та опрацювати інформацію для прийняття управлінських рішень для запобіганням кризових явищ.

Список використаних джерел

1. Кремень О.М. Ресурсне та організаційне забезпечення ефективного розвитку підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами» / О.М. Кремень. – К., 2009. – 21 с.
2. Чорна А. Структура ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства / А. Чорна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009 р. – № 4. – Т. 1. – С. 93.
3. Безверхнюк Т. Принципи ресурсного забезпечення регіонального управління [Електронний ресурс] // Т. Безверхнюк. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/>

gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_1/Bezverhruk.pdf

4. Кузнєцова К.О. Ресурсне забезпечення потенціалу конкурентоспроможності енергогенеруючих підприємств: дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / К.О. Кузнєцова. – К., 2016. – 17 с

5. Мартиненко В. Стратегія життєздатності підприємств промисловості: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006 – 328 с.

6. Ревенко Н.Г. Управління ресурсами промислових підприємств в умовах перехідного періоду: Монографія / Н.Г. Ревенко. – К.: Ред. «Бюл. Вищ. Атестац. Коміс. України», 2000. – 256 с.

7. Новицький В.Є. Економічні ресурси цивілізованого розвитку: навч. посіб. / В.Є. Новицький – К.: НАУ, 2004. – 286 с.

8. Ємельянов О. Ефективність використання виробничих ресурсів підприємства та їх вплив на експлуатаційні витрати / О. Ємельянов, О. Курило // Схід. – 2009. – № 8 (99). – С. 63–66.

9. Петрович Й. М. Економіка і фінанси підприємств : підручник / Й. М. Петрович, Л. М. Прокопшин–Рашкевич; за заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів : 2014. – 408 с.

10. Окорочова Л. Г. Ресурсний потенціал підприємств / Л. Г. Окорочова. – СПб.: С–ПбГТУ, 2001. – 293 с

References

1. Kremyn O.M. Resursne ta ophanizatsiine zabezpechennia efektyvnoho rozvytku pidppriemctv : avtopef. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : spets. 08.00.04 – «Ekonomika ta uppavlinnia pidppriemctvamuy» / O.M. Kremyn. – K., 2009. – 21 s.
2. Chopna A. Stpuktura resursnoho zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidppriemctva/ A. Chopna// Vicnyk Khmelnytskoho natsionalnoho univercytetu. – 2009 p. – № 4. – Т. 1. – С. 93.
3. Bezvepkhniuk T. Ppyntsyu resursnoho zabezpechennia pehionalnoho uppavlinnia [Elektpnyy resurs] // T. Bezvepkhniuk. – Pezhym doctupu: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_1/Bezverhruk.pdf
4. Kuznietsova K.O. Resursne zabezpechennia potentsialu konkurentospromozhnosti enepohenepuiuchykh pidppriemctv: dysept. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : spets. 08.00.04 – «Ekonomika ta uppavlinnia pidppriemctvamuy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti)» / K.O. Kuznietsova. – K., 2016. – 17 s

5. Maptynenko V. Стратегія життєздатності підприємств промисловості: навч. посіб. – К.: Тsentp navchalnoi literatury, 2006 – 328 с.

6. Pevenko N.H. Upravlinnia resursamy promysovykh pidpryiemctv v umovakh pepekhdnoho periodu: Monohpafiia / N.H. Pevenko. – K.: Ped. «Biul. Vyshch. Atectats. Komic. Ukrainy», 2000. – 256 с.

7. Novytskyi V.Ye. Ekonomichni resursy tsyvilizovanoho rozvytku: navch. posib. / V.Ye. Novytskyi – K.: NAU, 2004. – 286 с.

8. Yemelianov O. Efektyvnict vykopystannia vypobnychkh resursiv pidpryiemctva ta yikh vplyv na ekspluatatsiini vytraty / O. Yemelianov, O. Kupylo // Skhid. – 2009. – № 8 (99). – С. 63–66.

9. Petpovych Y. M. Ekonomika i financy pidpryiemctv: pidruchnyk / Y. M. Petpovych, L. M. Ppokopyshyn–Pashkevych; za zah. ped. Y. M. Petpovycha. – Lviv : 2014. – 408 с.

10. Okopokova L. G. Resursnyy potentsial predpriyatiy / L. G. Okopokova. – SPb.: S–PbGTU, 2001. – 293 с.

Дані про авторів

Левченко Юлія Григорівна,

к.э.н., доцент, Національного університету харчових технологій

e-mail: juliyalevchenko.kiev@gmail.com

Чикаленко Наталія Володимирівна,

студентка Національного університету харчових технологій

e-mail: chykalenkon@gmail.com

Данные об авторах

Левченко Юлия Григорьевна,

к.э.н., доцент, Национального университета пищевых технологий

e-mail: juliyalevchenko.kiev@gmail.com

Чикаленко Наталья Владимировна,

студентка Национального университета харчових технологій

e-mail: chykalenkon@gmail.com

Data about authors

Julia Levchenko,

Ph.D., associate professor, National University of Food Technologies

e-mail: juliyalevchenko.kiev@gmail.com

Natalia Chykalenko,

student, National University of Food Technology

e-mail: chykalenkon@gmail.com

УДК 658 +69.003

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699139>

РИЖАКОВ Д.А., ШПАКОВА Г.В.,
ХОМЕНКО О.М., МАКСИМ'ЮК Ю.С.

Сучасна технологія економічної діагностики в системі процесно-структурованого менеджменту будівельних організацій

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних підходів та концептуальних положень формування інноваційних технологій економічної діагностики в управлінській діяльності будівельних підприємств в умовах динамічного бізнес-середовища.

Метою дослідження є розробка методологічного підходу економічної діагностики до визначення стану рівноваги підприємства в умовах динамічного бізнес-середовища.

Методи дослідження. Теоретико-методологічним фундаментом визначено наукові теорії економічної діагностики, теорії управління складними системами, синергетики, теорії циклічного та генетичного розвитку процесів та систем підприємства.

Результати роботи. Запропонований багатовекторний підхід оцінювання, що дозволить модернізувати уявлення про зміст та сутність економічної діагностики операційної системи інвестиційно-будівельного проекту як мобільного підприємства, запропонувавши нові підсистеми бізнес-індикації процесно-структурованого менеджменту (Activity-Based Management), що передбачає поєднання існуючих підходів до створення системи менеджменту, побудованими на основі управління результативністю (Performance Management), управління за цілями (Management By Objectives), управління за відхиленнями (Management By Exception)

Галузь застосування результатів. Економічна діагностика менеджмент, проектний аналіз, управління підприємством.

Висновки. Сформовано концептуальну основу інструментального і практичного рівнів багато–векторного оцінювання діяльності мобільних будівельних організацій з обґрунтуванням теоретико–методологічного базису дефініції «функціонально–економічна діагностика» у рамках загальної архітектури системи менеджменту підприємства.

Ключові слова: діагностика, функціонально–економічна діагностика, інвестиційний будівельний проект, технології управління.

РЫЖАКОВ Д.А., ШПАКОВА А. В.,
ХОМЕНКО А.М., МАКСИМЬЮК Ю.С.

Современная технология экономической диагностики в системе процессно–структурного менеджмента строительных организаций

Предметом исследования является совокупность теоретико–методологических подходов и концептуальных положений формирования инновационных технологий экономической диагностики в управленческой деятельности строительных предприятий в условиях динамической бизнес–среды.

Целью исследования является разработка методологического подхода экономической диагностики к определению состояния равновесия предприятия в условиях динамической бизнес–среды.

Методы исследования. Теоретико–методологическим фундаментом определены научные теории экономической диагностики, теории управления сложными системами, синергетики, теории циклического и генетического развития процессов и систем предприятия.

Результаты работы. Предложенный многовекторный подход оценки позволит модернизировать представление о содержании и сущности экономической диагностики операционной системы инвестиционно–строительного проекта как мобильного предприятия, предложив новые подсистемы бизнес–индикации процессно–структурного менеджмента (*Activity–Based Management*), которая предусматривает сочетание существующих подходов к созданию системы менеджмента, построенными на основе управления результативностью (*Performance Management*), управления по целям (*Management By Objectives*), управления по отклонениям (*Management By Exception*).

Область применения результатов. Экономическая диагностика менеджмент, проектный анализ, управление предприятием.

Выводы. Сформирована концептуальная основа инструментального и практического уровней многовекторной оценки деятельности мобильных строительных организаций с обоснованием теоретико–методологического базиса дефиниции «функціонально–економічна діагностика» в рамках общей архитектуры системы менеджмента предприятия.

Ключевые слова: диагностика, функционально–экономическая диагностика, инвестиционный строительный проект, технологии управления.

RYZHAKOV D.A., SHPAKOVA H.V.,
KHOMENKO A.M., MAKSIMYUK Y.S.

Modern technology of economic diagnostics in the process–structural management system of construction organizations

The subject of the study is a set of theoretical and methodological approaches and conceptual provisions for the formation of innovative technologies of economic diagnostics in the management of construction enterprises in a dynamic business environment.

The aim of the study is to develop a methodological approach to economic diagnostics to determine the state of equilibrium of an enterprise in a dynamic business environment

Research methods. The theoretical and methodological foundation defines scientific theories of economic diagnostics, theories of managing complex systems, synergetics, the theory of cyclic and genetic development of processes and systems of an enterprise.

Results of work. *The proposed multi-vector assessment approach will allow to modernize the idea of the content and essence of the economic diagnostics of the operating system of the investment and construction project as a mobile enterprise by proposing new subsystems of business indication of the process-structural management (Activity-Based Management), which provides a combination of existing approaches to creating a management system, built on the basis of Performance Management, management by goals (Management By Objectives), management by deviations (Management By Exception).*

Scope of the results. *Economic diagnostics management, project analysis, enterprise management.*

Conclusions. *The conceptual basis of the instrumental and practical levels of a multi-vector assessment of the activities of mobile construction organizations with the justification of the theoretical and methodological basis for the definition of «functional-economic diagnostics» within the framework of the general architectonics of the enterprise management system has been formed.*

Key words: *diagnostics, functional and economic diagnostics, investment construction project, management technologies.*

Постановка проблеми. Недосконалість управління підприємствами, невідповідність його вимогам ринкової економіки та різке зниження потенціалу управління викликають необхідність пошуку нових методів менеджменту, які б дозволяли здійснювати ефективне управління бізнес-процесами. Сучасний підхід до управління підприємством ґрунтується на конвергенції управлінських і інформаційних технологій. Класики теорії сучасного менеджменту — Хаммер, Чампі, Давенпорт, Джонсон, Морріс, Брендон та інші — сходяться на думці, що автоматизоване управління будується на інших принципах, ніж керування підприємствами в передкомп'ютерну епоху, і вимагає докорінної перебудови всієї системи управління. Процес впровадження інформаційної системи в організації тісно пов'язаний із перебудовою самої системи управління — оптимізацією організаційної структури, процесів і функцій, що описують взаємодію ланок цієї структури, а також із зміною мотивації персоналу.

Метою статті є розроблення теоретичних та прикладних засад побудови інструментальних засобів для впровадження процесного підходу на етапах проектування, структуризації та реструктуризації бізнес-процесів підприємств. Метою статті є розробка концептуальної, теоретико-методологічної та методико-прикладної бази формування, використання і розвитку полікритеріальних систем діагностики діяльності будівельних підприємств

Для досягнення зазначеної мети у роботі встановлено та розв'язано такі завдання:

— обґрунтувати застосування інструментальних засобів для забезпечення процесного підходу у дослідженні структури та закономірнос-

тей функціонування бізнес-процесів, виділити найбільш ефективні серед них для їх подальшого розвитку та вдосконалення;

— розвинути змістове наповнення методів, що застосовуються для опису структури та дослідження особливостей функціонування бізнес-процесів на підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Діагностика як процес оцінювання конкретного підприємства у визначений період за певними критеріями оптимальності тісно пов'язана із моніторингом, економічним аналізом і системою інформаційного забезпечення підприємства.

Процес зміни системи управління підприємством є багатоетапним. Управління — це створення інформації про стан об'єкта в командну інформацію від суб'єкта; це цілеспрямований програмований чи довільний вплив на об'єкти задля досягнення кінцевої мети за допомогою процесорів, явищ, процесів, коли є з ними взаємодія в режимі детермінованої чи довільної програми/регламенту. Управління проектом/об'єктом-системою, її компонентами та процесами, з метою підвищення ефективності функціонування систем відбувається ще на етапі системного проектування, створення/утворення, формування, розвитку, становлення, функціонування/життя системи. [1, с.138; 2; 3, с.14]. Існують такі підходи до менеджменту (еволюційно сформувались у теорії та практиці організацій) [4–8]: процесний (А); функціональний (В); системний (С); ситуаційний (D) тощо (тобто динамічний, оптимізаційний, директивний і т.д.). Необхідно зазначити, що у фундаментальних наукових роботах існує деяка неоднозначність та дискусія щодо їх трактування та змістового наповнення. Так: під А розуміють

В; динамічний часто ототожнюють з D. За своєю сутністю подані підходи мають суттєві відмінності. Кожна теорія не перекреслює попередні, а доповнює їх, і співіснує з ними у взаємозв'язку та взаємодії. Саме на поєднання переваг основних (базових) концепцій менеджменту (а саме: А, В, С та D підходи) спрямований запропонований авторами підхід до менеджменту – АВМ–менеджмент (процесно–структурований). Процесно–орієнтоване управління (Activity–Based Management) – система управління, що забезпечує оптимізацію робіт підприємства, які приносять додану вартість, та мінімізацію або вилучення робіт, які не приносять доданої вартості. Результатом є загальне підвищення продуктивності та ефективності підприємства. В ідеальному випадку на першій стадії варто визначитися з місією підприємства і його стратегічними цілями. Ці задачі вирішуються виходячи з аналізу, насамперед, зовнішнього середовища підприємства за допомогою дослідження ринку, аналізу економіко–політичних та інших чинників. Даний етап виконують фірми, що займаються управлінським консалтингом і аудитом. Слід лише зауважити, що тут криється більшість проблем реновації управління на українських підприємствах [9].

Відомі об'єктно–орієнтовані методології базуються на інтегрованих моделях трьох типів:

- об'єктній моделі, яка відображає ієрархію класів, що пов'язані спільністю структури і поведінки і відображають специфіку атрибутів і операцій кожного з них (при цьому однією із базових нотацій об'єктної моделі є діалект ERD);
 - динамічній моделі, що відображає часові аспекти й послідовність операцій (при цьому досить часто використовують STD);
 - функціональній моделі, що описує потоки даних (з використанням DFD) [10].
- Головними недоліками об'єктно–орієнтованих методологій є такі:
- відсутність стандартизації в галузі програмно–техніки, що розглядається (наприклад, для подання об'єктів і взаємозв'язків між ними);
 - відсутність методу, що однаково добре реалізує етапи аналізу вимог і проектування (більшість методів призначена для об'єктно–орієнтованого аналізу, деякі передбачають слабко розвинуті засоби проектування).

Функціонування будівельних підприємств в умовах пролонгації кризи на тлі турбулентності

ринкового середовища, динамізму та глобалізації ринків стимулює їх до пошуку засобів нівелювання негативних впливів зовнішнього середовища. Розвиток теоретико–методичних та науково–практичних підходів до системи управління вітчизняними підприємствами відбувається під впливом і в контексті загальносвітових тенденцій. Одним із сучасних підходів, який набув значного поширення в міжнародній практиці управління та є актуальним для забезпечення довгострокового розвитку підприємств, є вартісний підхід або управління за відхиленнями, прийняття управлінських рішень залежно від еталонної динаміки вартісно–орієнтованих показників на кожній зі стадій життєвого циклу підприємства.

Процесний підхід є орієнтованим не на організаційну структуру підприємства, а на бізнес–процеси, основна ціль яких є виготовлення конкретних продуктів або послуг, що відповідають конкретним потребам суспільства. Управління підприємством є серією таких взаємопов'язаних функцій: планування, організації, мотивації, координації, контролю, комунікації та прийняття рішень. При процесному підході діяльність підприємства розглядається як система взаємодіючих процесів, яка складається з множини вхідних ресурсів (сировина), які забезпечуються постачальниками; внутрішніх ресурсів, що є наявними на підприємстві, або додатково залучені для виготовлення конкретного продукту (персонал, обладнання) та вихідних продуктів. Процесний підхід передбачає перехід на «Lean production» (бережливе виробництво), яке є економним, раціоналізованим виробництвом, що поєднує кращих спеціалістів, матеріали, обладнання та системи. В процесному підході існують певні труднощі в переході на новий рівень. Вони викликані відсутністю достатньо розвинутого інструментарію опису бізнеспроцесів. Відзначено, що більшість існуючих систем, зокрема BPMS, BPEL, EPCs, YAWL, BPMN та інші мають недостатньо розвинуту семантику, не мають достатньої глибини деталізації, яка б дозволила застосувати сучасний математичний апарат оптимізаційних методів для вдосконалення існуючих та проектування нових бізнес–процесів підприємств.

Необхідно зазначити, що система управління інвестиційними будівельними проектами в науковій літературі розглядається не тільки як окрема система, а і як складова системи вищого рівня –

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

системи управління будівельним підприємством. До особливостей процесу реалізації інвестиційних будівельних проектів відноситься: зміна кількісних і якісних характеристик системи управління, неповторність і своєрідність кожного проекту, певна тривалість життєвого циклу, комплексність внутрішніх і зовнішніх факторів оточення, а також специфічність організаційних форм, що дозволяють виділити управління проектами в окремий напрям менеджменту [11]. Відповідно, рівень бюджетно-вартісної результативності будівельного проекту в значній мірі залежить від організації його здійснення, що потребує оптимізації тривалості реалізації окремих етапів і проекту в цілому в узгодженні з наявними фінансовими та матеріальними ресурсами й умовами їхнього використання.

Планування проектів у поєднанні з процесами регулювання й контролю утворюють процес управління проектами, або проектний менеджмент. Світовий досвід свідчить, що управління проектами стало загальним стандартом поведінки у практичній діяльності [3]. Управління проектами є розвинутою методологією, яка включає моделі, методи і програмні засоби, що широко застосовуються при розробці і реалізації проектів різних масштабів і типів. Сучасні засоби і методи управління проектами визнані у всьому світі і широко використовуються у всіх сферах цілеспрямованої, проектно-орієнтованої діяльності.

В процесі моделювання на стадії аналізу виконання будівельного проекту можна використати метод освоєного обсягу[5; 9; 10]. Відповідно, звіт

Можливі відхилення параметрів вартості будівельного проекту

№	Співвідношення показників	Характеристика за вартістю	Характеристика за часом	Можливі причини відхилень
1	BCWS=ACWP BCWS<BCWP ACWP<BCWP	C ф=C пл	T<Тпл	Використання нових технологій або механізмів. Скорочення тривалості окремих робіт.
2	BCWS=ACWP BCWS>BCWP ACWP>BCWP	C ф=C пл	T>Тпл	Необхідність переробляти окремі роботи. Помилки планування забезпечення ресурсами Невиконання контрактів за встановленими термінами.
3	BCWS<ACWP BCWS<BCWP ACWP=BCWP	C ф>C пл	T<Тпл	Збільшення кількості використання ресурсу в одиницю часу. Помилки планування часу
4	BCWS>ACWP BCWS>BCWP ACWP=BCWP	C ф<C пл	T>Тпл	Зменшення кількості працівників, або механізмів. Тимчасова зупинка проекту або окремих робіт. Затримки поставок ресурсів.
5	BCWS>ACWP BCWS>BCWP ACWP>BCWP	C ф<C пл	T>Тпл	Заміна окремих ресурсів (матеріалів, механізмів, людей) на більш дешеві.
6	BCWS>ACWP BCWS<BCWP ACWP<BCWP при $U_{ji} > r_{ji}$	C ф<C пл	T<Тпл	Затримки фінансування. Зменшення термінів виконання окремих робіт. Введення додаткових змін.
7	BCWS>ACWP BCWS>BCWP ACWP<BCWP при $U_{ji} < r_{ji}$	C ф<C пл	T>Тпл	Проведення тендерів на виконання окремих робіт (передача частки робіт проекту підрядникам). Тимчасове припинення окремих робіт. Видалення окремих робіт.
8	BCWS<ACWP BCWS<BCWP ACWP<BCWP	C ф>C пл	T<Тпл	Залучення додаткових спеціалістів. Впровадження нових технологій.
9	BCWS<ACWP BCWS>BCWP ACWP>BCWP при $U_{ji} > r_{ji}$	C ф>C пл	T>Тпл	Поява додаткових робіт у проекті. Часткова зміна цілей. Авансові платежі. Закупівля додаткових ресурсів.
10	BCWS<ACWP BCWS<BCWP ACWP>BCWP при $U_{ji} < r_{ji}$	C ф>C пл	T<Тпл	Помилки фінансового менеджменту. Авансові платежі. Конфлікт бухгалтерії та ПМ

Примітка: r_{ji} – кількість j -го ресурсу в одиницю часу; U_{ji} – інтенсивність використання j -го ресурсу, причому $U_{ji}=1$, тобто інтенсивність постійна.

за даним методом відображає процес виконання проекту. На основі даних цього звіту можуть бути підраховані величини відхилень за витратами та строками. У підтвердження цього у роботі [4] наведено кілька схематичних прикладів аналізу проекту в момент часу t .

Тому, за допомогою метода освоєних обсягів можна формалізувати проблемні ситуації, які виникають під час виконання будівельних проектів та спрогнозувати подальший розвиток подій. Є кілька показників, зміст яких необхідно розуміти для того, щоб ефективно використовувати у своїй практиці звіт за методом освоєного обсягу. Розглянемо три основні показники – BCWS, BCWP і ACWP [6–10]:

- BCWS (Budgeted Cost of Work Scheduled) – планова (кошторисна) вартість запланованих (до виконання за аналізований період часу) робіт;
- ACWP (Actual Cost of Work Performed) – фактична вартість виконаних робіт;
- BCWP (Budgeted Cost of Work Performed) – планована (кошторисна) вартість виконаних робіт.

Відповідно, можна передбачити варіанти можливих відхилень та встановити їх причини. Приклад відхилень основних показників вартості наведений у таблиці.

Аналіз вартісно–бюджетних відхилень фактичних значень від планових будівельного проекту є найважливішою функцією управління вартісними параметрами будівельного проекту, а ідеальним кінцевим результатом є рівність, коли кошторис–план збігається з фактичним кошторисом. Зуміти вчасно виявити відхилення, проаналізувати їх, зрозуміти тенденцію і прийняти адекватні управлінські рішення, спрямовані на протидію вартісно–бюджетним відхиленням чи здійснити корегування кошторису, одна із задач, яку необхідно виконати для забезпечення реалізації будівельного проекту.

Також необхідно враховувати, що своєчасна протидія вартісно–бюджетним відхиленням будівельного проекту буде залежати та ґрунтуватися на якісному управлінні такими процесами як:

- управління ризиками;
- управління бюджетом проекту;
- управління ресурсами.

Ключові показники ефективності відносяться до методів цільового управління розвитком бізнесу і результатних методик оцінки ефективності, і є складовою таких концепцій, як управління результативністю (Performance Management),

управління за цілями (Management By Objectives), управління за відхиленнями (Management By Exception) тощо. Ці підходи представляють собою відносно новий інструментарій управління підприємством, які, незважаючи на наявність значного і тривалого наукового інтересу, ще не набули достатнього поширення у практичній діяльності суб'єктів господарювання в Україні.

Висновки

Глобальною проблемою на сьогодні залишається відсутність універсального інструментарію, який би дозволив автоматизувати управлінські та адміністративні процеси і консолідувати інформаційні потоки на всіх етапах реалізації будівельного проекту. Дане питання ускладнюється, якщо необхідно управляти портфелями інвестиційно–будівельних проектів. Важливою задачею в комплексній автоматизації процесів управління вартісно–бюджетними відхиленнями будівельного проекту та, зокрема, процесу будівництва є створення єдиного інформаційного потоку – від обґрунтування доцільності запуску будівельного проекту до його реалізації і введення в експлуатацію. Дослідження обраних ключових вартісних показників, а саме факторів, що впливають на їх розмір та особливості динаміки їх зміни залежно від етапів економічного розвитку підприємства, потребує моделювання системи індикаторів, яка дозволить оцінювати вплив управлінських рішень на тренд вартості підприємства.

Список використаних джерел

1. Curtis B., Hefley W. E. et al. Overview of the People Capability Maturity Model –Software Engineering Institute, 1995.
2. Harker S. D. P., Easton K. D. et al. The change and evolution of requirements as a challenge to the practice of software engineering. – In: Proc. RE'93. – San Diego, USA, 1993.
3. Tetyana Marchuk, Dmytro Ryzhakov, Galyna Ryzhakova and Sergiy Stetsenko (2017). Identification of the basic elements of the innovation analytical platform for energy efficiency in project financing. Investment Management and Financial Innovations Vol. 14(4), pp. 12–20. DOI: [http://10.21511/imfi.14\(4\).2017.02](http://10.21511/imfi.14(4).2017.02)
4. Galyna Ryzhakova, Dmytro Ryzhakov, Serhiy Petrukha, Tetiana Ishchenko, Tetyana Honcharenko (2019). The Innovative Technology for Modeling Management Business Process of the Enterprise. In–

ternational Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), Volume–8 Issue–4, Page No.: 4024–4033. DOI:10.35940/ijrte.D8356.118419

5. Бушуев С.Д. Стратегічний аудит інфраструктурних проєктів та програм [Текст] / С.Д. Бушуев, Б.Ю. Козир, А.А. Запривода // Управління розвитком складних систем. – 2019. – № 36. – С. 20 – 28, dx.doi.org\10.6084/m9.figshare.9783302.

6. Рижаків Д. А. Удосконалення фактологічного базису управління інноваційно–інвестиційним розвитком підприємства (на основі модифікації просто–ключових індикаторів). Управління розвитком складних систем, [S.I.], n. 20, feb. 2016. ISSN 2412–9933. Доступно за адресою: <<http://journals.uran.ua/urss/article/view/60655>>.

7. Малихіна О. М. Формування механізму управління фінансовою безпекою будівельного підприємства на засадах системного підходу. Управління розвитком складних систем, [S.I.], n. 20, feb. 2016. ISSN 2412–9933. Доступно за адресою: <<http://journals.uran.ua/urss/article/view/60651>>.

8. Рижаків Д.А. Застосування BSC–технологій для формалізованого відображення особливостей операцій підрядного підприємства в проєктах реінжинірингу [Текст] / Д.А. Рижаків // Управління розвитком складних систем. – 2017. – № 32. – С. 153 – 158.

9. Рижаків Г.М. Моделі цільового вибору репрезентативних індикаторів діяльності будівельних підприємств: етимологія та типологія систем діагностики [Текст] / Г.М. Рижаків, Д.О. Приходько, К.М. Предун, Т.С. Лугіна, Т.С. Коваль // Управління розвитком складних систем. – 2017. – № 32. – С. 159 – 165.

10. Теоретико–методологічні засади інноваційно–інвестиційної діяльності в Україні./ П.М. Куліков, В.Г. Федоренко, Г.М. Рижаків та ін., кол. монографія. ТОВ «ДКС центр» Київ–2018. 442 с.

11. Чернишев Д.О. Концептуальні засади організаційно–технологічного реінжинірингу проєктів на принципах біосферосумісного будівництва [Текст] / Д.О. Чернишев // Управління розвитком складних систем. – 2017. – № 30. – С. 205 – 209.

References

1. Curtis, B., Hefley, W.E. et al. (1995). Overview of the People Capability Maturity Model Software Engineering Institute.

2. Harker, S.D.P., Easton, K.D. et al. (1993). The change and evolution of requirements as a challenge to the practice of software engineering. In: Proc. RE'93: San Diego, USA.

3. Tetyana Marchuk, Dmytro Ryzhakov, Galyna Ryzhakova and Sergiy Stetsenko (2017). Identification of the basic elements of the innovation analytical platform for energy efficiency in project financing. Investment Management and Financial Innovations Vol. 14(4), pp. 12–20. DOI:[http://10.21511/imfi.14\(4\).2017.02](http://10.21511/imfi.14(4).2017.02)

4. Galyna Ryzhakova, Dmytro Ryzhakov, Serhiy Petrukha, Tetiana Ishchenko, Tetyana Honcharenko (2019). The Innovative Technology for Modeling Management Business Process of the Enterprise. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), Volume–8 Issue–4, Page No.: 4024–4033. DOI:10.35940/ijrte.D8356.118419

5. Bushuyev, Sergiy, Kozyr, Borys & Zaprivoda, Alina, (2019). Strategic audit of infrastructure projects and program. Management of Development of Complex Systems, 38, 20 – 28, dx.doi.org\10.6084/m9.figshare.9783302.

6. Ryzhakov D.A. Improvement of the factual basis of management of innovation–investment development of the enterprise (on the basis of modification of spatial–key indicators). Development Management of Complex Systems, [S.I.], n. 20, feb. 2016. ISSN 2412–9933. Available at: <<http://journals.uran.ua/urss/article/view/60655>>.

7. Malykhina O.M. Formation of the mechanism of financial security management of a construction company on the basis of a systematic approach. Development Management of Complex Systems, [S.I.], n. 20, feb. 2016. ISSN 2412–9933. Available at: <<http://journals.uran.ua/urss/article/view/60651>>.

8. Ryzhakov, Dmytro. (2017). Application of BSC–technologies for formalized mapping of features of subcontractor operations in reengineering projects. Management of Development of Complex Systems, 32, 153–158.

9. Ryzhakova G.M. Models of target selection of representative indicators of activity of construction enterprises: etymology and typology of systems of diagnostics [Text] / G.M. Ryzhakova, D.O. Prikhodko, K.M. Predun, T.S. Lugina, T.S. Koval // Management of complex systems development. – 2017. – № 32. – P. 159 – 165.

10. Theoretical and methodological principles of innovation and investment activity in Ukraine. Kulikov, V.G. Fedorenko, G.M. Ryzhakov et al., Col. monograph. LLC DKS Center Kyiv–2018. 442 p.

11. Chernyshev, Denys, (2017). Conceptual aims of organization–technological re–engineering of projects on the principles biosphere coexistence in construction. Management of development of complex system, 30, 205–209. [in Ukrainian]

Дані про авторів

Рижаків Дмитро Андрійович,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки будівництва, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Шпакова Ганна Валентинівна,

к.т.н., доцент, доцент кафедри будівельного виробництва, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Хоменко Олександр Михайлович,

здобувач кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Максим'юк Юлія Сергіївна,

здобувач кафедри менеджменту в будівництві, Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Данные об авторах

Рыжаків Дмитрий Андреевич,

к.э.н., доцент, доцент кафедры экономики строительства, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Шпакова Анна Валентиновна,

к.т.н., доцент, доцент кафедры строительного производства, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Хоменко Александр Михайлович,

соискатель кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Максимюк Юлия Сергеевна,

соискатель кафедры менеджмента в строительстве, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Data about the authors

Dmitry Ryzhakov,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor, Department of Construction Economics, Kiev National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Anna Shpakova,

Ph.D., associate professor, associate professor of the Department of Building Virobgitz, Kiev National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Alexander Khomenko,

Applicant, Department of Management in Construction, Kiev National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

Julia Maksimiyuk,

Applicant, Department of Management in Construction, Kiev National University of Construction and Architecture

e-mail: kmb_knuba@ukr.net

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699143>

МЕЛЬНИК В.І.

Деякі аспекти фінансової математики педагогічної діяльності

У статті аналізуються основи шкільного освітнього стандарту та навчальних програм з математики для учнів початкових і старших класів, визначаються вимоги до організації математичного освітнього процесу, спрямованого на формування фінансової компетентності у учнів, виявляються недоліки в підготовці вчителів математики та учнів до впровадження в цьому напрямку методичної діяльності, навчальних планів підготовки майбутніх вчителів до навчання студентів з математики, орієнтованих на адаптацію їх досвіду на основні види вибіркової спеціальних програм для учнів з метою підвищення їх фінансової грамотності та підготовки до оформлення роботи на формування фінансової компетентності учнів.

Ключові слова: фінансова математика, інженіринг, кібернетика, педагогічні дослідження, математичні завдання, економічна грамотність.

Некоторые аспекты финансовой математики педагогической деятельности

В статье анализируются основы школьного образовательного стандарта и учебных программ по математике для учеников начальных и старших классов, определяются требования к организации математического образовательного процесса, направленного на формирование финансовой компетентности у учащихся, выявляются недостатки в подготовке учителей математики и учащихся к внедрению в этом направлении методической деятельности, учебных планов подготовки будущих учителей к обучению студентов по математике, ориентированных на адаптацию их опыта на основные виды выборочных программ для учащихся с целью повышения их финансовой грамотности и подготовки к оформлению работы на формирование финансовой компетентности учащихся.

Ключевые слова: финансовая математика, инжиниринг, кибернетика, педагогические исследования, математические задачи, экономическая грамотность.

MELNIK V.I.

Some aspects of financial mathematics of pedagogical activity

The article analyzes the basics of the school educational standard and mathematics curricula for elementary and senior students, defines the requirements for the organization of mathematical educational process aimed at the formation of financial competence of students, identifies shortcomings in the preparation of mathematics teachers and students for the implementation of methodological activities in this direction, curricula for preparing future teachers to teach students in mathematics focused on adapting their experience to the main types of selective touch on social programs for the students to improve their financial literacy and preparation for execution of work on the development of financial competence of students.

Analysis of the readiness of pedagogical teams to provide financial education for young people in general education institutions shows that their level of financial literacy does not allow to solve problems related to preparing students for life in dynamic financial and economic conditions. Because financial transactions involve different types of calculations that require the use of mathematical knowledge and skills, there is a problem of preparing future mathematics teachers to develop and implement effective forms, methods and technologies for teaching students to improve the efficiency of financial and economic activities.

In order to achieve this goal, the following research methods are required: analysis of normative documents and generalization of the requirements for teaching elementary and secondary mathematics students; modeling of the author's programs of special courses on preparation of future mathematics teachers for increase of financial literacy of students while teaching mathematics at the levels stipulated by the program.

Keywords: financial mathematics, engineering, cybernetics, pedagogical studies, mathematical problems, economic literacy.

Постановка проблеми. Фінансова математика або квантитивна математика – підрозділ прикладної математики якій займається ринком фінансів. Фінансова математика має близьке відношення до дисципліни фінансова економіка, яка займається проблемами теорії. Фінансова математика використовує математичне моделювання та числовий аналіз на потребу фінансової економіки. Якщо фінансовий економіст переймається проблематикою розподілу фінансових ризиків, фінансовий математик може взяти біржову ці-

ну (shareprice) за похідну і вирахувати потенційну дійсну вартість акції з урахуванням ризиків.

На практиці фінансова математика також перетинається з математичним інженірингом і кибернетикою які є практично синонімами, хоча, останні займаються більше абстрактним моделюванням, тоді коли фінансова математика більше фінансовим аналізом.

Інженіринг – сукупність інтелектуальних видів діяльності, що мають кінцеву мету і отримання найкращих результатів від капіталовкладень.

Кібернетика – це наука про загальні закони в складних економічних, біологічних, соціально–педагогічних напрямків.

Фінансовий аналіз – є складання фінансових планів, являє собою метод оцінки ретроспективного минулого і перспективного майбутнього. А також комплексне вивчення фінансового стану підприємства що є сукупністю методичних прийомів дослідження, фінансових відносин між суб'єктами. З роками були розроблені все більш складні математичні моделі і стратегії обчислення цін деривативів, але довіра до них серйозно похитнулась після фінансової кризи 2007 –2010 років.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Сучасне використання елементів фінансової математики було критично проаналізовано, зокрема тими хто безпосередньо працює в цій галузі, наприклад Пол Уїллмот або професор фінансової інженерії Політехнічного Інституту Нью–Йоркського університету Нассім Ніколас Талеб, в своїй книжці Чорний лебідь. Талеб заявляє, що ціни фінансових активів не можуть бути описані за допомогою простих моделей, що використовуються в даний час.

Метою статті є дослідження аспектів фінансової математики педагогічної діяльності методики системних механізмів впливу спрямованих на підвищення кваліфікації вчителів та економічної грамотності учні.

Виклад основного матеріалу. Педагогічні дослідження – це спеціально організований процес пізнання педагогічного середовища. Існує напрямок соціальної педагогіки який поєднує соціальний напрямок і педагогічний. Концепція педагогічної компетентності майбутніх вчителів, викладачів спонукає до спільної творчої діяльності яка розвиває значущі аспекти знань вчителів, викладачів. А по тому необхідні аспекти фінансової математики або фінансової економіки з допомогою яких можливе фінансування педагогічних досліджень. Як аналог можна провести приклад оптимальної стратегії.

Оптимальна стратегія поведінки інвестора виходитиме з можливостей одержання прибутку за мінімізації власних витрат та врахування специфіки інвестування в соціальний сектор. Узагальнена модель цієї стратегії може мати такий вигляд. Орієнтація на мінімізацію витрат у процесі планування діяльності на довготривалу перспективу можлива в результаті розв'язання задачі виду:

знайти таке значення, яке забезпечуватиме виконання умов:

$$\max_{0 \leq y \leq F(x)} J(y),$$

$$\max_{0 \leq y \leq F(x)} \{-C(y)\}, x \geq 0,$$

де $F(x)$ – виробнича функція;

$J(y)$ – величина доходу;

$C(y)$ – витрати на випуск продукції у обсязі y ;

Поставлену задачу можна видозмінити за припущення однакової важливості для інвестора критеріїв $J(y)$ та $C(y)$, використавши теорему Карліна для задач виду: знайти таке значення y^0 , котре забезпечуватиме:

$$\max_{0 \leq y \leq F(x)} [J(y) - C(y)]$$

Для знаходження оптимального розвитку

$$y^0 = \arg \max_{0 \leq y \leq F(x)} [J(y) - C(y)]$$

доцільно скористатися умовами Куна – Таккера

$$\begin{cases} P \frac{dy}{dx_i} - \omega_i \leq 0, i = \overline{1, n} \\ \left(P \frac{dy}{dx_i} - \omega_i \right) \cdot x_i = 0, \text{якщо } x_i > 0, i = \overline{1, n} \\ \left(P \frac{dy}{dx_i} - \omega_i \right) \cdot x_i < 0, \text{якщо } x_i = 0, i = \overline{1, n} \\ y = F(x), x = (x_1, x_2, \dots, \dots, x_n). \end{cases}$$

Як бачимо, способи інвестування в соціальну сферу можна порівняти з деякими необхідними аспектами фінансування педагогічної діяльності. Педагогічна компетентність – це процес і результат творчої педагогічної діяльності з одного боку. Необхідність навчання математики як прояв і посилення пошуку шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів з іншого боку. Ведення математичних задач фінансового змісту в шкільному курсі засноване на правилах і принципах процесу активізації пізнавальної діяльності [1, 2].

У будь–якому розподілі є місце для математичних задач фінансового змісту. Хоча цей клас задач дуже умовний. У різних класифікаціях завдання цього типу рівномірно розподілені практично по всіх елементах класифікації.

Під математичною проблемою фінансового змісту (фінансово–математична проблема) ми розуміємо проблему, історія якої розкриває використання математики в фінансових дисциплінах, знайомить із застосуванням математичних понять, операцій і законів у фінансовій сфері. Це визначення вказує на те, що

ці завдання можна використовувати протягом усього процесу навчання.

Останнім часом пошук шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів в процесі викладання математики за допомогою завдань активізувався. Впровадження математичних проблем фінансового змісту в шкільний курс засноване на засадах і принципах процесу активізації пізнавальної діяльності учнів.

Математичні завдання фінансового змісту виконують: освітня функція, так як їх використання спрямоване на формування системи знань, умінь і навичок учнів на різних етапах навчання; функція розвитку, тому що робота з ними розвиває здатність розуміти сенс понять, застосовувати отримані знання на практиці, аналізувати результати, робити відповідні узагальнення, порівняння та висновки; освітня функція, тому що економічна і фінансова освіта на уроках математики може бути закладена в основному за допомогою цього класу задач; контролююча функція як навчальне завдання.

Кожна математична задача фінансового змісту, запропонована учням для розгляду, повинна відповідати зазначеним вище вимогам. У математичних задачах фінансового змісту також є додаткові вимоги, які важливі для освітніх завдань як практичного, так і прикладного змісту: пізнавальна цінність завдання і його освітній вплив на учнів; доступ до нематематичного матеріалу, що використовується в завданні для учнів; реальність ситуації, числові дані, поставлене питання і отриманий результат, описані в умові [3, 4].

Інтерес, який виникає до змісту завдання, не тільки сприяє адекватному розумінню його вимог, а й надає цій вимозі особистий характер. Це спрямовує діяльність учня на виконання конкретного завдання – отримання результату. Багато задач вимагають від людини добре розвинутої здатності працювати творчо або, принаймні, можливості й уміння знаходити оптимальне рішення в цих умовах. Багатьох студентів не приваблює завдання її вирішення. Рішення математичних задач фінансового змісту може бути організовано різними способами: в формі конкурсу на кращого «банкіра», «фінансиста»; у вигляді пошуку помилок, придумування контрприкладів. Учні із задоволенням беруть участь в змаганнях за рішенням завдань, бачать результати спільного процесу вирішення проблем, обговорюють рішення і відповіді від друзів.

Навчання – це процес, який залежить від загального розвитку дитини і особливостей психологічних процесів. Будь-яке новоутворення формується у співпраці викладача і учня.

Поетапне ускладнення завдань, вирішення проблеми, вирішення завдання для порівняння, узагальнення і класифікації у використанні фронтальної роботи також призводить до формування навичок вирішення проблем, постановки та вирішення проблем, до формування прийомів розумової діяльності, і в результаті фронтальна робота поступається індивідуальним відповідям учнів і індивідуальній роботі.

Практика роботи над проблемами фінансово-математичних дисциплін показала, що для досягнення мети фінансового розвитку учнів та їх підготовки до життя в ринкових умовах доцільно також дотримуватися наступних принципів: 1. Знання з основними економічними законами держави, а саме з економічними положеннями Конституції України, основами оподаткування, фінансово-розрахунковими операціями і т. д., необхідно адаптувати до різних вікових груп. 2. Документи про фінансову діяльність держави і відомих підприємств повинні використовуватися на уроках математики. 3. При вирішенні проблем з фінансовим сюжетом ви повинні використовувати відповідний метод, який може ефективно розрахувати відповідь чисто математичної задачі, пояснивши фінансові терміни, що зустрічаються в тексті завдання. 4. Визначте фінансову залежність між фінансовими значеннями, які відповідають реаліям сьогодення. 5. Використовуйте відповідний набір завдань для розвитку і формування таких рис, як економія, економіка. Для розвитку рис пізнавального характеру використовуйте різні методологічні прийоми і інструменти [2, 5].

З метою реалізації сформульованих принципів фінансового виховання і навчання учнів на уроках математики, необхідно уточнити фінансові аспекти, які можуть враховуватися на уроках при роботі з фінансовими і математичними завданнями. Щоб підвищити фінансові знання учнів при вирішенні проблем, слід також звернути увагу на розвиток навичок аналізу причинно-наслідкових зв'язків між фінансовими факторами і їх математичної інтерпретацією. В результаті виникає необхідність в більш активному розгляді фінансових концепцій, проблем і завдань, що мають як математичне, так і фінансово-економічний зміст. Все це можна

зробити за допомогою шкільного курсу математики. Економічний розвиток деяких країн показує, що фінансова і економічна поінформованість в країні є основним джерелом фінансового розвитку країни. Не випадково, що в розвинених країнах цьому приділяється багато уваги: учні знайомі з фінансовими проблемами з перших шкільних років і протягом академічного періоду освіжають навички вирішення фінансових та математичних проблем. Сьогодні, коли ринкові умови в країні набирають обертів, доцільно адаптувати учнів до вирішення ряду реальних фінансових проблем.

Бюджет кожної сім'ї є важливою частиною фінансової системи держави. Серед багатьох аспектів проблеми підготовки учнів до дорослого життя важливо формування в учнів сприйняття сімейного бюджету і його характеристик. Зрештою, розумне планування власних доходів і витрат дозволяє родині заощаджувати гроші і направляти їх на добробут. Хорошим способом формування таких ідей є математичні завдання по сімейному бюджету, які можуть і повинні бути запропоновані учням під час навчання математиці. Вони охоплюють широкий спектр фінансових операцій, мають прикладну спрямованість [3, 4, 6].

Щоб розумно використовувати власні кошти, бажано знати особливості роботи банків з клієнтами. Використання депозитних рахунків для заощаджень населення, можливість отримання кредитів для споживчих цілей або розвитку власного бізнесу, забезпечення безготівкового обігу грошей є стабілізуючим фактором забезпечення фінансової стійкості держави.

Висновок

Ринкові відносини в країні розширюються і зміцнюються, а робота з цінними паперами поступово стає невід'ємною частиною фінансової діяльності кожного громадянина. Ця ситуація в суспільстві вимагає від молодих людей, які тільки починають своє життя, мати набір практичних знань по фінансовій науці, заснованих на математичних знаннях. Податкова політика держави визначає здатність його економіки досягати рівня стійкого і сталого розвитку. Ознайомлення учнів з системою обчислення податків і їх використанням державою є важливим елементом загальної підготовки майбутнього громадянина України до життя в ринковій економіці. Сплачуючи податки, громадянин отримує певні послуги від держави. З розвитком ринкових відносин

ймовірність непередбачених ускладнень зростає, а рівень ризику на всіх рівнях зростає. Це робить необхідним захищати громадян від можливих втрат. Саме страховий бізнес в штаті орієнтований на вирішення таких проблем. Страхування в ринкових відносинах засноване на попередньому створенні страхових фондів із страхових премій та відшкодування збитків потерпілим. Саме тут обчислення збитків, їх відшкодування відбувається в грошовій формі і, таким чином, тісно пов'язане з фінансовим розвитком країни. Тому фінансові знання кожного громадянина мають велике значення в розвитку економіки нашої країни.

Список використаних джерел

1. Детерміновані та стохастичні моделі фінансової математики: Навч. посіб. для студ. ВНЗ. Ч. 5 / В. К. Ясинський, Л. І. Ясинська, Є. В. Ясинський; Під заг. ред. Є. Ф. Царкова. — Чернівці: ПРУТ, 2003. — 512 с.
2. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Навчальний посібник. — К.: Знання-Прес, 2002. — 535 с.
3. Основи здійснення банківських операцій. 4.1. Фінансово-економічні розрахунки при проведенні основних банківських операцій: Навчальний посібник / Укл. О. В. Молдавська — Харків. ВД «ІНЖЕК», 2005 — 32 с.
4. Статистика фінансов: Учебник / под ред. проф. В. Н. Салина. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 816 с.
5. Уотшем Т. Дж. Количественные методы в финансах: Учеб. пособие для вузов / Перевод с англ. под ред. М. Р. Ефимовой; [Т. Дж. Уотшем; К. Паррамоу. — М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. — 528 с.
6. Попрозман Н.В. Формування стратегії економічного розвитку агропромислового виробництва [монографія] / Н. В. Попрозман. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. — 300 с.

References

1. Deterministic and stochastic models of financial mathematics: Educ. tool. for students. Universities. Part 5 / VK Yasinsky, LI Yasinsky, YV Yasinsky; Under the head. ed. E. F. Tsarkova. — Chernivtsi: PRUT, 2003. — 512 p.
2. Sheludko VM Financial Market: A Textbook.—K.: Knowledge—Press, 2002—535 p.
3. Fundamentals of banking operations. 4.1. Financial and economic calculations for the main banking operations: Tutorial / Incl. OV Moldavska — Kharkiv. INZHEK, 2005 — 32 p.
4. Finance statistics: Textbook / Ed. prof. VN Salina. — M.: Finance and statistics, 2000. — 816 p.
5. T. Wattshem, Quantitative Methods in Finance: Textbook, Textbook for Universities / Translated from

English, ed. M. R. Efimova; [T. J. Watsham; K. Parramou. – M.: Finance, UNITI, 1999. – 528 p.

6. Poprozman, N.V. (2015), Formuvannia stratehii ekonomichnoho rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva [Establishing strategy of economic development of agricultural production], NNTs «IAE», Kyiv, Ukraine.

Дані про автора

Мельник Віктор Іванович,

магістр економіки, викладач, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
e-mail: viktor.eranet@gmail.com

Данные об авторе

Мельник Виктор Иванович,

магистр экономики, преподаватель, Ровенский областной институт последипломного педагогического образования
e-mail: viktor.eranet@gmail.com

Data about the author

Victor Melnyk,

Master of Economics, teacher, Rivne Regional Institute postgraduate pedagogical education
e-mail: viktor.eranet@gmail.com

УДК 330.336

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699146>
ПИЛЯВСЬКИЙ Ю.М.

Екологічні погляди лібертаріанців як об'єкт дослідження: теоретичний аспект

Предмет дослідження – екологічні погляди лібертаріанців.

Мета дослідження полягає у теоретичному дослідженні екологічних ідей лібертаріанської течії, дослідженні основних факторів і особливостей їх поглядів на сучасному етапі.

Методи дослідження. Теоретико–методологічна основа, на які спирається дослідження, охоплюють комплекс загальних методів наукового пізнання, включаючи метод аналізу, синтезу, узагальнення, індукції та дедукції тощо.

Результати роботи. Проаналізовано аргументи, які наводяться лібертаріанцями проти ресурсних обмежень «сталого розвитку». Досліджено відношення прихильників лібертаріанських поглядів до питання використання надр, землі та інших природних ресурсів. Виявлено засадничі причини уявлень лібертаріанців щодо економічного зростання. Проаналізовано лібертаріанську концепцію мінімізації державного втручання в господарські процеси. Здійснено наукове обґрунтування пріоритетів і напрямів державного регулювання процесами використання природних ресурсів. Аргументовано необхідність регулювання природоохоронних відносин на рівні «держава–бізнес».

Висновки. Певна частина лібертаріанців взагалі відкидає необхідність регулювання з боку держави. Насправді ж, відмовляючись від регулювання, лібертаріанці одночасно відмовляються від можливості уникнути екологічної катастрофи. У сфері взаємовідносин суспільства і природи правильніша постановка питання про активізацію регулюючої функції держави, яка повинна ефективно підтримувати ринок, використовувати ринкові механізми для управління процесами використання природних ресурсів. Практикою доведено, що нерегульований ринковий механізм приводить до швидкого вичерпання ресурсів. Отже, завдання держави виправити провали ринку в сфері природокористування, а також охороняти права власності громадян країни та її природу. Але оскільки сама держава не є власником природи, вона не може встановлювати якісь загальнообов'язкові вимоги. Роль держави полягає в охороні права власності інших.

Україні для того, щоб зменшити екологічні негаразди, слід дослухатися в певному сенсі до лібертаріанських рекомендацій. Тобто, якомога більше об'єктів, ресурсів необхідно передати в приватну власність. Регулювання природоохоронних відносин на рівні «держава–бізнес» має бути жорстко регламентовано законодавством, угодами про оренду і т.п. із залученням ринкових механізмів (пільг, податків, прозорих тендерів, фінансових санкцій тощо).

Ключові слова: економічна теорія, лібертаріанство, національна економіка, безпека, потенціал, державне регулювання, оцінювання, ефективність.

Экологические взгляды либертарианцев как объект исследования: теоретический аспект

Предмет исследования – экологические взгляды либертарианцев.

Цель исследования заключается в теоретическом исследовании экологических идей либертарианского течения, исследовании основных факторов и особенностей их взглядов на современном этапе.

Методы исследования. Теоретико–методологическая основа, на которые опирается исследование, охватывают комплекс общих методов научного познания, включая метод анализа, синтеза, обобщения, индукции и дедукции и др.

Результаты работы. Проанализированы аргументы, которые приводятся либертарианцами против ресурсных ограничений «устойчивого развития». Исследовано отношение сторонников либертарианских взглядов к вопросу использования недр, земли и других природных ресурсов. Выявлено основные причины представлений либертарианцев по экономическому росту. Проанализированы либертарианской концепции минимизации государственного вмешательства в хозяйственные процессы. Осуществлено научное обоснование приоритетов и направлений государственного регулирования процессами использования природных ресурсов. Аргументировано необходимость регулировки природоохранных отношений на уровне «государство–бизнес».

Выводы. Определенная часть либертарианцев вообще отвергает необходимость регулирования со стороны государства. На самом деле, отказываясь от регулирования, либертарианцы одновременно отказываются от возможности избежать экологической катастрофы. В сфере взаимоотношений общества и природы правильная постановка вопроса об активизации регулирующей функции государства, которое должно эффективно поддерживать рынок, использовать рыночные механизмы для управления процессами использования природных ресурсов. Практикой доказано, что нерегулируемый рыночный механизм приводит к быстрому исчерпанию ресурсов. Следовательно, задача государства исправить провалы рынка в сфере природопользования, а также охранять права собственности граждан страны на ее природу. Но поскольку само государство не является собственником природы, оно не может устанавливать какие–то общеобязательные требования. Роль государства заключается в охране права собственности других.

Украине для того, чтобы уменьшить экологические проблемы, следует прислушиваться в определенном смысле либертарианских рекомендаций. То есть, как можно больше объектов, ресурсов необходимо передать в частную собственность. Регулирование природоохранных отношений на уровне «государство–бизнес» должно быть жестко регламентировано законодательством, соглашениями об аренде и т.п. с привлечением рыночных механизмов (льгот, налогов, прозрачных тендеров, финансовых санкций и т.д.).

Ключевые слова: экономическая теория, либертарианство, национальная экономика, безопасность, потенциал, государственное регулирование, оценка, эффективность.

PYLIIVSKYI Iu.N.

Ecological views of libertarians as such studies: theoretical aspect

Subject of study is environmental views of libertarians.

The purpose of the study is to investigated the theoretical study of environmental ideas of the libertarian current, investigated the factors studied and used them, which are considered at the present stage.

Research methods. The theoretical and methodological principles the research relies on include a set of general methods of scientific cognition, including the method of analysis, synthesis, synthesis, induction and deduction, and others.

Results. The arguments that direct the libertarian forces against the resource constraints of

«sustainable development» are analyzed. The decrease of the supporters of libertarian views on the issue of excess, land and other natural resources has been investigated. The founding causes identified are libertarians about economic existence. Analyzing the libertarian concept of minimization that occurred in business enterprises. Scientific research is carried out with priority prevention and application of regulatory processes to natural resources. The importance of regulating environmental relations at the state–business level is argued.

Conclusions. *Some libertarians mutually deviate from the need to regulate quality on the part of the individual. To correct, to deviate from regulation, libertarians at the same time deviate from using ecological catastrophe. At the disposal of real used resources and nature it is justified to resolve the issue of activation of the regulatory function, which should fulfill the market, using market enterprises to manage the processes of natural resources. It is practically suggested that unregulated market product leads to rapid depletion of resources. However, trying to validate the market of the natural resource market, as well as to protect the property rights of citizens of the country to its nature. But she believes that she does not have her own nature, she cannot make someone else generally require her. The role deals with the protection of property rights of others.*

In order to reduce environmental problems, Ukraine should listen in some ways to libertarian recommendations. That is, to help more active, resources need to be transferred to private property. Regulation of environmental relations at the state–business level should be almost regulated by legislation, lease agreements, etc. with attraction of market enterprises (privileges, Poles, transparent tenders, other sanctions).

Key words: *economic theory, libertarianism, national economy, security, potential, government regulation, evaluation, efficiency.*

Постановка проблеми. Екологічна проблема є однією з центральних в теорії лібертаріанства. У своїх поглядах на вирішення цієї проблеми лібертаріанці стоять на таких теоретичних постулатах: приватна власність – єдино можливий ефективний господарський інструмент в сфері природокористування; свобода ринкових відносин передбачає відмову від будь-якого контролю і регулювання в економіці; науково–технічний прогрес є вагомим регулятором екологічних проблем.

Проблему забруднення довкілля лібертаріанці розглядають в двох аспектах. Якщо забруднювачем є державні органи, то це лише доводить, що держава є поганим господарем, вона не повинна бути власником ресурсів. Якщо забруднюють приватні особи чи компанії, то це означає, що погане керування з боку держави, «бюрократичну модель управління», що дозволяє таку поведінку з боку приватних власників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади формування, розвитку та становлення лібертаріанства, присвячено праці відомих вітчизняних та зарубіжних авторів. Серед вчених, які займалися вивченням теорії лібертаріанства та їх соціально економічних підходів, варто виділити: Дж. Актон [1], Д. Боуз [2], С. Максимець [6], А. Смит [12], Ф. Хайек [10] та інші. У відповідному напрямку працювали низ-

ка вітчизняних вчених, зокрема: Молнар О.С. [7], Штулер І.Ю [11].

При цьому їх дослідження будуються на різних аспектах економічної свободи, а невирішеними наразі є питання історичного розвитку екологічних поглядів лібертаріанства та синтезування праць вітчизняних та зарубіжних науковців: економістів та філософів, відповідно ці типання не отримали належного висвітлення, що визначає необхідність подальших досліджень у даному напрямку.

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні екологічних ідей лібертаріанської течії, дослідженні основних факторів і особливостей їх поглядів на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах екологічні проблеми все більше набувають глобального характеру. Глобальний екологічний стан погіршується, тому багато зусиль світової спільноти спрямовано на збереження та покращення екологічної ситуації. В бідних країнах, де людина не може задовольнити своїх елементарних потреб, питання про якість навколишнього середовища відходить на другий план. Одна четверта частина людства відчуває нестачу води, чистого повітря тощо. Людство має згуртуватися задля вирішення таких проблем. Що власне кажучи вже й відбувається. Достатньо переглянути перелік міжнародних угод і документів, спрямо-

ваних на упередження, пом'якшення або зменшення впливу екологічних проблем.

Відносно бурхливого розвитку цивілізації лібертаріанці займають позицію тих, хто не вважає це причиною для обмеження росту. Зростання чисельності населення представниками лібертаріанської течії сприймають як позитивне явище, адже населення є не тільки споживачем обмежених ресурсів, але й творцем інтелектуального капіталу. Головна теза лібертаріанства – ресурси в умовах вільного ринку невичерпні. Представники лібертаріанських поглядів пропонують такі аргументи проти ресурсних обмежень «сталого розвитку»:

- відносно вичерпання та подорожчання окремих ресурсів є найбільш ефективним стимулом пошуку більш дешевих та ефективних аналогів; поштовхом до пошуку нових родовищ;

- дефіцит ресурсів обумовлює інноваційну діяльність бізнесу з пошуку заміників; прогрес у технологіях, підвищення ефективності використання наявних ресурсів. Нові технології скорочують викиди в оточуюче середовище, створюють можливості для вторинної переробки [3, с.37].

Науково-технічний прогрес сприяє винаходу нових методів природокористування. Але й не слід його ідеалізувати. Людству сьогодні притаманний переважно техногенний тип розвитку. Але навіть в постіндустріальних господарствах природомістський тип відтворення займає значне місце. Досить висока ефективність такої моделі розвитку потенційно може забезпечити надвисокий рівень життя та якість споживання, але фактично глобальні соціальні проблеми не вирішує. Швидкі темпи економічного зростання супроводжуються зростанням диференціації в рівнях добробуту як окремих людей, так і цілих країн. Шалене виснаження ресурсів домінує в країнах, що розвиваються. Високорозвинені промислові країни віддають перевагу отриманню ресурсів з цих країн, ніж видобутку власних, особливо якщо це економічно вигідніше, до того ж не шкодить навколишньому середовищу.

У питанні використання надр лібертаріанці, на відміну від багатьох інших політичних течій, зазвичай стоять на позиції, що природні багатства надр належать тому, хто володіє земельною ділянкою. Для них абсолютно неприпустимим є твердження, що, оскільки, надра належать народу, власник землі не може витягувати корисні копалини або добувати природні ресурси без до-

зволу держави. Максимум, на що можуть погодитися лібертаріанці, – це введення ренти на видобуток корисних копалин, яка буде єдиною для всієї країни [4, с.30].

М. Ротбард вважає, що земля та інші природні ресурси дані природою або Богом, так само як людям дані їхні таланти, здоров'я і краса. Всі ці якості дані конкретним людям, а не суспільству, яке в «дійсності» представляє собою абстракцію». «Якщо сказати, що суспільство повинно спільно володіти землею або будь-якою іншою власністю, то це означає тільки одне: група олігархів – а на практиці, урядових бюрократів – повинна отримати цю власність в результаті її експропріації у творця або першопоселенця [9, с.45].

Так, в маніфесті «До нової свободи. Лібертаріанський маніфест» М.Ротбард визнає, що «режим повноцінної приватної власності на ресурси і вільний ринок забезпечують захист природних багатств і роблять це набагато ефективніше, ніж уряд з його заборонами і обмеженнями» [9, с.285].

Відповідно до уявлень лібертаріанців, економічне зростання є чинником тільки поліпшення якості оточуючого середовища. Доказовість цієї тези базується на припущенні того, що з ростом добробуту суспільство все більшу увагу починає приділяти умовам свого існування (природному середовищу). Людина з високим рівнем добробуту потребує та спроможна профінансувати (придбати) високу екологічну якість життя, у той час як забруднення – атрибут найбільш нужденних. Причиною незадовільного стану природного середовища, у розумінні лібертаріанців, є недостатня специфікація прав власності. Приватні власники більш ефективні в екологічних питаннях, ніж держава, тому що зацікавлені в збереженні свого майна. Чинники, не маючи прав власності, потенційно сприятимуть вичерпання або нераціональному використанню ресурсів через можливість отримання адміністративної ренти [3, с.37].

Зауважимо відносно такої позиції лібертаріанців. По-перше, існує достатньо емпіричних підтверджень негативного впливу приватного капіталу на забруднення довкілля. З чим можна дійсно погодитися, так це з тим, що недосконалість інституційного забезпечення природокористування (бюрократія, незацікавленість чиновників, споріднення олігархічних груп і органів влади тощо) є чинником екологічних негараздів. По-друге, недостатня специфікація прав влас-

ності (особливо в країнах перехідного, трансформаційного типу) є фактично чинником дестабілізації природного середовища. До того ж в країнах перехідного, трансформаційного типу інституції громадянського суспільства слабо розвинуті та не мають дієвих інструментів контролю за діями держави в екологічній сфері [3, с.38].

Лібертаріанська концепція мінімізації державного втручання в господарські процеси, в тому числі і в питанні використання природних багатств, хоча і є апіорі вірною, але в цьому аспекті виявляється спірною. Відмовляючись від регулювання, лібертаріанці одночасно відмовляються від можливості уникнути екологічної катастрофи. У сфері взаємовідносин суспільства і природи правильніша постановка питання про активізацію регулюючої функції держави, яка повинна ефективно підтримувати ринок, точніше, використовувати ринкові механізми для управління процесами використання природних ресурсів і досягнення позитивних результатів, а не замінювати його. Життям доведено, що нерегульований ринковий механізм призводить до швидкого вичерпання ресурсів. Отже, завдання держави виправити провали ринку в сфері природокористування: розподілити невідтворювані ресурси на більш тривалий період та забезпечити збереження відновлюваних ресурсів.

Завданням держави також є охорона прав власності громадян країни на її природу. Але сама держава не є власником природи, тому вона не може встановлювати якісь загальнообов'язкові вимоги. Роль держави полягає в охороні права власності інших. Отже, якщо хтось забруднює навколишнє середовище (чим наносить шкоду здоров'ю іншої людині, «чинить агресію проти особистості» – за лібертаріанською лексикою), то він повинен бути притягнутий до відповідальності й компенсувати завдані збитки. Одним із прикладів того, що знаходиться в публічній власності, є водні ресурси – річки, озера і моря. Як до будь-якого об'єкту публічної власності до них повинен бути забезпечений вільний доступ громадян. Тих же, хто перешкоджає такому доступу, слід залучати до суду, а поставлені огорожі повинні бути визнані незаконними й демонтовані. Всі юридичні хитрощі, що дозволяли в минулому «приватизувати» прибережну зону, повинні бути визнані недійсними, а юристи, які ними скористалися, понести дисциплінарну та адміні-

стративну відповідальність за зловживання правом [4, с.41–42].

Існує й інша проблема, яку, принаймні в Україні через засилля бюрократії, недобросовісності правосуддя, поки що вирішити неможливо. Державні електростанції, каналізаційні очисні споруди і багато тому подібних об'єктів – одні з найгірших забруднювачів, але у пересічних громадян немає законної можливості для притягнення до відповідальності державні органи, чиновників за нанесення шкоди їх здоров'ю. З цього приводу М. Ротбард каже: «Очисні споруди, що належать муніципалітетам, сильніше всього і забруднюють річки. Отже, уряд одночасно виступає в ролі безтурботного власника ресурсу і є головним винуватцем його забруднення» [9, с.89].

Проблеми з забрудненням зазвичай є більш складними ситуаціями. У забрудненні повітря, вод беруть участь особи або компанії, які не є власниками. «Головний фактор у питанні забруднення вод полягає в тому, що водними шляхами володіє держава. Приватного володіння річками, озерами і струмками для будь-яких практичних цілей майже не існує. Держава дозволяє порушникам забруднювати воду, в той час як приватні власники прав на річкову воду мали б куди більш сильне бажання вжити ефективних законних заходів проти забруднювачів. «...Забруднення може і повинно розглядатися як звичайне, з точки зору закону, правопорушення. ...моральний закон треба застосовувати в рівній мірі до кожного і не робити винятків для будь-яких осіб або колективів», – зауважує представник лібертаріанства М. Ротбард [9, 32].

Екологічні проблеми характерні не тільки для країн, де була або є державна власність. Можливості приватного капіталу – це одне, а те, як вони використовуються – це вже інше. Наприклад, в нашій країні фермерські господарства більше, ніж великі агрохолдинги орієнтовані на дбайливе екологічне ставлення до землі, але вони не мають достатньо коштів на придбання засобів захисту рослин, геномодифікованого насіння тощо. Агрохолдинги ж мають кошти, але використовують землю за принципом «після нас хоч потоп». Безперечно, можна навести і протилежні приклади. Значна група лібертаріанців схильна вважати, що таке відбувається через модель бюрократичного управління.

«Уряд США володіє приблизно однією третинною земель в країні, переважно на півдні і південному

заході. Деякі з цих земель – індіанські резервації, інші – національні парки, треті – лісові і пасовищні угіддя, четверті – незаймана цілина, а також континентальний шельф і прибережний шельф, що містить багато нафти й інших корисних копалин» [8]. Екологи висловлюють величезну заклопотаність тим, що якби приватні власники придбали собі ці багатства, то відбулися б жахливі речі. Цю стурбованість можна зрозуміти, але вони скоріше помиляються. Збиток середовищу найчастіше наноситься в результаті державного управління, а не приватними власниками. Як і при будь-бюрократії, у державних чиновників, які відповідають за землю, немає можливості ефективно порівнювати різні шляхи її використання, так як не працює ринковий ціноутворюючий механізм. Чиновники і законодавці приймають свої рішення з політичних міркувань. Тому, як правило, перемагають люди з великою політичною вагою.

Висновки

Певна частина лібертаріанців взагалі відкидає необхідність регулювання з боку держави. Насправді ж, відмовляючись від регулювання, лібертаріанці одночасно відмовляються від можливості уникнути екологічної катастрофи. У сфері взаємовідносин суспільства і природи правильніша постановка питання про активізацію регулюючої функції держави, яка повинна ефективно підтримувати ринок, використовувати ринкові механізми для управління процесами використання природних ресурсів. Практикою доведено, що нерегульований ринковий механізм приводить до швидкого вичерпання ресурсів. Отже, завдання держави виправити провали ринку в сфері природокористування, а також охороняти права власності громадян країни на її природу. Але оскільки сама держава не є власником природи, вона не може встановлювати якісь загальнообов'язкові вимоги. Роль держави полягає в охороні права власності інших.

Україні для того, щоб зменшити екологічні наслідки, слід дослухатися в певному сенсі до лібертаріанських рекомендацій. Тобто, якомога більше об'єктів, ресурсів необхідно передати в приватну власність. Регулювання природоохоронних відносин на рівні «держава-бізнес» має бути жорстко регламентовано законодавством, угодами про оренду тощо із залученням ринкових механізмів (пільг, податків, прозорих тендерів, фінансових санкцій тощо).

Список використаних джерел

1. Актон Дж. Очерки становления свободы / Пер. с англ. Ю. Колкера под ред. А. Бабича. — London: Overseas Publications International Ltd., 1992. — с. 92.
2. Боуз Д. Либертарианство: История, принципы, политика. — Пер. с англ. под ред. А.В. Куряева. Челябинск: Социум, Cato Institute. 2004. 392 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://static.myshop.ru/product//97/963065.pdf>
3. Бурлуцька С.В. Стратегія забезпечення пружності сталого розвитку національної економіки: теорія та практика. Монографія. Наукова ред. Н.Ю. Рекової. Дніпро: Середняк Т.К., 2016. 320с.
4. Башлаков С., Золотарев В., Хохлов В. Либертарианская перспектива. От посткоммунизма к свободному обществу. Киев: Ніка-Центр, 2019. 344 с.
5. Грущинська Н.М. Державне регулювання економічної свободи: ефективний баланс. Бізнес-навігатор. Науково-виробничий журнал. 2018. Випуск 4 (47). С. 13–16.
6. Максимец С.В. Концепция свободы в социальной философии либертарианства. Дис. канд.филос.наук. Специальность 09.00.11 – Социальная философия. Саранск, 2015.
7. Молнар О.С. Пилявський Ю.М. Становлення лібертаріанства: ідеї та ключові поняття // Актуальні проблеми економіки. — 2018. — №10 (2018). — С.4–10.
8. Московский либертариум. Глава 14. Загрязнение окружающей среды и экологические ценности. http://www.libertarium.ru/one_lesson_14
9. Ротбард М. К новой свободе: Либертарианский манифест. Пер. с англ. М.: Новое издательство, 2009. 398 с.
10. Хайек Ф. Капитализм и историки / Ф. Хайек // Челябинск. — 2012. — с. 117.
11. Shtuler I.Y. Institutional preconditions forming competitiveness model of the national economy // International Journal of Advance Researches. 2019. Special Issue # 2 (3): Problems of Raising up a New Generation in the Vision of Modern Scientists. p.14–25.
12. Smit A. Issledovaniye o prirode i prichinakh bagatstva narodov/ A. Smit // Moskva. —2007. — p. 153.

References

1. Akton Dzh. Ocherky stanovleniya svobody / Per. s anhl. YU. Kolkera pod red. A. Babycha. — London: Overseas Publications International Ltd., 1992. — s. 92.
2. Bouz D. Lybertaryanstvo: Ystoryya, pryntsyypy, polytyka. — Per. s anhl. pod red. A.V. Kuryaeva.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Chelyabynsk: Sotsyum, Cato Institute. 2004. 392 s. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://static.my-shop.ru/product//97/963065.pdf>

3. Burluts'ka S.V. Stratehiya zabezpechennya pruzhnosti staloho rozvytku natsional'noyi ekonomiky: teoriya ta praktyka. Monohrafiya. Naukova red. N.YU. Rekovoyi. Dnipro: Serednyak T.K., 2016. 320s.

4. Bashlakov S., Zolotarev V., Khokhlov V. Lybertaryanskaya perspektyva. Ot postkommunyzma k svobodnomu obshchestvu. Kyev: Nika-Tsentr, 2019. 344 s.

5. Hrushchyns'ka N.M. Derzhavne rehulyuvannya ekonomichnoyi svobody: efektyvnyy balans. Biznes-navigator. Naukovo-vyrobnychyy zhurnal. 2018. Vypusk 4 (47). S. 13–16.

6. Maksymets S.V. Kontseptsyya svobody v sotsyal'noy fylosofyy lybertaryanstva. Dys. kand.fylos. nauk. Spetsyal'nost' 09.00.11 – Sotsyal'naya fylosofiya. Saransk, 2015.

7. Molnar O.S. Pylyavs'kyi YU.M. Stanovlennya libertarianstva: ideyi ta klyuchovi ponyattya // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2018. – №10 (2018). – S.4–10.

8. Moskovskyy lybertaryum. Hlava 14. Zahryaznenye okruzhayushchey sredy y ikolohycheskye tsennosty. http://www.libertarium.ru/one_lesson_14

9. Rotbard M. K novoy svobode: Lybertaryanskyy manifest. Per. s anhl. M.: Novoe yzdatel'stvo, 2009. 398 s.

10. Khayek F. Kapytalyzm y ystoryky / F. Khayek // Chelyabynsk. – 2012. – s. 117.

11. Shtuler I.Y. Institutional preconditions forming competitiveness model of the national economy // International Journal of Advance Researches. 2019. Special Issue # 2 (3): Problems of Raising up a New Generation in the Vision of Modern Scientists. p.14–25.

12. Smit A. Issledovaniye o prirode i prichinakh bagatstva narodov / A. Smit // Moskva. – 2007. – p. 153.

Дані про автора

Пилявський Юлій Миколайович,

аспірант, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Pyliavskyy@uzhnu.edu.ua

Данные об авторе

Пилявский Юлий Николаевич,

аспирант ВУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Pyliavskyy@uzhnu.edu.ua

Data about the author

Iulii Pyliavskyy,

Ph.D. in economic sciences, Uzhgorod National University

e-mail: Pyliavskyy@uzhnu.edu.ua

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.34.014–026.23:[332.1:338.43]:005.591.3(477)

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3699152>

ЧОРНИЙ Р.С.,
ЧОРНА Н.П.

Проблеми сталого розвитку аграрної сфери регіонів України

Предметом дослідження є проблеми сталого розвитку аграрної сфери регіонів України.

Метою дослідження є визначення проблем сталого розвитку аграрної сфери регіонів України.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті виокремлено основні структурні елементи аграрної системи. Визначено пріоритетні напрямки розвитку сільської економіки, означено головний критерій сталого розвитку аграрної сфери. Окреслені проблеми сталого розвитку аграрного сегменту народного господарства. Установлена важливість дрібнотоварних господарств населення України у системі вітчизняного сільського господарства і можливість розширення напрямків їх діяльності в аграрній сфері, зокрема інноваційного характеру.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. Одним із найбільш важливих завдань є обґрунтування напрямів забезпечення комплексного системного підходу до формування державної аграрної політики на принципах сталого розвитку, який передбачає всебічно збалансований розвиток трьох його складових: соціальної, економічної й екологічної. Головним критерієм сталого розвитку аграрної сфери є підвищення якості життя аграрних виробників, сільського населення, нації на основі збереження її життєзабезпечувальних комплексів.

Ключові слова: аграрна сфера, сталий розвиток, регіони, агропромисловий комплекс, сільськогосподарські підприємства, соціальна сфера, диверсифікація сільської економіки, інноваційний розвиток.

ЧЕРНЫЙ Р.С.,
ЧЕРНАЯ Н.П.

Проблемы устойчивого развития аграрной сферы регионов Украины

Предметом исследования являются проблемы устойчивого развития аграрной сферы регионов Украины.

Целью исследования является определение проблем устойчивого развития аграрной сферы регионов Украины.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье выделены основные структурные элементы аграрной системы. Определены приоритетные направления развития сельской экономики, отмечен главный критерий устойчивого развития аграрной сферы. Обозначены проблемы устойчивого развития аграрного сегмента народного хозяйства. Установлена важность мелкотоварных хозяйств населения Украины в системе отечественного сельского хозяйства и возможность расширения направлений их деятельности в аграрной сфере, в частности инновационного характера.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы. Одной из самых важных задач является обоснование направлений обеспечения комплексного системного подхода к формированию государственной аграрной политики на принципах устойчивого развития, который предусматривает всесторонне сбалансированное развитие трех его составляющих: социальной, экономической и экологической. Главным критерием устойчивого развития аграрной сферы является повышение качества жизни аграрных производителей, сельского населения, нации на основе сохранения ее жизнеобеспечивающих комплексов.

Ключевые слова: аграрная сфера, устойчивое развитие, регионы, агропромышленный комплекс, сельскохозяйственные предприятия, социальная сфера, диверсификация сельской экономики, инновационное развитие.

CHORNYI R.S.,
CHORNA N.P.

Problems of sustainable development of agrarian sphere of regions of Ukraine

The subject of the research is the problems of sustainable development of the agrarian sphere of the regions of Ukraine.

The purpose of the study is to identify the problems of sustainable development of the agrarian sphere of the regions of Ukraine.

Research methods. The dialectical method of scientific knowledge, method of analysis and synthesis, comparative method, method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The main structural elements of the agrarian system are highlighted in the paper. Priority directions of rural economy development are determined; the main criterion for sustainable development of agrarian sphere is defined. The problems of sustainable development of the agricultural segment of the national economy are outlined. The importance of small-scale farms of the population of Ukraine in the system of domestic agriculture and the possibility of expanding the directions of their activity in the agrarian sphere, in particular innovative nature, have been established.

Conclusions. The results of the conducted study were the following conclusions. One of the most important tasks is to substantiate the directions of ensuring a comprehensive systematic approach to the formation of state agrarian policy on the principles of sustainable development, which forecast a fully balanced development of its three components: social, economic and environmental. The main criterion for the sustainable development of the agricultural sector is to improve the quality of life of agricultural producers, rural population, the nation on the basis of preserving its life-sustaining complexes.

Keywords: agrarian sphere, sustainable development, regions, agro-industrial complex, agricultural enterprises, social sphere, diversification of rural economy, innovative development.

Постановка проблеми. Сьогодні українське село перебуває у стані трансформації, яка зумовлена розвитком нових технологій в сільськогосподарському виробництві. Нинішні умови потре-

бують дієвих механізмів створення сприятливих умов для високоефективного конкурентоспроможного аграрного сектору, розв'язання гострих проблем села. Вирішення цих проблем пов'язано

із розробленням системи ефективного розвитку економічного потенціалу аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Різноманітні аспекти вирішення проблем та визначення стратегічних напрямів розвитку сільських територій висвітлено у наукових працях вітчизняних учених: М. Алексадрова, В. Андрійчука, О. Булавки, П. Гайдуцького, В. Куценко, М. Орлатого, П. Саблука та ін. Однак, існує низка невирішених проблем у напрямку розвитку аграрної сфери, які потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначення проблем сталого розвитку аграрної сфери регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Аграрна сфера економіки має особливий соціальний статус через свою територіальну, поселенську та соціальну автономію по відношенню до промислово-міської сфери.

О.О. Созінов розглядає агросферу як складову біосфери, природничу і соціальну категорію, якій притаманні особливі фундаментальні закономірності внутрішнього розвитку, що є результатом взаємодії різних природних і соціально-економічних факторів [9].

Основними структурними елементами аграрної системи (агросфери) є людський капітал аграрної діяльності та аграрні послуги як соціально-економічна компонента сталого розвитку, суто аграрне виробництво – економічна компонента, аграрні ландшафти як екологічна компонента.

Аграрна сфера в основному функціонує на сільській території, використовує її ресурсну базу (просторову, природно- і трудову ресурсну), тому остання в переважаючих межах входить у цю систему. Разом із тим частина сільської території, для якої характерні неаграрні види діяльності (промислове виробництво, лісове господарство тощо), залишається поза межами агросфери. Водночас аграрна сфера, завдяки веденню аграрного виробництва у міських поселеннях, переміщенню сюди агробізнесу й агросервісу, залученню до цієї діяльності частини міських жителів, вкрапленню аграрних елементів у міський ландшафт, виходить за межі сільської території.

Впровадження в Україні стратегії сталого розвитку створило умови для нової етики навколишнього середовища, яка сприймається у всьому світі як основний принцип сталого розвитку, головна парадигма якого полягає в раціональному природокористуванні, і, передусім, у тому, що за-

доволення потреб нинішнього покоління не повинно ставити під загрозу можливості та право майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [11]. Сучасний економічний розвиток характеризується загостренням проблем забезпечення сталого, збалансованого та взаємообумовленого функціонування всіх сфер життєдіяльності національних систем. Аграрну сферу вирізняє той факт, що вона є біоекономічною системою через наявність у ній сільського господарства. Саме тому принципи екологічності, сталого розвитку є для неї пріоритетними. Базисом для формування основних засад сталого розвитку аграрної сфери має стати формування відповідної інфраструктури землекористування. Одним із найбільш важливих завдань є обґрунтування напрямів забезпечення комплексного системного підходу до формування державної аграрної політики на принципах сталого розвитку, який передбачає всебічно збалансований розвиток трьох його складових: соціальної, економічної й екологічної. Для України одним із пріоритетних напрямів економіки є аграрний сектор, тому, без сумніву, питання його сталого розвитку є надзвичайно актуальними та вимагають комплексного вивчення й управління. Головною складовою в розбудові аграрного сектору економіки є комплексний розвиток сільських територій, спрямований на стабільне забезпечення збалансованого розвитку умов праці та проживання населення. Складові стратегії аграрної сфери регіонів України до сталого розвитку наступні: економічна, екологічна та соціальна.

Досягти сталого розвитку агросфери можливо за рахунок закономірних і цілеспрямованих якісних змін її складових за принципом системності. Сталий розвиток агросфери можна визначити як системні, орієнтовані на інтереси і потенціал людини, соціуму та суспільства, адаптивні за природою і якісні за суттю цілеспрямовані зміни, що супроводжуються підвищенням її ефективності, соціально-економічної прогресивності, стійкості та соціальної значимості як щодо попередніх інваріантних станів, так і щодо досягнення раціональних моделей сталості на різних етапах еволюційного розвитку [8]. Головним критерієм сталого розвитку аграрної сфери є підвищення якості життя аграрних виробників, сільського населення, нації на основі збереження її життєзабезпечувальних комплексів. Цей критерій можна інтерпретувати і як критерій захищеності життє-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

забезпечення, загалом безпеки людини як біосоціальної істоти та природних засобів аграрної праці – насамперед землі, води, використовуваних в аграрному виробництві послуг екосистем і природи загалом. Сталий розвиток агросфери визначається множиною різних факторів, основними серед яких є збільшення людського капіталу і соціальних активів; поширення адаптивно-ландшафтної системи ведення сільськогосподарства; впровадження агроекологічних методів господарювання з метою продукування якісної сільськогосподарської продукції; збереження природної, культурної спадщини.

Економіка, населення країни багато втрачає через незадовільний стан агропромислового комплексу. Реалізовані організаційні трансформації в країні порушили стабільний уклад життя сільських виробників і селян. Нинішня частка продукції сільськогосподарства України у 2–4 рази поступається тій, що була на початку 90-х років минулого століття. Проте, зважаючи на унікальний порівняно з провідними країнами світу природний потенціал галузі в поєднанні з надзвичайно вигідним географічним і геополітичним положенням, нашій країні відводиться особлива позиція на світовому ринку продовольства. В Україні виробляється близько 1,6–1,8% світових обсягів зерна, 20–21% насіння соняшнику та соняшникової олії, 6,4–6,7% цукрових буряків, 6% – картоплі, до 1% яєць, овочів та баштанних культур, 0,6–0,7% м'яса, до 2,2% молока.

В сучасних умовах розвитку сільської економіки дрібні сільськогосподарські підприємства та особисті селянські господарства не лише є ефективними виробниками сільськогосподарської продукції, а й виконують низку інших важливих функцій – сприяють життєвості і сільських громад, і місцевої економіки, істотно впливають на раціональне використання земельних ресурсів та мають можливість розширювати напрями своєї діяльності в аграрній сфері, зокрема, інноваційної, а саме сільського аграрного туризму. Однак лише сільськогосподарське виробництво та сільськогосподарська зайнятість не в змозі забезпечити належний рівень доходів як основи для створення якісних умов життя селян, тому існує об'єктивна необхідність диверсифікації сільської економіки. Перспективним напрямком диверсифікації сільської економіки може бути туризм в аграрній сфері, у якому людські, мате-

ріальні, земельні ресурси фермерських чи особистих селянських господарств, вироблена в них продукція використовуються для надання послуг із розміщення, харчування й інших форм обслуговування туристів і відпочиваючих.

Висновки

Одним із найбільш важливих завдань є обґрунтування напрямів забезпечення комплексного системного підходу до формування державної аграрної політики на принципах сталого розвитку, який передбачає всебічно збалансований розвиток трьох його складових: соціальної, економічної й екологічної. Головним критерієм сталого розвитку аграрної сфери є підвищення якості життя аграрних виробників, сільського населення, нації на основі збереження її життєзабезпечувальних комплексів. В сучасних умовах розвитку сільської економіки дрібні сільськогосподарські підприємства та особисті селянські господарства не лише є ефективними виробниками сільськогосподарської продукції, а й виконують низку інших важливих функцій – сприяють життєвості і сільських громад, і місцевої економіки, істотно впливають на раціональне використання земельних ресурсів та мають можливість розширювати напрями своєї діяльності в аграрній сфері, зокрема, інноваційної, а саме сільського аграрного туризму.

Список використаних джерел

1. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия, практика. М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. 364 с.
2. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В., Молнар О. С. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2011. Вип. 33, Ч. 3. С. 125–129.
3. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19.1. С. 125–130.
4. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Сутність і значення соціально-економічного розвитку сільських територій // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.5. С. 152–157.
5. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки // Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.

6. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.9. С. 191–196.

7. Мельник Л. Ю. Сутність аграрних домогосподарств та їх основні економічні характеристики // Економіка АПК. 2007. №3. С. 3–10.

8. Попова О. Л. Сталій розвиток агросфери України: політика і механізми. К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2009. 352 с.

9. Созінов О. О. Агросфера України у XXI столітті // Вісник Національної академії наук України. 2001. № 10. URL: <http://www.visnyk-nanu.kiev.ua/2001-10/3.htm>.

10. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.8. С. 183–187.

11. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. 27.12.2017. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй: сайт. Режим доступу: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/>

References

1. Azoyev, G. L. (1996). Konkurentsya: analiz, strategiya, praktika [Competition: analysis, strategy, practice]. Moscow: Center for Economics and Marketing. [in Russian].

2. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). Dyversyfikatsiya ta kooperatsiya rozvytku sil's'kykh terytoriy rehionu [Diversification and co-operation of the development of rural areas of the region]. In Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 33 (3) (pp. 125–129). [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.1 (pp. 125–130). [in Ukrainian].

4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Sutnist' i znachennya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku sil's'kykh terytoriy [Essence and importance of socio-economic development of rural territories]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 152–157). [in Ukrainian].

5. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In

Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1(132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

7. Melnyk, L. Yu. (2007). Sutnist' ahrarnykh domohospodarstv ta yikh osnovni ekonomichni kharakterystyky [The essence of agrarian households and their basic economic characteristics]. Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex, 3, 3–10. [in Ukrainian].

8. Popova O. L. (2009). Stalyy rozvytok ahrosfery Ukrainy: polityka i mekhanizmy [Sustainable development of the Ukrainian agrosphere: policy and mechanisms]. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

9. Sozinov, O. O. (2001). Ahrosfera Ukrainy u XXI stolitti [Agrosphere of Ukraine in the XXI Century]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, 10. Retrieved from <http://www.visnyk-nanu.kiev.ua/2001-10/3.htm>. [in Ukrainian].

10. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretichni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.8 (pp. 183–187). [in Ukrainian].

11. Stratehiya staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [Sustainable Development Strategy of Ukraine until 2030] (2017, Dec 27). United Nations Development Program: Website. Retrieved from <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/> [in Ukrainian].

Дані про авторів

Чорний Роман Степанович,

д.е.н., професор, директор Нововолинського навчально-наукового інституту економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету

e-mail: roman.nv79@gmail.com

Чорна Неля Петрівна,

д.е.н., проф., Нововолинського навчально-наукового інституту економіки та менеджменту національного економічного університету

e-mail: roman.nv79@gmail.com

Данные об авторах

Черный Роман Степанович,

д.э.н., профессор, директор Нововолынского учебно-научного института экономики и менеджмента Тернопольского национального экономического университета
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Черная Неля Петровна,

д.э.н., профессор, Нововолынского учебно-научного института экономики и менеджмента Тернопольского национального экономического университета
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Data about the authors

Roman Chornyj,

Dr.Sci. (Econ.), Prof., Director of Novovolynsk Institute of Economics and Management of the Ternopil National Economic University
e-mail: roman.nv79@gmail.com

Nelya Chorna,

Chorna N.P., Dr.Sci. (Econ.), Professor of Novovolynsk Research Institute of Economics and Management of Ternopil National Economic University
e-mail: roman.nv79@gmail.com

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Пучок причин тінізації влади в Україні як інструментарій адекватного дослідження	7
ГУЖВА І.Ю., ГОНЧАРЕНКО К.О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку.....	18
ЛИСЕНКО О.В. Удосконалення сутності та класифікації власного капіталу банку.....	24

Інноваційно-інвестиційна політика

РИЖАКОВА Г.М., ПРЕДУН К.М., ДРУЖИНІН М.А., ІВАХНЕНКО І.С. Еколого-економічні імперативи біосферосумісності як інноваційний напрямок забезпечення енергетичної безпеки України.....	31
ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю. Напрями розвитку методології бухгалтерського обліку в частині результатів інноваційної діяльності.....	37
МАЛИХІНА О.М., ІЩЕНКО Т.М., САВЧУК Т.В., ПЕТРЕНКО Г.С. Особливості індикації бізнес-процесів у динамічних системах: перспективи інвестиційних рішень в сучасному будівельному девелопменті.....	42

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

КУДРИЦЬКА Н.В. Методологія оцінки конкурентоспроможності морських портів	49
ЧОБАЛЬ Л.Ю., КЛЯП М.П., РОМАН Я.Ю. Методика оцінки економічної ефективності стратегій суб'єктів підприємництва сфери сільського аграрного туризму	56
ПОПРОЗМАН О.І. Стратегія діяльності підприємства в умовах монополізації ринку.....	61
ТРУШ Ю.Л., ШЕТЕЛА О.М. Механізм формування та використання майнового потенціалу підприємства	66
ЛЕВЧЕНКО Ю.Г., ЧИКАЛЕНКО Н.В. Ресурсне забезпечення ефективної діяльності підприємства.....	72
РИЖАКОВ Д.А., ПАРОВА Г.В., ХОМЕНКО О.М., МАКСИМ'ЮК Ю.С. Сучасна технологія економічної діагностики в системі процесно-структурованого менеджменту будівельних організацій.....	77
МЕЛЬНИК В.І. Деякі аспекти фінансової математики педагогічної діяльності	84
ПИЛЯВСЬКИЙ Ю.М. Екологічні погляди лібертаріанців як об'єкт дослідження: теоретичний аспект	89

Розвиток регіональної економіки

ЧОРНИЙ Р.С., ЧОРНА Н.П. Проблеми сталого розвитку аграрної сфери регіонів України	96
---	----

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Пучок причин тенезации власти в Украине как инструментарий адекватного исследования...7	
ГУЖВА И.Ю., ГОНЧАРЕНКО К.А. Промышленность Украины: современные тенденции и факторы развития 18	
ЛЫСЕНКО А.В. Усовершенствование сущности и классификации собственного капитала банка.....24	

Инновационно–инвестиционная политика

РЫЖАКОВА Г.М., ПРЕДУН К.М., ДРУЖИНИН М. А., ИВАХНЕНКО И.С. Эколого–экономические императивы биосферосовместимости как инновационное направление обеспечения энергетической безопасности Украины 31	
ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю. Направления развития методологии бухгалтерского учета в части результатов инновационной деятельности37	
МАЛЫХИНА О.М., ИЩЕНКО Т.М., САВЧУК Т.В., ПЕТРЕНКО А.С. Особенности индикации бизнес–процессов в динамических системах: перспективы инвестиционных решений в современном строительном девелопменте.....42	

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

КУДРИЦКАЯ Н.В. Методология оценки конкурентоспособности морских портов49	
ЧОБАЛЬ Л.Ю., КЛЯП М.П., РОМАН Я.Ю. Методика оценки экономической эффективности стратегий субъектов предпринимательства сферы сельского аграрного туризма.....56	
ПОПРОЗМАН А.И. Стратегия деятельности предприятия в условиях монополизации рынка.....61	
ТРУШ Ю.Л., ШТЕЛА О.М. Механизм формирования и использования имущественного потенциала предприятия 66	
ЛЕВЧЕНКО Ю.Г., ЧИКАЛЕНКО Н.В. Ресурсное обеспечение эффективной деятельности предприятия.....72	
РЫЖАКОВ Д.А., ШПАКОВА А. В., ХОМЕНКО А.М., МАКСИМЬЮК Ю.С. Современная технология экономической диагностики в системе процессно–структурного менеджмента строительных организаций.....77	
МЕЛЬНИК В.И. Некоторые аспекты финансовой математики педагогической деятельности84	
ПИЛЯВСКИЙ Ю.Н. Экологические взгляды либертарианцев как объект исследования: теоретический аспект.....89	

Развитие региональной экономики

ЧЕРНЫЙ Р.С., ЧЕРНАЯ Н.П. Проблемы устойчивого развития аграрной сферы регионов Украины.....96	
---	--

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIJ V.A. A bunch of reasons for tenizing authorities in Ukraine as a tool for adequate research	7
GUZHVA I.Y., HONCHARENKO K.O. Industry of Ukraine:current trends and factors of development.....	18
LYSENOK O.V. Improvement of the essence and classification of bank's equity	24

Innovation and investment policy

RYZHAKOVA G.M., PREDUN K.M., DRUZHYNIN M.A., IVAKHNENKO I.S. Ecological and economic imperatives of biosphere compatibility as an innovative direction for ensuring the energy security of Ukraine	31
LALAKULYCH M.Y. Directions of development of accounting methodology in terms of innovation activity.....	37
MALYKHINA O.M., ISHCHEENKO T.M, SAVCHUK T.V., PETRENKO H.S. Features of business process indication in dynamic systems: prospects for investment solutions in modern construction development.....	42

Economic problems of development of branches and types of economic activity

KUDRYTSKA N.V. Methodology for assessing the competitiveness of sea ports	49
CHOBAL L.Yu., KLYAP M.P., ROMAN Y.Y. Methods for assessing the economic effectiveness of business entities strategies in the sphere of rural agrarian tourism.....	56
POPROZMAN O.I. Strategy of enterprise activity in conditions of market monopolization	61
TRUSH U.L., SHETELA O.M. The mechanism of formation and use of property potential of the enterprise.....	66
LEVCHENKO J.H., CHYKALENKO N.V. Enterprise resource support.....	72
RYZHAKOV D.A., SHPAKOVA H.V., KHOMENKO A.M., MAKSIMYUK Y.S. Modern technology of economic diagnostics in the process-structural management system of construction organizations.....	77
MELNIK V.I. Some aspects of financial mathematics of pedagogical activity	84
PYLIAVSKYI Iu.N. Ecological views of libertarians as such studies: theoretical aspect	89

Development of a regional economi

CHORNYI R.S., CHORNA N.P. Problems of sustainable development of agrarian sphere of regions of Ukraine.....	96
---	----

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.

2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.

3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;

– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);

– *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;

– *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– *формування цілей статті* (постановка завдання);

– *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;

– *список використаних джерел* (українською та англійською мовами).

4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.

5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.

6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).

7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.

8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.

9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.

10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.

11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.

12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді. Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.

13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.

14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.

15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт збірника наукових праць: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала* исследования с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– *список использованных источников*, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт сборника научных трудов: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
– *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– *formation of the goals of the article* (statement of the task);
– *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
– *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
– *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№1 (224) 2020 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 28.01.2020 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 12,79.
Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№1 (224) 2020 р.

Периодичность–ежемесячник

Главный редактор Студинская Г.Я.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 28.01.2020 р.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 12,79.
Гарнитура Europе. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.uk>, e–mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 1 (224) 2020

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 28.01.2020.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 12,79.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net